

Vesiensuojelun tehostamisohjelman väliarviointi

VESIENSUOJELUN **TEHOSTAMIS-** OHJELMA

Kati Berninger, Kaisa Lähteenmäki-Smith, Minna Mayer, Anna
Toppari, Helena Määttä, Maria Tiusanen

Tyrsky-Konsultointi Oy
MDI Public Oy

Tammikuu 2022

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	3
1. Tausta ja tavoitteet	5
1.1. Vesiensuojelun tehostamisohjelma	5
1.2. Arvioinnin tavoitteet	9
2. Menetelmät	10
2.1. Arviointikysymykset	10
2.2. Kirjallisen aineiston analyysi	11
2.3. Haastattelut	12
2.4. Kyselyt	12
3. Ohjelman tulokset ja vaikutukset tähän mennessä	14
3.1. Työn organisointi ja johtaminen	14
3.2. Sidosryhmäyhteistyö ja verkostoituminen	22
3.3. Viestintä	27
3.4. Vesiensuojeluvaikutukset ja muut vaikutukset	36
4. Vastaukset arviointikysymyksiin	49
5. Suositukset	54
5.1 Työn organisointi ja johtaminen, esteet ja mahdollisuudet	54
5.2. Vesiensuojeluvaikutukset ja muut vaikutukset	56
5.3. Viestintä	60
5.4. Sidosryhmäyhteistyö ja verkostoituminen	65
Lähteet	67
LIITTEET	70
Liite 1. Haastateltujen organisaatiot	70
Liite 2. Haastattelurunko	71
Liite 3. ELY-keskusten kautta rahoitettujen hankkeiden hanketoimijoiden kyselyn kysymykset	74
Liite 4. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyn kysymykset	77
Liite 5. Katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista: työn organisointi ja johtaminen	81
Liite 6. Katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista: sidosryhmäyhteistyö ja verkostoituminen	96
Liite 7. Katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista: viestintä	100
Liite 8. Vesiensuojelun tehostamisohjelman viestintäsuunnitelma 2021: tavoitteet, keinot, mittarit ja toteutumisen tilanne	108
Liite 9. Katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista: vesiensuojeluvaikutukset ja muut vaikutukset	110

Tiivistelmä

Ympäristöministeriö tilasi Vesiensuojelun tehostamisohjelman puolivälissä ohjelman väliarvioinnin, jonka tulokset esitellään tässä raportissa. Väliarvioinnin tiedonkeruumenetelmiä olivat dokumenttianalyysi, kaksi kyselyä eri kohderyhmille ja haastattelut.

Vesiensuojelun tehostamisohjelma on historiallisen suuri panostus vesiensuojeluun ja sen ansiona on erityisesti konkreettisten toimenpiteiden rahoittaminen. Ohjelmalla on ollut merkittävää lisäarvoa ja eri toimijat toivovat ohjelmalle jatkoa. Ohjelman teemojen valinta on onnistunut. Myös teemojen toimenpiteet on vesiensuojelun kannalta hyvin ja perustellusti valittu. Maatalousteemassa asiaa voisi jatkossa kuitenkin lähestyä nykyistä kokonaisvaltaisemmin ja panostaen myös hyviin viljelykäytäntöihin.

Ohjelman vesiensuojelullista vaikuttavuutta on vaikea arvioida, koska ohjelma on kesken ja monet hankkeet vasta konkretisoituvat. Lisäksi tarvitaan usean vuoden seurantaa, jotta esimerkiksi KIPSI-hankkeen ympäristövaikutukset pystytään todentamaan. Nyt on jo nähtävillä tietoisuuden lisääntyminen vesiensuojeluasioista ja joidenkin hankkeiden konkreettiset tulokset. Laajamittaisella kipsin levityksellä on todennäköisesti suuri positiivinen vaikutus Saaristomeren tilaan. Huolta aiheuttaa kuitenkin KIPSI-hankkeen hidaskäynnin eteneminen kipsin levitysalueen lisääntymisen osalta ja se, saavutetaanko hankkeen tavoitteet ohjelman aikana. Nyt olisikin tarve osoittaa riittävät resurssit aktivoivan neuvonnan tekemiseen.

Vesistökuunnostusteeman alla on toteutettu paljon hyvä hankkeita, mutta suurin osa niistä on pieniä ja niiden vaikuttavuus jää paikalliseksi. Ohjelman tiimoilta pitäisi voida toteuttaa enemmän laajempia valuma-alueen hankkeita, mutta siihen tarvittaisiin isoja toimijoita koordinoimaan. Ympäristöministeriön tulisi olla myös aiempaa paremmin selvillä kaikista rahoitetuista hankkeista sekä hankehakemusten määristä ja laadusta.

HYLYT-hanke on ylittänyt saneerausten osalta asetetut tavoitteet, mutta hankkeessa tapahtuneen henkilöstömuutoksen johdosta muun muassa kansainvälinen kilpailutus on jäänyt tekemättä.

Ohjelma on tuottanut tutkimustuloksia ja käytännön kokemuksia monista vesiensuojelutoimenpiteistä. Lisäksi on kehitetty työkaluja, kuten mitoituslaskuri vesienhallintateemassa. Nämä tukevat työn jatkuvuutta, mutta olisi tärkeää saada toiminnot integroiduksi osaksi pysyviä rakenteita, koska hankerahoitus ei takaa jatkuvuutta. Esimerkiksi hyllyille tulisi löytää vastuuviranomainen ja niiden saneeraukselle määrärahoja.

Eri toimijat ovat yleisesti tyytyväisiä ympäristöministeriön koordinaatioon ja keskusteluyhteys on hyvä. Kuitenkin esille nousee huoli ministeriön henkilöstöresurssien riittävydestä. Ohjelma on hyvin monitasoinen ja osin monimutkainenkin, minkä johdosta kokonaisuutta on vaikea ymmärtää. Ohjelman hahmottamista voisi helpottaa esimerkiksi visualisoimalla ohjelman rakennetta ja käyttämällä teemoista virallisia nimilyhenteitä. Hallinnollista taakkaa voisi helpottaa esimerkiksi vähentämällä ympäristöministeriön edustajien määriä samassa ohjaus- tai työryhmässä.

Hankehauissa olisi tärkeää saada tietoa riittävän ajoissa ja hakuaikojen tulisi olla riittävän pitkät, jotta hakijat pystyvät suunnittelemaan hankkeita. Myös suuri omarahoitusosuus on koettu ongelmalliseksi. Eri Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskusten)

tulkinnat Vesistökuunnostukset ja asiantuntijaverkostot -teeman rahoitettavien hankkeiden kriteereistä ovat erilaisia. Toimijat kokevat, ettei hakijoiden yhdenvertaisuus toteudu. Ympäristöministeriön ohjausta tässä asiassa olisikin syytä vahvistaa. Voitaisiin myös ottaa käyttöön teemahakuja, jotka toteutettaisiin samanaikaisesti kaikilla alueilla.

Hankevalmistelun aikataulu, juridiset epäselvyydet ja tulkintojen eroavaisuudet ovat aiheuttaneet alkuvaiheessa viivästyksiä, mutta viestintä ja kohderyhmien tavoittaminen on parantunut ohjelmatyön edetessä.

Ohjelman seuranta on alkanut myöhään, eikä jo päättyneillä hankkeilla ole ollut suunniteltua seurantaa. Nyt tulisi ratkaista, miten vesiensuojeluvaikutusten seuranta toteutetaan avustettujen hankkeiden päätyttyä. Yksi mahdollisuus olisi suunnata ELY-keskuksille määrärahoja seurantaa varten. Ohjelmasta rahoitettujen erillishankkeiden seurantaa varten tulisi tehdä suunnitelma usean vuoden päähän. Tarve nousi esille erityisesti maatalousteemassa.

Vesiensuojelun tehostamisohjelma on merkittävästi vahvistanut yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Täysin uusia yhteistyökumppaneita on harvemmissa hankkeissa mutta niitäkin on löytynyt. Vesistökuunnostusverkostoilla on ollut suuri merkitys tietoisuuden lisäämisessä, toimijoiden koulutuksessa ja uusien toimijoiden innostamisessa. Ohjelma onkin mahdollistanut entistä vaikuttavamman verkostotyön ja uusien verkostojen rakentamisen, erityisesti vesistökuunnostustyössä ja uusi koordinoitumpi toiminta on aloitettu vesienhallinnassa. Ohjelman kannalta tärkeitä sidosryhmiä ovat mm. kunnat ja yritykset, joiden kanssa tehtävää yhteistyötä olisi syytä vahvistaa.

KUITU-, rakennekalkki- ja KIPSI-hankkeet ovat tehneet tiivistä yhteistyötä, jonka ansiosta julkaistiin yhdessä viljelijäopas ja pidettiin webinaari. Tällaista hankeyhteistyötä on tarpeen tukea jatkossa entistä laajemmin.

Ohjelman viestintä on hyvin suunniteltua. Toisaalta roolit eivät aina ole täysin selvät esimerkiksi ympäristöministeriön ja ELY-keskusten viestijöiden välillä. Myös tiiviimpää yhteistyötä maa- ja metsätalousministeriön rahoitusviestinnän kanssa toivottiin. Ympäristöministeriöltä saatu viestintäohjeistus ja -materiaali on ollut hyvää ja hyödyllistä.

Viestintäkoulutukset ja -työpajat tulisi suunnitella paremmin sopimaan hankkeiden viestinnän osaamistasoon. ELY-keskuksia tulisi ohjeistaa julkaisemaan yhdenmukaisesti tiedotteet rahoitetuista hankkeista.

Viestinnässä tulisi pyrkiä aiempaa enemmän kokonaisvaltaisesti vesiensuojelutoimia ja -tuloksia konkreettisesti esittelevään viestintään. Viestinnän avulla olisi mahdollista myös kuvittaa ja sanoittaa ohjelman tavoite: mitä tarkoittaa se, että Suomesta tulee maailman tehokkain vesiensuojelija? Enemmän olisi myös tarvetta tuoda ministeriön virkamiehiä sekä tunnettuja kasvoja tuomaan tunnetta ja vaikuttavuutta viestintään. Ympäristöministeriön viestintäasiantuntijalle tulee määritellä työaika ohjelman viestintään sekä tarvittaessa lisätukea hänen työhönsä. Mikäli ministeriön virkamiehet halutaan aidosti mukaan viestimään, voisiko heillekin harkita korvamerkittyä työaikaa viestintään?

Ohjelmassa tulisi pyrkiä nykyistä avoimemmin jakamaan tietoa rahoituksen jakautumisesta ja erityisesti rahoituksen käytön toteutuksesta. Ohjelman verkkosivuilla tulisi esittää ajantasaista rahoitustietoa ymmärrettävässä muodossa.

1. Tausta ja tavoitteet

1.1. Vesiensuojelun tehostamisohjelma

Ympäristöministeriön käynnistämää vesiensuojelun tehostamisohjelmaa toteutetaan vuosina 2019–2023. Tehostamisohjelman tavoitteena on tehdä Suomesta maailman tehokkain vesiensuojelija. Sen läpileikkaavia tavoitteita ovat konkreettisten toimenpiteiden kohdentaminen vaikuttavimpiin, vesiensuojelun tilaa parantaviin toimiin, toimijoiden yhteistyön vahvistaminen sekä uusien toimintatapojen ja menetelmien käyttöönotto.

Muita sisältökohtaisia tavoitteita ovat muun muassa maatalouden ravinnepäästöjen vähentäminen, maa- ja metsätalouden vesienhallinnan sekä kaupunkivesien hallinnan kehittäminen, vesistöjen kunnostus ja tutkimuksen ja kehitystyön rahoittaminen (ks. tarkemmin alla).

Vuodelle 2019 ohjelmalle myönnettiin 15 miljoonaa euroa ja vuosina 2019–2023 ohjelman rahoitus on 69 miljoonaa euroa.

Ohjelmaa toteutetaan rahoittamalla hankkeita kuudessa temaattisessa osakokonaisuudessa (suluissa tässä raportissa käytetyt teemojen lyhenteet):

- 1. Maatalouden vesiensuojelun innovatiiviset menetelmät ja valuma-aluekohtaisen yhteistyön kehittäminen (maatalousteema)**
  - Tavoitteena on vähentää maatalouden ravinnekuormitusta kipsin peltotevityksellä sekä selvittää rakennekalkin ja kuitulietteen mahdollisuuksia maatalouden vesiensuojelussa. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa valuma-alueen toimijoiden välistä yhteistyötä toimenpiteiden tehostamiseksi.
- 2. Vesienhallinta maa- ja metsätaloudessa (vesienhallintateema)**
  - Tavoitteena on tehostaa vesiensuojelua ja ilmastonmuutokseen sopeutumista paremmalla vesien hallinnalla ja luonnonmukaisilla vesirakentamisen toimenpiteillä.
- 3. Vesistökuunnostukset ja asiantuntijaverkostojen vahvistaminen (vesistökuunnostusteema)**
  - Tavoitteena on parantaa vesien tilaa, lisätä luonnon monimuotoisuutta, vahvistaa yhteistyötä ja kehittää vesistökuunnostuksen toimialaa.
- 4. Kaupunkivesien hallinta ja haitallisten aineiden vähentäminen (kaupunkivesiteema)**
  - Tavoitteena on edistää vesien parempaa tilaa vähentämällä haitallisten aineiden päästöjä sekä tuottaa lisää tietoa haitallisten aineiden esiintymisestä vesiympäristössä ja pohjavesissä.
- 5. Itämeren ja sisävesien tilan selvitykset ja tutkimus (tutkimusteema)**
  - Tavoitteena on tuottaa tietoa vesien tilaa parantavista kustannustehokkaista toimenpiteistä ja tukea vesien- ja merenhoidon toimenpideohjelmien tarkistamista.
- 6. Hylkyjen saneeraaminen (hylkyteema)**
  - Tavoitteena on tyhjentää öljyt 1–2 hylystä ja varmistaa, että toimijoilla on tarvittava osaaminen hylkyjen tyhjentämisestä.

Eri teemoilla on eri suuruiset budjetit ja niiden toteuttamistavat vaihtelevat (Taulukko 1.1.1.). Suurin rahallinen panostus ohjelmassa on maatalousteemassa. Kolmessa teemassa on avoimia, Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskusten) hallinnoimia

hankehakuja, jotka ovat teeman mukaan joko valtakunnallisia tai alueellisia (Taulukko 1.1.2.). Kaupunkivesiteemassa on ollut painopistealueisiin liittyviä teemahakuja, kun taas vesistökuunnostus- ja vesienhallintateemoissa haut ovat olleet koko teeman aihepiiriin liittyviä.

Taulukko 1.1.1. Ohjelman teemat, niiden kesto, toteutustapa, budjetit ja alueellinen kohdentaminen sekä teemojen puitteissa toteutetut erillishankkeet, niiden toteuttajat, kesto, alueellinen kohdentaminen ja budjetit. Budjetin toteumat ovat päivän 13.10.2021 tilanteen mukaisia.

Teema & Hanke	Toteuttaja/t	Kesto	Toteutustapa	Alueellinen kohdentaminen	Kokonaisbudjetti / toteuma 19- 21
Maatalouden vesiensuojelun innovatiiviset menetelmät ja valuma-aluekohtaisen yhteistyön kehittäminen		2019–2023	Erillis-hankkeita		24 000 000/ 9 206 000
Kipsin levitys Saaristomeren valuma-alueen pelloille (KIPSI)	Varsinais-Suomen ELY-keskus	2019–2023		Saaristomeren valuma-alue	7 218 000
Rakennekalkki maatalouden vesiensuojelukeinona -hanke	Turun AMK, Pyhäjärvi-insituutti, ProAgria Länsi-Suomi, Sokerijuurikkaan tutkimuskeskus, SYKE, Luke	2019–2021		Varsinais-Suomi, Satakunta, Pirkanmaa. Valuma-aluepilointi Vähäjoen valuma-alueella.	990 000
Kuitulietteet maatalouden vesiensuojelukeinona (KUITU)	Luke, Vantaanjoen ja Helsingin seudun vesiensuojeluyhdistys	2019–2021		Tuusulanjärven valuma-alue	998 000
Vesistökuunnostukset ja asiantuntijaverkostojen vahvistaminen	ELY-keskukset, SYKE	2019–2023	Avoimia avustushakuja ja asiantuntijaverkostotukea	Alueellisia hakuja	20 000 000 / 13 498 000
Vesienhallinta maa- ja metsätaloudessa		2019–2023	Avoimia avustushakuja ja erillishanke	Valtakunnallisia hakuja	9 000 000 / 1 855 000
Menetelmiä maa- ja metsätalouden kestävään vesienhallintaan (Valumavesi)	SYKE, Luke, Tapio Oy, Helsingin yliopisto, Salaojayhdistys ry	2020–2023			n. 1 210 000 (tehostamisohjelman osuus 400 000)
Kaupunkivesien hallinta ja haitallisten aineiden vähentäminen	Etelä-Savon ELY-keskus	2019–2023	Avoimia avustushakuja	Valtakunnallisia hakuja	9 000 000 / 5 202 000

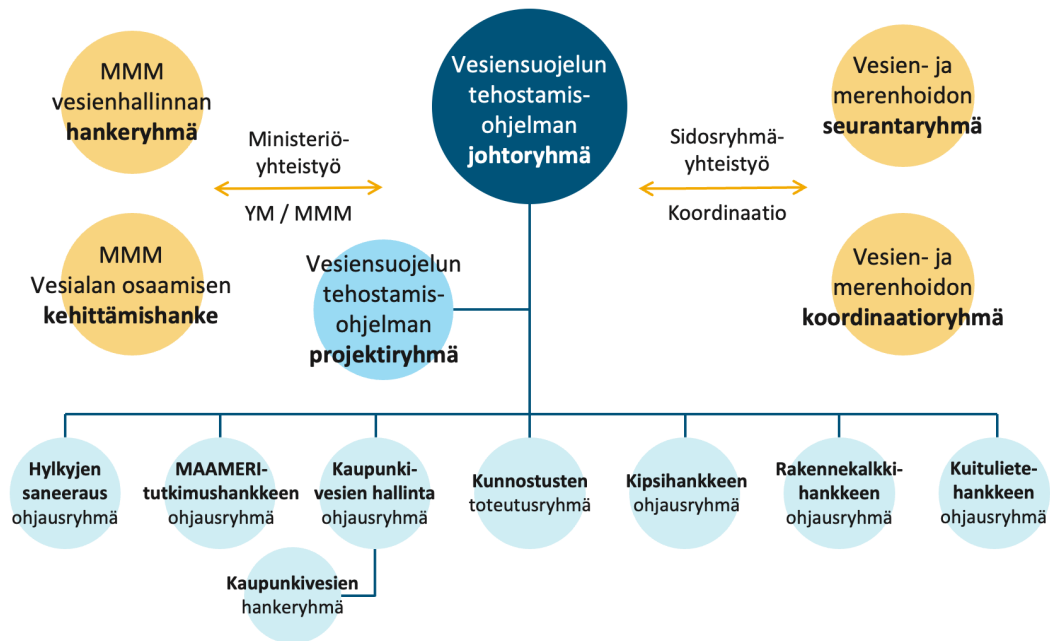
Itämeren ja sisävesien tilan selvitykset ja tutkimus			Erillishanke	Saaristomeren alue	2 000 000 / 1 500 000
MAAMERI -hanke	SYKE, GTK, Ilmatieteen laitos, HY, Turun yliopisto, Varsinais-Suomen ELY-keskus,, Åbo Akademi	2020–2022			1 867 000 / 1 500 000
Hylkyjen saneeraaminen			Erillishanke		4 000 000 / 1 475 000
HYLYT-hanke	SYKE, Rajavartiolaitos, Merivoimat, Alueellinen pelastuslaitos	2019–2021			4 000 000 / 1 475 000

Taulukko 1.1.2. Ohjelman avoimet avustushaut, niiden ajankohdat ja teemat sekä rahoitettujen hankkeiden määrä ja jaetun rahoituksen määrä.

Teema	Avustushaut	Avustushaun teema/painopisteet	Rahoitettujen hankkeiden määrä	Jaetun rahoituksen määrä
Vesistö-kunnostukset	18.10. – 30.11.2021	Vesistö-kunnostus-toimet	Hankkeita ei ole vielä valittu	jaossan noin 3 miljoonaa
	15.10-30.11.2020	Vesistö-kunnostus-toimet	Vuoden 2019 ja 2020 hauista yhteensä 302	jaossa 3,2 miljoonaa
	Syksy 2019	Vesistö-kunnostus-toimet	Vuoden 2019 ja 2020 hauista yhteensä 302	3,5 miljoonaa
	Kesä 2019	Vesistö-kunnostus-toimet	Vuoden 2019 ja 2020 hauista yhteensä 302	3,2 miljoonaa
Vesienhallinta maa- ja metsätaloudessa	18.10. – 30.11.2021	Luonnonmukainen vesirakentaminen ja kokonaisvaltainen valuma-aluelähtöinen vesienhallinta	Hankkeita ei ole vielä valittu	jaossa n. 3 miljoonaa
	Syksy 2020	Luonnonmukainen vesirakentaminen ja kokonaisvaltainen valuma-aluelähtöinen vesienhallinta	6	noin 2,9 miljoonaa (Ympäristöministeriön osuus 993 410, Maa- ja metsätalousministeriön osuus 2 miljoonaa)
Kaupunkivesien hallinta ja haitallisten aineiden vähentäminen	18.10.-30.11.2021	Viemärylivuotojen hallinta	Hankkeita ei ole vielä valittu	jaossa n. 2 miljoonaa
	Kevät/kesä 2021	Hulevesien hallinta & käsittely	11	1 572 798
	Kesä 2019	Viemäroidyt yhdyskuntajätevedet.	7	1 122 796

Vesiensuojelun tehostamisohjelmalla organisaatorakenne ja erilaiset työryhmät on esitetty kuvassa 1.1.1.

Kuva 1.1.1. Vesiensuojelun tehostamisohjelman organisaatorakenne ja työryhmät (Ympäristöministeriö 2020a).

1.2. Arvioinnin tavoitteet

Arvioinnissa tarkastellaan erityisesti vesiensuojelun tehostamisohjelman ja sen eri teemojen vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Vaikutuksilla tarkoitetaan kaikkia niitä muutoksia, jotka ovat liitettävissä vesiensuojelun tehostamisohjelmaan. Vaikuttavuudella tarkoitetaan tehostamisohjelman läpileikkaavien tavoitteiden ja eri teemojen tavoitteiden toteutumista. Lisäksi kiinnitetään huomiota mahdollisiin oheisvaikutuksiin, kuten muutoksiin eri toimijoiden välisissä suhteissa.

2. Menetelmät

Arvioinnin kysymyskokonaisuuksia (kohta 2.1.) lähestyttiin eri menetelmien yhdistelmällä. Menetelmät on kuvattu tämän luvun alaluvuissa 2.2.–2.4.

Kysymyskokonaisuus 1. Työn organisointi ja johtaminen, esteet ja mahdollisuudet

- Menetelmät: Dokumenttianalyysi, haastattelut, kyselyt liittyen toiminnan koordinointiin, organisointiin, johtamiseen, vaikutusten pystyvyyteen sekä esteisiin ja mahdollisuuksiin.

Kysymyskokonaisuus 2. Vesiensuojelu ja muut vaikutukset

- Menetelmät: Dokumenttianalyysi, haastattelut, kyselyt liittyen vesien- ja merenhoidon tavoitteisiin, kohdentamiseen, sekä vesiensuojelullisiin ja muihin vaikutuksiin.

Kysymyskokonaisuus 3. Viestintä ja sidosryhmäyhteistyö

- Menetelmät: Dokumenttianalyysi: Viestintäsuunnitelman/strategian arviointi, toteutuneen viestinnän kvantitatiivinen analyysi ja sidosryhmien välisen yhteistyön kvantitatiivinen analyysi (erilaisten verkostojen synty tai ylläpitäminen), sidos- ja kohderyhmien edustajien haastattelut sekä sidosryhmille suunnatut kyselyt.

2.1. Arviointikysymykset

Arviointi perustuu seuraaviin arviointikysymyskokonaisuuksiin:

1. Työn organisointi ja johtaminen, esteet ja mahdollisuudet

- Miten ohjelman toiminnan suunnittelu ja ohjaus (organisointi ja koordinointi ministeriön ja koordinoivien tahojen välillä ja niiden sisällä, hankinta- ja hakumenettelyt, ym.) on tukenut ohjelman läpileikkaavien tavoitteiden saavuttamista?
- Miten hankehallinto on tukenut hankkeiden tehokasta ja tuloksellista toteuttamista? (Esim. johtoryhmä, projektiryhmä, maa- ja metsätalousministeriön vesienhallinnan hankeryhmä, eri hankkeissa mukana olevat tahot, esim. ELY-keskukset, Turun AMK, LUKE)
- Miten ohjelman koordinaatio ja verkosto-ohjaus on toiminut (ympäristöministeriö/Maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö/ELY-keskukset, ympäristöministeriö/SYKE, ympäristöministeriö/hanketoimijat)?
- Missä määrin myönnetyt avustukset täyttävät hyvän tuen edellytykset?
- Missä määrin ohjelmasta rahoitusta saaneilla toimijoilla on mahdollisuuksia toiminnan jatkamiseen erillisrahoituksen päätyttyä?
- Mitä esteitä tai hidasteita ohjelman toteutukseen liittyen on havaittu, joista tulisi jatkossa päästä eroon?
- Mitä mahdollistajia ja toiminnan vauhdittajia on havaittu, joista tulisi jatkossa ottaa opiksi ja edelleen hyödyntää vastaavanlaisessa ohjelmatoiminnassa?
- Mitkä ovat tärkeimmät huomiot tulevaisuudelle?

2. Vesiensuojelu ja muut vaikutukset

- Miten ohjelman teemojen valinta ja painopisteet ovat tukeneet vesien- ja merenhoidon tavoitteiden saavuttamista?
- Missä määrin toiminta on täydentänyt muiden rahoittajien toimintaa?
- Onko ohjelman teemojen keskeiset toimenpiteet kohdennettu järkevästi vesien- ja merenhoidon tavoitteiden kannalta?
- Onko ohjelma edistänyt vesien- ja merenhoidon tavoitteiden (vesien hyvä tila ja tilan heikkenemisen estäminen) saavuttamista?
- Mitä muita vaikutuksia ja lisäarvoa toiminnalla on saavutettu/voidaan saavuttaa (esim. osaamisen lisääntymistä, taloudellisen tilanteen paranemista, toimijan omien toimintatapojen muuttumista)?
- Mikä rooli ohjelmalla on ollut sellaisen tiedon tai menetelmien tuottamisessa, jakamisessa, joka on auttanut tai voidaan tulevaisuudessa ajatella auttavan toimien hyvää kohdentamista vesien- ja merenhoidon näkökulmasta?
- Miten taataan vaikutusten kestävyys, esim. miten ohjelman tunnistetut vaikutukset hyödyttävät vesiensuojelua tulevaisuudessa?

3. Viestintä

- Miten hyvin ohjelman viestintä on suunniteltu?
- Onko työnjako ollut selvää ja mahdolliset synergiat hyödynnetty, esim. ympäristöministeriön oman viestinnän, ELY-keskusten ja SYKE:n viestinnän kanssa tehtävässä viestintäyhteistyössä?
- Onko kohderyhmät onnistuttu tavoittamaan?
- Miten ohjelman viestintä on toteutunut sidosryhmien näkökulmasta?
- Miten ohjelman viestinnän opit hyödynnetään tulevaisuudessa?

4. Sidosryhmäyhteistyö

- Mikä rooli ohjelman käynnistämällä tai muutoin tukemalla asiantuntijaverkostotyöllä, tai muulla viestinnällisellä ja koulutuksellisella toiminnalla, on ollut hankesuunnitteluun ja hankkeiden toteutukseen?
- Missä määrin hankkeet ovat lisänneet/käynnistäneet yhteistyötä eri toimijoiden välillä vesien- ja merenhoitotyössä?
- Mitkä ovat ohjelman keskeisimmät opit sidosryhmäyhteistyön näkökulmasta?
- Miten nämä opit hyödynnetään tulevaisuudessa?

2.2. Kirjallisen aineiston analyysi

Dokumenttianalyysiin sisällytettiin keskeinen ohjelmaan liittyvä kirjallinen materiaali, kuten ohjelman vuosiraportit 2019 ja 2020, ohjelmadokumentti, keskeisten hankkeiden hankesuunnitelmat ja väliraportit sekä kooste rahoitetuista hankkeista vesistökuunnostus-, maa- ja metsätalouden vesienhallinta- sekä kaupunkivesi ja haitalliset aineet -teemojen osalta sekä vesiensuojelun tehostamisohjelman vaikuttavuuden arviointi -esiselvitys.

Vesiensuojelunäkökulmasta kartoitettiin lisäksi muut vesiensuojeluun liittyvät ohjelmat ja rahoituskanavat ja niiden rahoituskohteet, kuten Suomen Akatemian tutkimusrahoitus, Maatilatalouden kehittämisrahasto Makera, Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma, EAKR-ohjelmat ja EU:n Life-ohjelma.

Viestinnän ja sidosryhmäyhteistyön osalta analysoitiin lisäksi ohjelman viestintäsuunnitelma/-strategia, kanavat ja niiden ylläpito, toteutuneet viestintätoimet (sosiaalinen media, tiedotteet,

lehtijutut, blogit, dokumentit järjestetyistä tapahtumista sekä syntyneistä/ylläpidetyistä verkostoista) sekä ohjelman muu näkyvyys.

2.3. Haastattelut

Haastattelut kohdennettiin erikseen koko ohjelman tasolle ja eri teemoille siten, että kustakin teemasta haastateltiin vähintään kahta henkilöä. Haastattelut tehtiin etänä videoyhteydellä ja toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Kukin haastattelu kesti noin tunnin. Haastatteluihin osallistui 31 henkilöä, jotka edustivat 22 eri organisaatiota. Lista haastateltujen henkilöiden organisaatioista on liitteessä 1. Osa haastatteluista toteutettiin muutaman hengen ryhmähaastatteluina, joissa tarkasteltiin tiettyä ohjelmateemaa.

Haastatteluiden kysymyksiä kohdennettiin sen mukaan missä roolissa haastateltava on ollut mukana hankkeessa. Liite 2 sisältää haastatteluiden kysymykset.

2.4. Kyselyt

Arviointia varten toteutettiin kaksi sähköistä kyselyä, joista toinen suunnattiin ELY-keskusten hankehakujen kautta rahoitetuille hankkeille. Siinä kysyttiin mm. rahoitushakuun, hankehallintoon, hanketyöhön ja viestintään liittyviä kysymyksiä. Kysely lähetettiin yhteensä 157 henkilölle. Kyselyn kysymykset ovat liitteessä 3.

Toinen kysely lähetettiin muille ohjelman toteutuksessa eri rooleissa mukana oleville tahoille ja sidosryhmille. Sen avulla kartoitettiin mm. ohjelman toteutuksen toimivuutta, vaikutuksia, hyviä käytäntöjä ja kehittämistarpeita. Kyselyssä oli sekä yhteisiä, koko ohjelmaa koskevia kysymyksiä, että teemakohtaisia kysymyksiä. Kysely lähetettiin yhteensä 122 henkilölle. Kyselyn kysymykset ovat liitteessä 4.

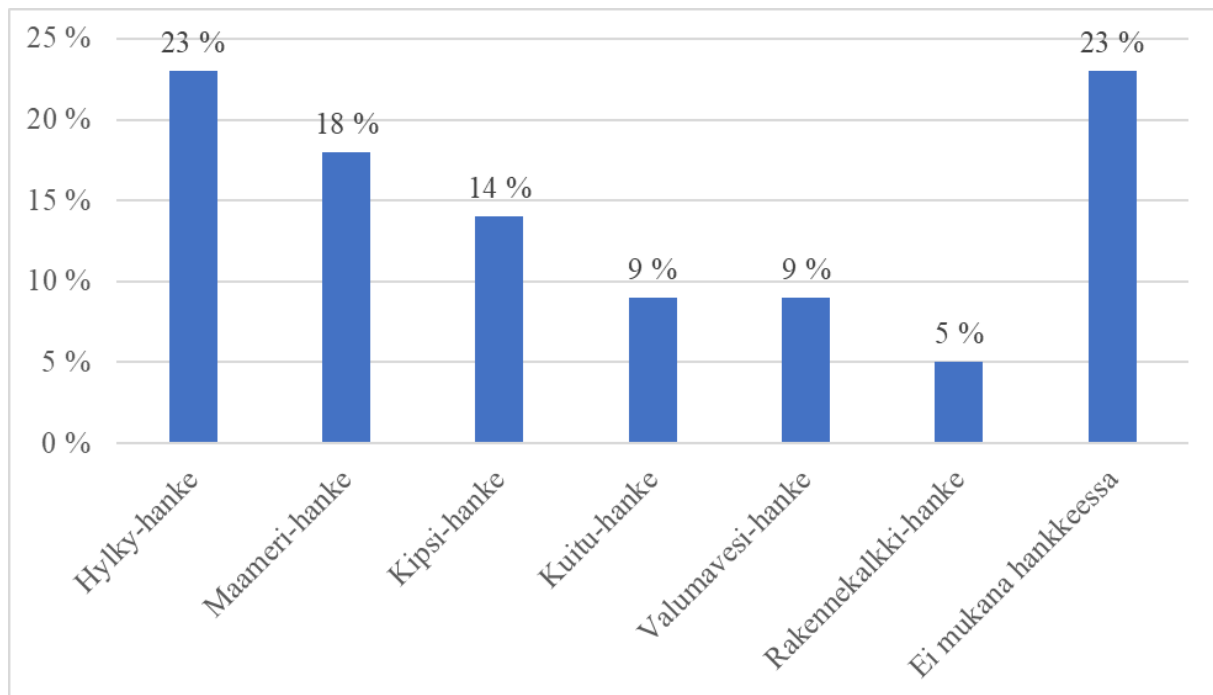
Arvioinnin kahteen kyselyyn vastasi yhteensä 147 henkilöä, joista 107 (vastausprosentti oli 68), vastasi hanketoimijoiden kyselyyn ja 38 (vastausprosentti oli 31) henkilö vastasi hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyyn. Kumpikin kysely lähetettiin testattavaksi kahdelle henkilölle. Testivastauksista saatujen kommenttien perusteella kyselyihin tehtiin pieniä muutoksia. Testivastaukset huomioitiin myös aineistoanalyysissä. Hanketoimijoiden kyselyyn vastasi eniten yhdistyksessä työskenteleviä henkilöitä, joita oli vastaajista hieman yli puolet, 57 prosenttia. Loput vastaajista olivat suurelta osin hallinnossa työskenteleviä. Joitain yksittäisiä vastaajia oli säätiöistä, tutkimuslaitoksista sekä tutkimuslaitoksista, yliopistosta ja ammattikorkeakouluista. Selkeästi eniten vastaajia oli vesistönsuojelun liittyvistä hankkeista, joita oli jopa 83 prosenttia vastaajista. Alueellisesti eniten vastaajia oli Pirkanmaalta (15%) sekä Uudeltamaalta (14%). Jokaisesta Manner-Suomen maakunnasta oli kuitenkin vastaajia.

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyyn tuli vastauksia 38:lta henkilöltä. Vastaajien joukossa oli eniten hallinnon edustajia (38%), hanketoimijoita (30%) sekä ohjausryhmän jäseniä (22%). Loput olivat vesienhoidon- ja merenhoidon seurantar ryhmän jäseniä (8%) sekä muista organisaatioista tulleita (19%), kuten tutkijoita, ohjausryhmien varajäseniä sekä avustuspäätöksen tekijöitä. Alueellisesti vastaajia oli eniten Uudeltamaalta (53 %) ja toiseksi eniten Varsinais-Suomesta (19%).

Muille ohjelmassa mukana olleille ja sidosryhmille suunnattuun kyselyyn vastaajista erittäin hyvin vesiensuojelun tehostamisohjelman sisällön tunsivat 14 prosenttia ja melko hyvin 58

prosenttia. Jonkin verran tuttu asia oli 19 prosentille vastaajista ja heikosti lopuille, hieman alle 10 prosentille vastaajista. Samaa kysyttiin erikseen myös koskien ohjelman tavoitteita. Tavoitteet olivat hieman enemmän tuttuja, sillä vastaajista 17 prosenttia ilmoitti tuntevansa ne erittäin hyvin, 58 prosenttia melko hyvin, jonkin verran 17 prosenttia ja loput alle 10 prosenttia tunsivat myös tavoitteet heikosti.

Osa hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyyn vastanneista oli ollut mukana erillishankkeissa. Kuvassa 2.1.1. on listattuna ne hankkeet, joista vastaajia on ollut. Eniten vastaajia oli HYLTY-hankkeesta (23%) ja MAAMERI-hankkeesta (18%).

Kuva 2.1.1. Hankkeet, joissa hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien edustajien kyselyn vastaajat ovat mukana.

3. Ohjelman tulokset ja vaikutukset tähän mennessä

3.1. Työn organisointi ja johtaminen

Haastateltavat ovat yleisesti tyytyväisiä ympäristöministeriön koordinaatioon ja keskusteluyhteys on hyvä. Sitoutuminen ympäristöministeriön puolelta koetaan hyväksi, mutta samalla ympäristöministeriön virkahenkilöitä on ohjelman toteutukseen liittyvissä ohjausryhmissä ja työryhmissä runsaasti. Sidosryhmäkentästä nousee esille perusteltu huoli ministeriön resurssien riittävydestä.

Ohjelma on hyvin monitasoinen ja osin monimutkainenkin. Haastateltavat ja sidosryhmät pohtivat, olisiko hallinnollista taakkaa helpotettavissa organisaatiota yksinkertaistamalla. Toisaalta ohjausryhmät ja hankeryhmät koetaan tärkeinä työtä tukevina rakenteina, joten työn tehostamista voitaneen tehdä sisäisin järjestelyin.

Avustushauissa olisi tärkeää saada tieto riittävän ajoissa ja hakuaikojen tulisi olla riittävän pitkät, jotta hakijat pystyvät suunnittelemaan hankkeita. Tässä ei alkuvaiheessa ohjelmakautta ole kaikilta osin onnistuttu, vaan maa- ja metsätalouden vesienhallinnan ja kaupunkivesien avustushaut on hakijoiden keskuudessa koettu avatun varsin lyhyellä varoitusajalla, mikä on saattanut rajoittaa hakijoita ammattihakijoihin. Pienten toimijoiden kuten yhdistysten näkökulmasta myös suuri omarahoitusosuus on koettu ongelmalliseksi.

Eri ELY-keskusten tulkinnat ovat erilaisia. Toimijat kokevat hakijoiden yhdenvertaisuuden uhatuksi hakukriteerien tulkinnan eroista johtuen.

Valmistelun aikataulut ja tulkintojen eroavaisuudet ovat aiheuttaneet alkuvaiheessa viivästyksiä, mutta viestintä ja kohderyhmien tavoittaminen on parantunut matkan varrella.

Tässä luvussa on tiivistetysti esitetty arvioinnin tuloksia. Laajempi katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista on liitteessä 5.

Ohjelma on hyvin organisoitu ja johdettu, mutta koordinaatiota tulee tehostaa

Kokonaisuudessaan ohjelma on hyvin organisoitu ja johdettu. Ympäristöministeriössä ja ELY-keskuksissa on vankka asiantuntemus ja yhteistyö eri toimijoiden välillä on toiminut pääosin hyvin. Viestintä ja yhteistyö myös ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön välillä on toiminut pääosin hyvin. Toisaalta kentältä on myös esitetty toivomusta yhtenäisemmästä toiminnasta ministeriöiden välillä (esimerkiksi hylkyihin liittyen, edellyttää kokonaisvaltaista linjausta, riippumatta hallinnoivasta ministeriöstä).

Kokonaan uudenlainen ohjelmakokonaisuus kunnianhimoisin tavoittein on kärsinyt myös alkuvaiheen kasvukivuista, joista on hyvä ottaa opiksi tulevaisuuden ohjelmatyöhön. Ympäristöministeriön sisältöasiantuntemus on erinomaista ja palvelee ohjelman tarpeita, mutta nousee kysymys, ovatko henkilöresurssit ympäristöministeriön päässä riittävät.

Ohjelman hallintorakenne on moniulotteinen ja varsin vaikeasti lähestyttävä (Kuva 1.1.1. luvussa 1.1.). Tämä näkyy myös siinä, että arvioinnin toteuttajilla on kestänyt kauan hahmottaa ohjelman rakenne. Hallintorakenteen monitahoisuus ja se, että on suuri määrä erilaisia työryhmiä ja ohjausryhmiä, voi johtaa erityisesti ympäristöministeriön virkamiesten kuormittumiseen. Enimmillään samalla henkilöllä voi olla jäsenyys kuudessa eri ohjaus-, toteutus- tai hankeryhmässä. Mahdollisesti vielä suurempi ongelma on, että samassa ryhmässä on enimmillään viisi jäsentä ympäristöministeriöstä. Tämä käy ilmi arviointiryhmän saamista ohjausryhmien kokoonpanotiedoista. Tarve virtaviivaistaa hallintoa on ilmeinen.

Kaupunkivesiteeman ohjausryhmän ja arviointiryhmän eriyttäminen ei välttämättä tuo lisäarvoa. Mikäli substanssiosaaminen tulee erityisesti arviointiryhmän kautta, teemakohtaisen ohjausryhmän lisäarvo jää vähäiseksi ja tämän ylimääräisen portaan voisi jättää pois.

Ohjelman rahoituksen kohdistamisesta ja rahoituksen käytön toteutuksesta tarvittaisiin nykyistä parempaa läpinäkyvyyttä, tilivelvollisuuden hengessä. Läpinäkyvyys rahoituksen kohdistumisesta on erittäin tärkeää myös poliittisten päätöksentekijöiden kannalta. Koska ohjelmalla pyritään konkreettisiin toimiin, siitä olisi erityisen tärkeää viestiä läpinäkyvästi ja avoimesti.

Yhteistyö toimii hyvin, mutta hakujen ennakoitua ja aikataulutusta tulee kehittää

Ohjausryhmätyö ja ympäristöministeriön asiantuntemus saavat kiitosta

Eri hankkeiden ohjausryhmät ovat toimineet pääosin hyvin ja niiden tuki on edistänyt hankkeiden toteutusta. Joissakin hankkeissa on ollut myös ongelmia: kaikki hanketoimijat eivät ole olleet edustettuina ohjausryhmässä tai ohjausryhmän jäsen on kokenut, ettei häntä kuunnella.

Ohjausryhmien tuki on näkynyt hankkeissa mm. käytännön toteutukseen liittyvinä ideoina, apuna kohderyhmien tavoittamiseen tai viestinnän tukena. Laajapohjainen ohjausryhmä lisää myös hankkeiden toimien hyväksyttävyyttä.

Ympäristöministeriön asiantuntemus ja yhteistyö ohjausryhmissä saa kiitosta eri toimijoilta.

Lisähuomiota kaivataan ELY-keskusten hallinnoimiin avustushakuihin

Suuri osa vesiensuojelun tehostamisohjelman rahoituksesta myönnetään ELY-keskusten hallinnoimien avustushakujen kautta vesistökuunnostus-, kaupunkivesi- ja vesienhallintateemoissa. Näihin teemoihin on saatu pääosin riittävästi hyviä hakemuksia.

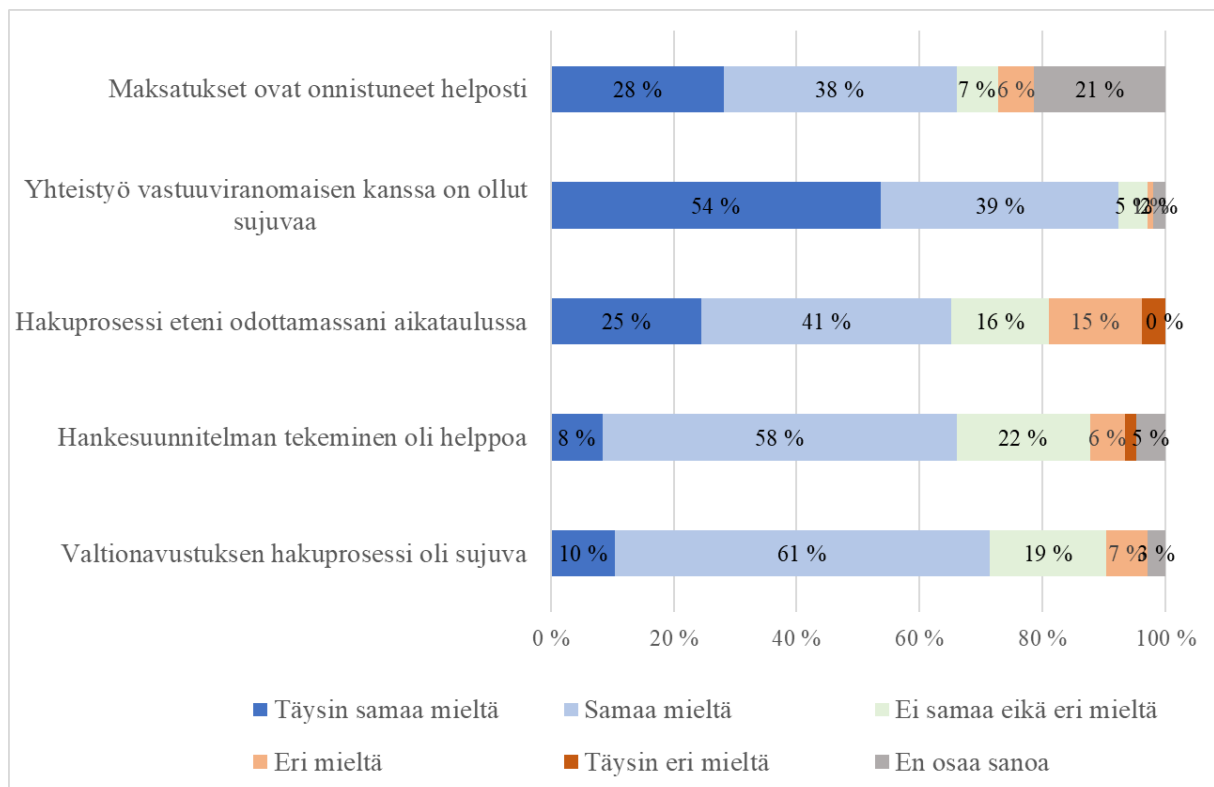
Suunnittelu ja hakujen ennakoitua on erittäin tärkeää, eikä siinä alkuvaiheessa aina ole onnistuttu. Nyt, kun ohjelmaa on jo mennyt muutama vuosi, toimintatavat alkavat kuitenkin olla jo selviä. Esimerkiksi vesistökuunnostusteeman avustushakuihin liittyvä tieto on tullut ympäristöministeriöstä ELY-keskuksiin liian lyhyellä varoitusajalla, eikä riittävään ennakkotiedottamiseen ole ollut mahdollisuutta. Lisäksi hakuajat ovat olleet joillekin toimijoille liian lyhyitä. On osoittautunut haasteelliseksi saada hakemukset jätettyä määräajassa. Esimerkiksi vesienhallintateeman haku tuli niin nopealla aikataululla, että vain ammattilaiset ovat pystyneet hakemaan ja valmistelemaan hankkeita. Ongelma on

korjaantunut niissä teemoissa, joissa on haku ollut jo muutaman vuoden, koska potentiaaliset hakijat tietävät jo, mitä on tulossa.

Hakukriteerien pitäisi olla selkeät ja kuvattu heti hakuilmoituksessa, jotta hakija voisi päätellä, voiko hakea. Mitä valmiimmaksi haku on jo alkujaan suunniteltu, sitä parempia hakemuksia keskimäärin saadaan. Lisäksi vältetään ylimääräinen työ, jota kriteereihin liittyvät kysymykset aiheuttavat sekä ELY-keskuksille että osittain myös ympäristöministeriölle, jos ELY-keskukset eivät osaa vastata kysymyksiin.

Merkittävä osa hankkeiden hylkäyksistä liittyy siihen, että hakijoilla ei ollut tarjota riittävää omarahoitusosuutta. Tämä voi johtua hakijoiden puolelta huolimattomasta tutustumisesta ohjeisiin, mutta saattaa kertoa tarpeesta terävöittää hakuinformaatiota.

Hanketoimijat ovat tyytyväisiä avustushakuihin ja hankehallintoon (Kuva 3.1.1.). He ovat saaneet hyvin tukea ELY-keskuksilta sekä hakuvaiheessa että hankkeen aikana. Hankerahoituksen saaminen vasta jälkikäteen ja maksatusten hitaus voi kuitenkin aiheuttaa ongelmia pienille toimijoille. Myös vaadittu omarahoitusosuus (yleisesti 50 % vesistökuunnostushankkeissa) aiheuttaa ongelmia pienille toimijoille. Kunnostusasetuksen mukaan avustuksen osuutta voi kuitenkin kasvattaa tietyin edellytyksin. Ympäristöministeriö on ohjeistanut tästä ELY-keskuksia kirjeellä.

Kuva 3.1.1. Hanketoimijoiden suhtautuminen hankehakuihin ja hankehallintoon koskeviin väitteisiin.

Vesistökuunnostusteeman avustushaut eivät aina näyttäytyä hakijoille tasapuolisina ja yhdenvertaisina, sillä eri alueilla on haastatteluiden mukaan ollut eroja siinä, millaisia hankkeita hyväksytään rahoitettaviksi. Tämä on tapahtunut siitä huolimatta, että ympäristöministeriö on ohjeistanut ELY-keskuksia kirjeellä.

Ympäristöministeriöllä on aiheeseen ja ohjelmatyöhön erinomainen osaaminen, mutta liian pienet voimavarat. Tämä näyttäytyy esimerkiksi siten, että tiedusteluihin vastaaminen on hidasta. Tästä näkökulmasta olikin hyvä, että avustushakujen hallinnointi vastuutettiin ELY-keskuksiin.

Hankkeiden hyväksymiseen kuluva aika on hyvin pitkä. Muutama hanke onkin jäänyt toteuttamatta, koska rahoituksen käyttöaika on ollut liian lyhyt yksivuotiseen hankkeeseen. Osa ELY-keskuksista onkin alkanut suositella hakijoille suoraan kolmen vuoden hankkeen hakemista.

Avustushakujen viestinnän ja ohjeistuksen selkeyttämisen tarve on ilmeinen, vaikka tekeminen ja tiedottaminen on kehittynyt ohjelman kuluessa. Esimerkiksi vesistökuunnostusteemassa toimijoille on ollut osin epäselvää, mikä hakemus pitää täyttää ja kenelle erityisesti tilanteessa, jossa hanke toimii monen ELY-keskuksen alueella.

Erillishankkeet ovat onnistuneet hyvin, mutta hallinnossa on parannettavaa

Ohjelman puitteissa toteutetut erillishankkeet on yleisesti ottaen joko kilpailutettu tai toteutettu tiukasti raamitettuna hakuina tai tilaustöinä. Esimerkiksi Valumavesi-hanke on ympäristöministeriön Suomen ympäristökeskukselta tilaama työ. Jos halutaan tiettyä tietyllä tavalla tuotettua tietoa, niin onkin hyvä tehdä selkeä tehtävänanto ja tilausjärjestely alusta alkaen ja tällöin Suomen ympäristökeskus ympäristöministeriön alaisena organisaationa on selkeä toimija tähän. Laaja hankekonsortio ja laajat yhteistyötoimijat nähdään myönteisinä.

Tutkimusteeman hanketta valmisteltiin yhteiskehittämisen tapaan, mikä koettiin erityisen toimivaksi. Ympäristöministeriö antoi ohjelman puitteissa tavoitteet ja raamit, mitä halutaan saavuttaa ja hankkeen kokonaisuus kehitettiin vuorovaikutteisesti. Hakumenettely toimi niin, että hankkeen kokonaisuutta tehtiin yhdessä Suomen ympäristökeskuksen johdolla ja hankehakemus toimitettiin virallisesti ympäristöministeriöön, kun suunnitelma oli valmis ja ympäristöministeriö teki hankemyönnön. Yhteiskehittämistä voisi laajemminkin käyttää isojen hankkeiden valmistelussa.

Kun tieto rahoituksen myönnöstä on viivästynyt, osa hankkeista on päätyntä aloittamaan omalla riskillä ennen kuin rahoitus on varmistunut.

Ohjelmatyössä hankkeiden osatoteutuksen julkisten kilpailutusten tarvetta ei aina ole pystytty riittäväällä tavalla ennakoimaan, vaan kilpailutuksen tarve on tullut esimerkiksi KIPSI-hankkeen hanketoimijoille yllätyksenä. Kilpailutusten aikataulu on joissakin tapauksissa ollut hyvin tiukka. Hankintoja olisikin hyvä ennakoida ja niistä ennakoiden ohjelmakaudella tiedottaa, mikä tukisi myös innovatiivisten ja kestävien julkisten hankintojen tavoitetta.

Kilpailutetuista viestintätoimijoista osa on ollut myös vielä kokemattomia vesiensuojelun sisältöalueella, mistä johtuen viestintätoimet on toisinaan mitoitettu tai kohdistettu väärin.

Osa haastatelluista korosti avointen kilpailutusten tärkeyttä kustannustehokkuudenkin näkökulmasta: nähtiin, että on hyvä, että valtio kilpailuttaa, jolloin saadaan täysimittaiset määrälennukset huomioon ja viljelijöille ja muille toteuttajille taloudellisesti edullisin ratkaisu verrattuna tilanteeseen, jossa yksittäinen tila tai vesienhoitoalue olisi kilpailuttajana.

Erillishankkeiden hanketoimijoilla ja ympäristöministeriöllä on toimiva keskusteluyhteys ja keskinäinen luottamus ja hankkeet ovat voineet varsin joustavasti toteuttaa toimenpiteitä. On pystytty keskittymään oikeaan tekemiseen eikä hankehallintoon, joka vie paljon resursseja. Lastentauteja on noussut esille asioiden ennakointiin ja hallinnointiin liittyen, esimerkiksi on ollut epäselvää, miten ennalta-arvaamattomat kulut otetaan huomioon tai millainen on loppuraportoinnin muoto.

Ohjelman koordinaatio ja verkosto-ohjaus on pääosin toiminut hyvin

Koordinaatio, hallinnointi ja verkosto-ohjaus on ollut peruslähtökohdiltaan toimivaa.

Toimintatapojen realistisuus, käytännönläheisyys ja suora kontakti hanketoimijoihin on koettu erityisen arvokkaana. Toimiva dialogi ympäristöministeriön ja muiden ohjelman toimijoiden välillä on jouhevaa. Tämä näkyy kaikissa ohjelman teemoissa.

Oma vastuuhenkilö kuhunkin teemaan koetaan hyväksi ja tarpeelliseksi. Vastuunjako on pääosin toimivaa, vaikka joissakin tapauksissa vastuun jaossa ympäristöministeriön ja ELY-keskusten välillä onkin edelleen selkiyttämisen tarvetta. Kentälle tuntuu menneen perille viesti siitä, että juuri ELY-keskuksiin otetaan yhteyttä, kun on konkreettisia kysymyksiä. Vesistökuunnostuksessa asiantuntijoiden tiedot on nyt saatu verkkosivuille ja kysymykset kanavoituvat oikeille tahoille.

Vesistökuunnostusteemassa avustushaut ovat alueellisia ja tiedot hakemuksista ovat kullakin ELY-keskuksella. Tiedonkulussa näyttäisi olevan viivettä eikä ympäristöministeriö ole täysin selvillä näiden hakujen avustushakemuksista.

Yhteistyö vesienhallinnan hankeryhmässä on toiminut hyvin. Maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön toimiva yhteistyö on mahdollistanut toimenpiteiden yhteensovittamisen. Ymmärrys on lisääntynyt molemmin puolin. Erityisen arvokasta tässä on sektorit ylittävä yhteistyö vesiasioissa.

Joissakin tapauksissa asioiden ennakointi ja ennakkomarkkinointi voisi olla paremmin organisoitu, jotta potentiaaliset hakijat olisivat valmiita hakuihin varhaisemmassa vaiheessa ja hakuajat eivät osoittautuisi liian lyhyiksi. Itse toteutuksen koordinaatio toimii kuitenkin hyvin.

Joitakin henkilöstövaihdoksia on tullut sekä ministeriössä että ELY-keskuksissa, mutta tämä ei ole juurikaan heijastunut koordinaatioon. Tiedonkulku edellyttää myös varahenkilöiden nimeämistä vastuorganisaatioissa. Tähän ei ole aina kiinnitetty riittävästi huomiota. HYLTY-hankkeessa yksi henkilöstövaihdos on aiheuttanut merkittäviä ongelmia hankkeen toteutukseen: Suomen ympäristökeskuksen projektipäällikkö, joka oli myös aiheen avainasiantuntija, eläköityi yllättäen ja sen jälkeen on ollut epäselvää, miten hanke tulee jatkumaan.

Muiden erillishankkeiden ohjaus perustuu kokeneiden koordinaattorien työpanokseen ja ohjaus on toiminut hyvin. Raportoinnit ja muut hallinnolliset velvoitteet, samoin kuin maksatukset on tehty järkevästi alusta asti ja koordinaatio on tottuneissa käsissä. Raportoinnin keveys saa myös kiitosta toteuttajilta, On pystytty keskittymään oikeaan tekemiseen eikä hankehallintoon, joka vie paljon resursseja.

Vesienhallintateemassa ELY-keskuksen lausujan rooli kohteiden toteuttamisesta aiheuttaa viivästymistä resurssipulasta johtuen. Vaikka ohjelmassa on siirrytty kevyempiin suunnitelmiin, työn organisointi aiheuttaa edelleen viivästymistä.

Avustukset täyttävät varsin hyvin hyvän tuen edellytykset

Tässä arviointikysymyksessä kyse on EU:n valtioneuvoston asetusten soveltamisesta. EU:n valtioneuvoston asetuksia on sovellettu ohjelmassa ELY-keskusten hallinnoimien avustusten osalta silloin, kun ne koskevat taloudellista toimintaa. Tämä koskee vain joitakin hankkeita koko hankemassasta. Valtioneuvoston asetus 669/2020 kaupunkien vesien hallintaa ja niiden haitallisten aineiden vähentämistä koskeviin hankkeisiin vuosina 2020–2025 myönnettävästä valtionavustuksesta sekä Valtioneuvoston asetus vesistön ja vesiympäristön käyttöä ja tilaa parantavien hankkeiden avustamisesta 714/2015 (muutettu 2.9. 2021) sisältävät tätä koskevat pykälät. EU:n valtioneuvoston asetukset eivät koske KIPSI-hanketta.

Kansalliset hyvän tuen edellytykset pohjautuvat lakiin taloudelliseen toimintaan myönnetyn tuen yleisistä edellytyksistä (429/2016). Hyvän tuen edellytyksiin on määritelty mm. seuraavat tekijät:

- Selkeä taloudellinen tai yhteiskunnallinen tavoite, joka perustuu hallitusohjelmaan/politiikkatavoitteeseen
- Tarkoituksenmukainen ja kustannustehokas keino tavoitteiden saavuttamiseksi.
- Kilpailua vääristävien vaikutusten on oltava mahdollisimman vähäiset.
- Määräaikaisuus
- Kannustavuus
- Vaikuttavuuden arviointi

(TEM 2016)

Yhteiskunnallinen tavoite ja keinojen kustannustehokkuus ja tarkoituksenmukaisuus

Vesiensuojelun tehostamisohjelman yhteiskunnallinen tavoite on selkeä ja laajasti hyväksytty. Markkinat eivät ole riittävästi kannustaneet vesiensuojelutoimiin ja tässä suhteessa tehostamisohjelman tavoite toteuttaa sellaisia vesiensuojelun tehostamistoimia, joihin maanomistajat, viljelijät ja yritykset eivät muuten ryhtyisi, koska kannusteet eivät tähän ohjaa, on perusteltu.

Useimmat yritykset, jotka ovat toiminnassa mukana, ovat pk- tai mikroyrityksiä, joilla muuten ei olisi riittäviä kannusteita olla mukana vesiensuojelutoimissa. Ohjelmatoiminnassa on koettu erittäin tervetulleeksi se, että myös yritykset saavat hakea rahoitusta. Haasteena toisaalta nähdään se, ettei voittoa tavoittelevaa toimintaa voida tukea ohjelmasta.

Joskus kilpailutus on ainoa keino saada tietoa aidoista kustannuksista ja markkinoiden hintatasosta. Esimerkiksi HYLTY-hankeessa tehdään uudenlaisia toimenpiteitä ja kilpailutusten kannalta on jo arvokasta saada tietoa siitä, minkä hintaista tyhjennys on, ja tehdäänkö omin voimin vai tilataanko muualta.

Kilpailua vääristävien vaikutusten minimointi

Toiminnan laajuus ei ole siinä määrin suurta, että markkinahäiriköinnistä voisi puhua. Toiminnassa mukana olevat tahot ovat usein yhdistyksiä tai pieniä yrityksiä, joiden kannalta

ulkopuolinen rahoitus on ainoa keino päästä mukaan toteutukseen. Poikkeuksen tähän sääntöön tekevät tutkimusorganisaatiot.

Mukana toiminnassa on useampia osittain julkisella rahoituksella toimivia organisaatioita, jotka toimivat konsulttiyritysten tavoin ja ovat osittain konsulttifirmojen kilpailijoita, mikä saattaa olla toimivan kilpailun näkökulmasta ongelmallista.

Määräaikaisuus

Yksi hyvän tuen edellytys on sen määräaikaisuus. Ohjelma on määräaikainen, joten sen antama tuki on myös määräaikaista.

Toiminnan jatko on epävarmaa, mikä voi heijastua myös toteutukseen

Hanketoimijat toivovat ohjelmalle jatkoa ja aikovat myös kartoittaa muita hankerahoitusmuotoja. Joillakin, mutta harvoilla, hanketoimijoilla on myös potentiaalia jatkaa toimintaa esimerkiksi talkootyönä tai osana organisaation normaalitoimintaa. Toiminta tuskin pystyy jatkumaan samassa laajuudessa, vaan on usein pienimuotoista ilman ulkopuolista rahoitusta. Vesistökuunnostuksen verkostotoiminta voi jatkua esimerkiksi ELY-keskusten koordinoimana tai siten, että kunnat tai paikallisyhdistykset jatkavat toimintaa.

Erilaisista tavoista saada toimintaa osaksi pysyviä rakenteita ks. luku 3.4. kohta “miten taataan vaikutusten kestävyys”, sekä suositukset luvussa 5.

Alkuvaiheen käynnistykseen toi hidasteita lainsäädäntö, koronakriisi ja avaintoimijoiden tavoittaminen

Ohjelman alussa oli hitautta ja jäykkyyttä ja voidaankin sanoa, että alkutaival oli useille toimijoille oppimisprosessi, jonka pitäisi johtaa parempiin toimintatapoihin. Moni asia onkin parantunut ja niistä voidaan ottaa oppia uusia ohjelmia silmällä pitäen.

Osa alkuvaiheen viivästyksistä johtui siitä, ettei kaikkia lainsäädäntöön liittyviä asioita ollut tiedossa ohjelman käynnistyessä. Esimerkiksi kaupunkiviesiteemassa jouduttiin hulevesipainopisteen hakua varten valmistelevaan uusi valtioneuvoston asetus, jotta avustuksia voitiin myöntää.

”Olisi ollut mahdollista vähän mieltä ja simuloita mielessä sitä prosessia ja tunnistaa niitä asioita, joita tulisi ottaa huomioon.” (Hallinnon edustaja, kaupunkiviesiteema)

Alun liikkeellelähden hitaus on osin ollut myös koronakriisistä johtuvaa, eikä kaikissa toimissa ole päästy toteutukseen niin ripeästi kuin oli toivottu. Koronan takia kasvokkaiset kohtaamiset ja tilaisuuksien järjestäminen esimerkiksi viljelijöille ja vesistökuunnostusteeman maanomistajille ovat jääneet vähäisiksi. Tämä suoran viestinnän puute on osaltaan hidastanut vesiensuojelun tehostamisohjelman tavoitteiden toteutumista.

Käytännön asiat, kuten avustushakemuksiin käytettävän sähköisen järjestelmän puutteet ja hallinnolliset yllätykset hankehakemusten laatimisvaiheessa, ovat myös hidastaneet alkuvaiheen toimintaa.

Vesistökuunnostusteemassa ELY-keskusten toimintatavat ja esimerkiksi rahoituksen kohdistuminen vaihtelevat. Esteeksi voi muodostua myös hankkeiden omarahoitusosuus, jonka monet toimijat kokevat korkeaksi. Osassa hankkeista voidaan käyttää talkootyötä, mutta esimerkiksi suunnitteluhankkeisiin tarvitaan oikeaa rahaa, mikä on haastavaa ja varmasti yksi kompastuskivi toteutuksessa. Lisäksi joissakin hankkeissa maanomistajat eivät ole lupauksistaan huolimatta lähteneet mukaan. Nykyisellään vaaditaan jo hakuvaiheessa maanomistajien allekirjoittamaa sitoumusta. Olisi kuitenkin hyvä olla joustavuutta siten, että voitaisiin tarvittaessa myös vaihtaa hankkeen kohdetta.

Kun siirrytään enemmän järvikunnostuksista valuma-alueen kunnostuksiin, on alueella yleensä useita maanomistajia. Maanomistajille tulisi voida kertoa, mitä lisäarvoa hän saisi mukaan lähtemisestä. Maanomistajien mukaan saaminen vaatii paljon työtä hanketoimijalta. Yhtenä ratkaisuna voisivat olla maanomistajille maksettavat korvaukset. Ohjelman rahoitus ei kuitenkaan sovellu maanomistajakorvauksiin.

Vesienhallintateemassa nousi esille, että vesitaloussuunnittelijoista on pulaa, eikä ohjelman puitteissa voida rahoittaa pelkkiä koulutus- ja opetushankkeita. Hakijoiden riittävyys voi muodostua ongelmaksi varsinkin käytännön toiminnan puolella. Yksi este ohjelman tavoitteiden toteutumiselle on hankerahoituksen lyhytaikaisuus erityisesti maatalousteemassa, jossa sääolot vaikuttavat olennaisesti siihen, miten toimia voidaan toteuttaa. Lisäksi viljelijöiden mukaan saaminen vaatii aikaa.

Asiantuntijaverkostot, osaaminen ja vuoropuhelu merkittävimpiä toiminnan vauhdittajia

Ohjelman parasta antia on ja oikeastaan olemassaolon oikeutus perustuu konkreettisiin vesiensuojelutoimiin, joita toteutetaan erilaisten hankkeiden kautta. Haastattelussa nousi esille toivomus ohjelman loppukaudelle hyvistä ja vaikuttavista hankkeista, joille saataisiin varmistettu myös jatkorahoitus. Yleisesti toivotaan, että jatkossakin löytyy rahaa vesiensuojelun hankkeisiin.

Rahoituksen lisäksi asiantuntijaverkostot ja niiden osaaminen on ohjelman ehkä tärkein mahdollistaja. Ne ovat vahvistuneet ja aloitettu uudenlainen yhteistyö on avannut jatkumahdollisuuksia. Erillishankkeissa konsortion sisäinen yhteistyö koetaan pääosin hyväksi.

Käytännön vuoropuhelu eri muodoissa on tärkeä mahdollistaja. Tätä käydään ympäristöministeriön ja eri toimijoiden välillä, ELY-keskusten ja hanketoimijoiden välillä sekä myös hankkeiden sisällä ja hankkeiden välillä.

Projektipäälliköiden yhteiset palaverit ovat olleet hyviä. Eri hankkeiden yhteisiä fokuksia. Hyvä tiedon ja kokemusten vaihtoon. (Hanketoimija, maatalousteema)

On tärkeää säilyttää vahva luottamus erillishankkeiden ja ympäristöministeriön välillä. Ministeriö on luottanut hankkeiden asiantuntemukseen ja antanut mahdollisuuden toteuttaa hankkeita melko itsenäisesti. Asioista on voitu sopia hyvässä hengessä ja joustavasti. Rahoitusta on voitu suunnata uudelleen tarvittaessa. Kynnys ottaa yhteyttä on ollut matala. Erillishankkeiden raportointivelvoite on koettu sopivana, eikä se ole kuormittanut liikaa.

Hyvänä käytäntönä hankehallinnosta voidaan nostaa esille alkuvaiheen huolellinen valmistelu, joka auttaa hankkeen toteutuksessa.

”Käytettiin aluksi riittävästi aikaa sopimusten tekemiseen, niin sen jälkeen on voitu keskittyä itse tekemiseen, kun kaikki on sovittu tarkkaan etukäteen. Kaikki tietävät omat vastuunsa.”
(Hanketoimija, maatalousteema)

Avustushauissa toiminnan vauhdittajia ovat selkeys ja yksinkertaisuus hakumenettelyissä, selkeät tavoitteenmäärittelyt, aikainen tiedottaminen sekä konkreettiset hanke-esimerkit. Hyvä esimerkki aikaisesta tiedottamisesta ovat vuosina 2020 ja 2021 toteutetut valtakunnalliset viestintäkampanjat. Jotkin ELY-keskukset ovat järjestäneet vesistökuunnostusteemassa tiedotustilaisuuksia, joissa mahdolliset kunnostajat ovat päässeet kyselymään asiantuntijoilta, millaisia hankkeita halutaan. Tällaisen toiminnan jatkaminen ja laajentaminen olisi tärkeää. Kun keskusteluyhteys on kerran avattu, on helpompi ottaa asiantuntijoihin jatkossa yhteyttä.

Käyttäjystävälliset ja selkeät ohjeet ovat tärkeitä sekä avustushauissa että hankehallinnossa ja raportoinnissa. Käytännön esimerkit ovat erityisen arvokkaita. Tästä esimerkkinä on Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksen tekemä ”matti meikäläinen” -tyylinen esimerkkihakemus, josta näkee, millainen on hyvä hakemus ja budjettiluonnos.

3.2. Sidosryhmäyhteistyö ja verkostoituminen

Ohjelma on mahdollistanut entistä vaikuttavamman verkostotyön ja uusien verkostojen rakentamisen, erityisesti vesistökuunnostustyössä. Vesistökuunnostusverkostoilla on ollut suuri merkitys tietoisuuden lisäämisessä, toimijoiden koulutuksessa ja uusien toimijoiden innostamisessa.

Ohjelma on merkittävästi vahvistanut yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Täysin uusia yhteistyökumppaneita on harvemmissa hankkeissa mutta niitäkin on löytynyt. KUITU-, rakennekalkki- ja KIPSI-hankkeet ovat tehneet tiivistä yhteistyötä, jonka ansiosta julkaistaan yhteinen viljelijäopas ja webinaari. Alun perin opas oli vain kahden hankkeen hankesuunnitelmassa.

Sidosryhmäyhteistyöhön viljelijöiden ja maanomistajien kanssa tulee panostaa jatkossakin. Myös kunnat ovat merkittävä sidosryhmä tehostamisohjelman kannalta. Aluehallintovirasto, yritykset sekä ministeriöt, jotka eivät suoraan työskentele ympäristöteeman parissa ovat joko täysin näkymättömissä tai hyvin vähissä määrin näkyvissä toimijakartalla.

Koronapandemia on vaikeuttanut paikallista ja alueellista verkostoitumista, koska kasvokkain tapahtuvia tilaisuuksia tai tapaamisia ei ole voinut järjestää suunnitellusti. Toisaalta valtakunnallista verkostoitumista tilanne on jopa helpottanut, osallistuminen etätilaisuuksiin on ollut helpompaa eri puolilta Suomea.

Tässä luvussa on tiivistetysti esitetty arvioinnin tuloksia. Laajempi katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista on liitteessä 6.

Termillä “sidosryhmä” tarkoitetaan organisaatiolle oleellisia ympäristön muita toimijoita eli kaikkia niitä tahoja, joiden kanssa organisaatio on vuorovaikutuksessa, jotka vaikuttavat sen toimintaan ja joihin sen toiminta vaikuttaa. Sidosryhmät voivat olla yksilöitä, ryhmiä tai organisaatioita ([Tieteen termipankki](#) 2021, Hatch 2006).

Sidosryhmä-käsite voi toisinaan mennä sekaisin “kohderyhmän” kanssa. Kohderyhmällä tarkoitetaan metatietosanasto Finton määritelmän mukaan käyttäjäryhmää, jolle aineiston sisältö on tarkoitettu tai jolle sisällön on katsottu sopivan, kuten tiettyä ikäryhmää, opiskelutasoa, esteellisyyttä tai muuta ryhmittelyä ([Finto](#) 2021).

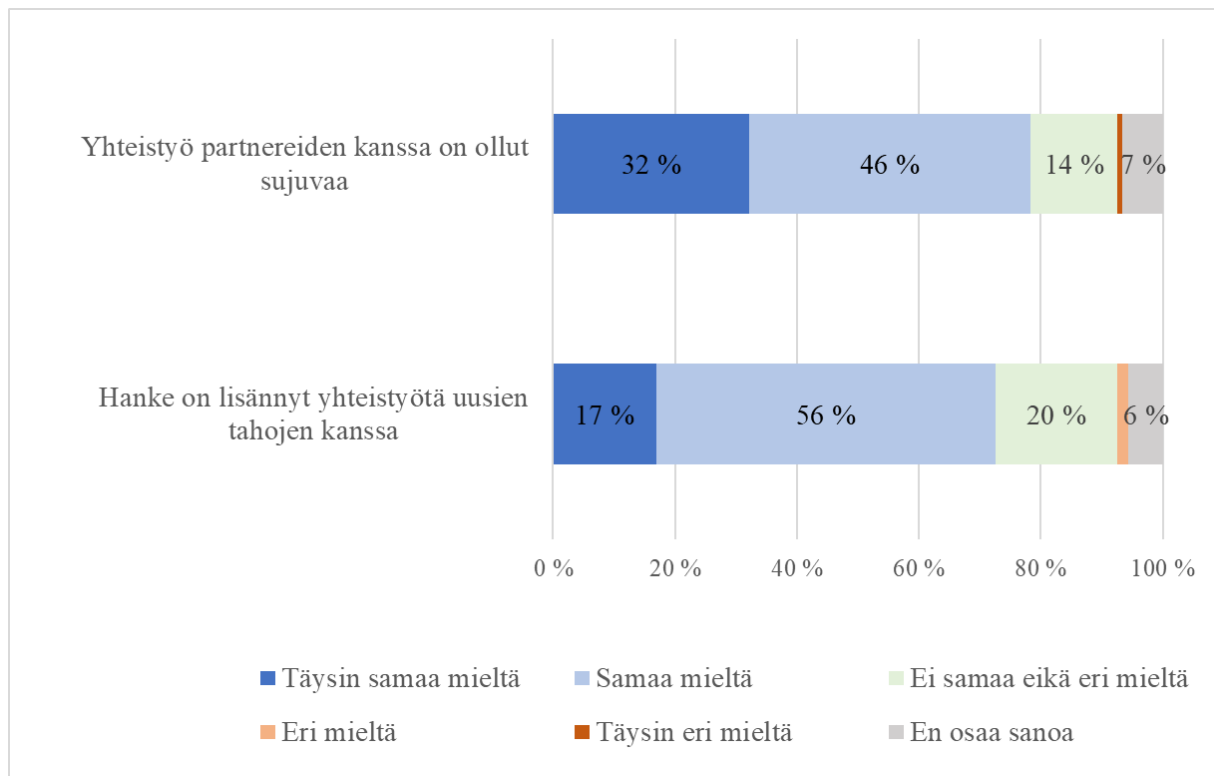
Vesiensuojelun tehostamisohjelmassa on niin paljon hankkeita, että tilanteesta riippuen eri toimijat voivat olla joko hanketoimijoita, kohderyhmiä tai sidosryhmiä.

Tässä arvioinnissa sidosryhmiksi on määritelty ne tahot, jotka eivät ole hanketoteuttajia, mutta ovat muuten mukana jossain ohjelmaan liittyvässä työryhmässä, kuten hankkeen tai vesiensuojelun ohjausryhmässä, tai muussa asiantuntijaryhmässä.

Ohjelma on tukenut asiantuntijaverkostoja ja hankkeet ovat vahvistaneet yhteistyötä

Vesiensuojelun tehostamisohjelman tiimoilta tapahtuu yhteistyötä sekä eri organisaatioiden, hankkeiden että yksilöiden välillä. Ohjelma on vahvistanut eri toimijoiden välistä yhteistyötä, ja tyypillisesti vesiensuojelun tehostamisohjelman puitteissa toteutetuissa hankkeissa on useita partnereita. Kuten kuva 3.2.1. kertoo, kyselyn perusteella jonkin verran täysin uuttakin yhteistyötä hankkeissa tapahtuu, ja ohjelma on edesauttanut yhteistyön vahvistumista vähemmän tuttujen toimijoiden kesken.

Haastatteluissa esimerkiksi HYLTY-hankkeen toimijat mainitsivat, että yhteistyön laatu on tiivistynyt selvästi uudelle tasolle. Myös ympäristöministeriön viestinnällä on uusia maataloussektorin yhteistyökumppaneita, kuten ProAgria, sekä yhteistyö maa- ja metsätalousministeriön viestinnän kanssa on vahvistunut.

Kuva 3.2.1. Hankekyselyn vastaajien näkemykset yhteistyön sujuvuudesta ja uusista yhteistyökumppaneista hankkeissa.

Erityisen tärkeitä ohjelman tavoitteiden toteutumisen kannalta ovat valtakunnallinen ja alueelliset vesistökuunnostusverkot. Valtakunnallinen vesistökuunnostusverkosto on kohtaamispaikka vesistöjen hyvinvoinnista ja kunnostuksesta kiinnostuneille kansalaisille, yhteisöille, yrityksille ja viranomaisille (Suomen ympäristökeskus 2022). Ohjelma on synnyttänyt uusia alueellisia vesistökuunnostusverkostoja ja vahvistanut jo aiemmin olemassa olleita. Sekä valtakunnallinen että alueelliset verkot ovat merkittävä työkalu toimijoiden kouluttamisessa, uusien hanketoimijoiden innostamisessa mukaan sekä yleisessä tietoisuuden lisäämisessä.

ProAgria Oulu ja Oulun Maa- ja kotitalousnaiset toteuttivat keväällä 2021 *Kunnat vesienhoidon verkostoissa* -kuntakyselyn, jolla kartoitettiin kuntien osallistumista vesienhoidon verkostotoimintaan (Koskinen & Rahkila 2021). Noin puolet kyselyyn vastanneista 73 kunnasta kertoi osallistuvansa vesistöjen kunnostusta ja hoitoa tukevaan verkostoon, yhteistyösopimukseen tai neuvottelukuntaan.

Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita kunnille kyselyn perusteella ovat ELY-keskuksen lisäksi osakaskunnat, toiset kunnat sekä erilaiset vesistöihin liittyvät yhdistykset. Lisää yhteistyötä kunnat toivovat muun muassa viljelijöiden, metsänomistajien, ja erilaisten asiantuntijaorganisaatioiden, kuten Metsähallituksen ja Suomen ympäristökeskuksen kanssa. Verkostojen kehittämiskohteiksi kyselyyn vastanneet kunnat nostivat viestinnän ja tiedon lisäämisen esimerkiksi koulutuksin sekä kehittämistyön kokonaisvaltaisen seurannan, jatkuvuuden, suunnitelmallisuuden ja konkreettiset toimet. (Koskinen & Rahkila 2021.)

Vesiensuojelun tehostamisohjelmassa hankkeiden välistä yhteistyötä tehdään laajasti. Hankekyselyn vastaajista noin puolet ilmoitti tekevänsä yhteistyötä muiden hankkeiden kanssa. Esimerkiksi maatalousteeman kolmen hankkeen yhteistyönä on syntynyt [viljelijäopas](#)

ja järjestetty yhteinen loppuseminaari. Myös kaupunkivesiteeman kolme valmistunutta hanketta piti yhteisen loppuseminaarin.

HLYYT-hankkeessa on tehty jonkin verran myös kansainvälistä yhteistyötä, tosin tämä on jäänyt vähemmälle projektipäällikön eläköidyttyä. Pohjoismaiden lisäksi Puola ja Viro ovat kiinnostuneita hylkyjen saneeraamisesta. HLYYT-hankkeen osalta yksi tulos ohjelman tukemasta asiantuntijayhteistyöstä on, että se on tuonut esiin myös heikkoudet ja puutteet vastuiden jaossa, niin hylkyjen saneerauksen kuin myös laajemmin esimerkiksi öljyntorjunnan osalta.

Tehostamisohjelma eri hankkeiden välillä voitaisiin tehdä nykyistä enemmän ja tiiviimpää yhteistyötä. Osittain koronatilanne on vaikeuttanut esimerkiksi yhteisten isojen tilaisuuksien järjestämistä ja uusiin ihmisiin tutustumista.

Toisaalta teemojen sisällä valtakunnallinen verkostoituminen on osittain helpottunut: esimerkiksi vesistökuunnostusverkoston valtakunnallisia tilaisuuksia on ollut helpompia järjestää ja niiden osallistujamäärät ovat kasvaneet merkittävästi, kun ne ovat olleet verkossa. Ihmiset ovat uudella tavalla heränneet siihen, että tapahtumia järjestetään, ja kysyttäessä on haastateltavien mukaan käynyt ilmi, että moni on ollut osallistumassa ensi kertaa. Tätä kautta uusia kiinnostuneita toimijoita ja tahoja on tullut mukaan vesistökuunnostustyöhön.

Valtakunnallinen vesistökuunnostusverkosto järjesti vuonna 2021 yhteensä kuusi tilaisuutta, viisi täysin virtuaalisina ja viimeinen tilaisuus hybridimuodossa, sekä toukokuusta lähtien joka kuun viimeinen perjantai vesistökuunnostajien virtuaaliset aamukahvit (ks. kokoomataulukko 3.2.1.).

Aamukahveilla osallistujia on ollut 90-120, muissa kuudessa tilaisuudessa on ollut keskimäärin 235 osallistujaa, mikä kertoo että verkosto on laaja ja tavoittaa toimijat ansiokkaasti. Lähes kaikista tämänvuotisista tilaisuuksista on pyydetty palautetta, ja palautteen keskiarvosana on ollut 4 (asteikolla 1-5). Tilaisuudet ovat selvästikin olleet hyvin suunniteltuja ja järjestettyjä, sillä avoimissa palautteissa mainitaan muun muassa: "Paljon webinaareja on tämän vuoden aikana tullut seurattua. Tämän toteutus yksi parhaista!"

Taulukko 3.2.1. Vesistökuunnostusverkoston vuonna 2021 järjestämät tilaisuudet, osallistujamäärät ja palaute.

Tilaisuus	Päivämäärä	Osallistujamäärä	Keskimääräinen arvosana (max. 5)
Talviwebinaari	16.3.	310	4,4
Viestintäwebinaari	11.5.	167	
Rannikkovesiwebinaari	15.6.	95	
Vuosiseminaari	28.-29.9.	336	4,0
Metsätalouden vesiensuojelupäivät	2.-4.11.	Ilmoittautuneita 250/päivä	
Tulva-, pato-, vesienhoito- ja kunnostuspäivät	18.-19.11.	250	3,6

Sidosryhmiä on paljon

Vesiensuojelun tehostamisohjelma on laaja meren- ja vesienhoidon ohjelma, joten yhteensä toimijoita kentällä on paljon.

Toimijakartta <https://miro.com/app/board/uXjVOe76OzY=> kuvaa tehostamisohjelmassa mukana olevien toimijatahojen määrää ja niiden välisiä yhteyksiä. Kartasta selviää, että SYKE on hanketoteuttajana mukana monessa teemassa, ja ympäristöministeriön lisäksi maa- ja metsätalousministeriö on läsnä monessa ohjausryhmässä.

Yksi erittäin tärkeä sidos- ja kohderyhmä ohjelman kannalta on maanviljelijät, sillä maatalousteemaan on panostettu yli kolmasosa ohjelman rahoituksesta. Maatalous tuottaa edelleen runsaasti päästöjä ympäristöön ja vesiin, joten maanviljelijät ovat avaintoimijoita, jotka voivat suoraan vaikuttaa ympäristön tilaan. Siksi yhteistyöhön heidän kanssaan tulee ja kannattaa panostaa jatkossakin. KUITU-hankkeessa ohjausryhmässä on jäsenenä myös yksittäinen viljelijäedustaja, mikä lienee hyvä valinta, joskin tällöin on tärkeää harkita tarkkaan minkä tyyppinen viljelijä on kyseessä.

Toinen haastatteluissa tärkeäksi mainittu sidosryhmä ovat maanomistajat. Osittain maanomistajien ryhmä menee päällekkäin viljelijöiden kanssa, mutta kummankin ryhmän kohdalla on myös tärkeää miettiä erikseen tehokkaimpia lähestymistapoja ja kanavia.

Keitä toimijoita toimijakartalla ei näy? Ainakin Aluehallintovirasto (AVI) on poissa ja yritykset vähissä kartalla. Liikenne- ja viestintäministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö edustavat HYLTY-hankkeen ja kaupunkivesiteeman ohjausryhmissä, mutta voisiko eri ministeriöiden sitouttamista ajatella muihinkin teemoihin?

3.3. Viestintä

Ohjelman viestintä on hyvin suunniteltua. Toisaalta roolit eivät aina ole täysin selvät esimerkiksi ympäristöministeriön ja ELY-keskusten viestijöiden välillä. Myös selkeämpää yhteistyötä maa- ja metsätalousministeriön rahoitusviestinnän kanssa toivottiin.

Ympäristöministeriöltä saatu viestintäohjeistus ja -materiaali on ollut hyvää ja hyödyllistä. Hankeviestijät toivovat lisäksi ohjelmatasolta valmiita materiaaleja muun muassa sosiaalisen median päivityksiin.

Viestintäkoulutukset ja -työpajat tulisi suunnitella paremmin sille tasolle, mikä on hankkeiden viestinnän osaamistaso. Koulutuksia voitaisiin järjestää useampia, erityyppisille viestijöille. Hankehauista on tärkeää viestiä riittävän aikaisin. ELY-keskuksia tulisi ohjeistaa julkaisemaan yhdenmukaisesti tiedotteet rahoitetuista hankkeista.

Viestinnässä tulisi pyrkiä hanke-esittelyiden lisäksi tai sijasta entistä kokonaisvaltaisempaan vesiensuojelutoimien tuloksia konkreettisesti esittelevään viestintään, yhteistyössä muiden rahoitusohjelmien kanssa, systeemitason ajattelun herättämiseksi.

Hankkeissa on pystytty panostamaan viestintään enemmän kuin aiemmin. Myös pienemmillä yhdistyksillä on omia viestintäsunnitelmia, ja viestejä on pohdittu. Brändäyksen sijaan viestitään tekemisestä.

Rahat pintaan -sivusto (<https://rahatpintaan.fi/>) auttaa eri rahoitushakujen tunnistamisessa ja on erittäin tervetullut. Tärkeää on myös varmistaa, että ohjelmasta rahoitettujen hankkeiden tulokset tulevat näkyviin kokoaville verkkosivustoille.

Viestinnän konsulttihankinnat eivät ole aina onnistuneet. KIPSI-hankeessa konsultti teki kampanjaa sellaisella kärjellä, joka sopi paremmin kuluttajalle kuin viljelijöille, joita kuitenkin pääasiassa piti tavoittaa. Viljelijäoppaan teossa ja maatalousteeman tapahtumien järjestämisessä taas on konsultti auttanut paljon.

KIPSI-hanke ei ole onnistunut tavoittamaan toivottua määrää viljelijöitä. Voi olla, että alkuperäiset tavoitteet olivat epärealistiset, mutta tarvetta on myös entistä kokonaisvaltaisemmalle aktivoivalle neuvonnalle. KIPSI-hankkeen kokemukset tarjoavat hyviä oppeja tulevaa työtä varten.

Tässä luvussa on tiivistetysti esitetty arvioinnin tuloksia. Laajempi katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista on liitteessä 7.

Tehostamisohjelman viestinnästä voidaan erottaa kolme tärkeää tavoitetta: 1) rahoitushauista tiedottaminen hankehakijoiden saavuttamiseksi, 2) yksittäisten hankkeiden tuloksista viestiminen sekä 3) yleisen tietoisuuden lisääminen.

Haastattelujen, kyselyjen ja dokumenttianalyysin perusteella voidaan todeta, että kaikilla kolmella saralla ollaan onnistuttu.

Viestintätukea arvostetaan, mutta koulutuksesta toivotaan räätälöidymää

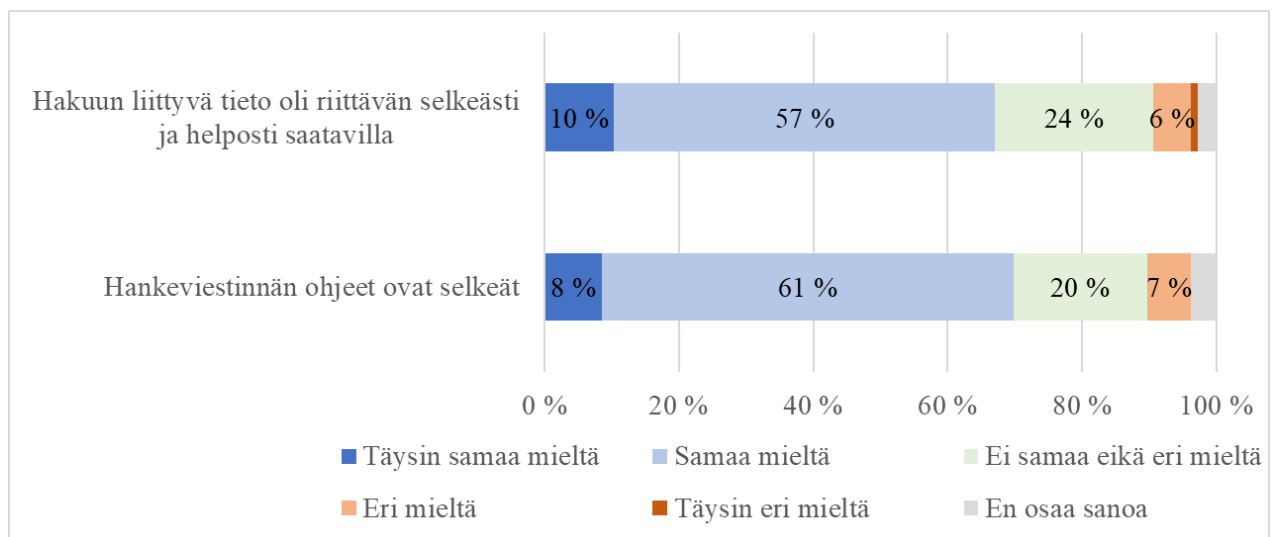
Ohjelman viestintä on ympäristöministeriön taholta hyvin suunniteltu. Koko ohjelmalle on sen alussa laadittu ympäristöministeriössä viestintäsuunnitelma. Myös maa- ja metsätalousministeriö aikoo laatia ohjelmalle omalta osaltaan erillisen kevyen viestintäsuunnitelman. Kaikilla suurimmilla rahoitetuilla hankkeilla on erilliset viestintäsuunnitelmat. Ohjelmalle on myös muodostettu oma viestintäverkosto, jossa on jäseninä sekä ELY-keskusten että yksittäisten hankkeiden viestinnästä vastaavia asiantuntijoita.

Ohjelman alkuperäinen viestintäsuunnitelma oli kuitenkin laadittu hyvin yleiselle tasolle, eikä esimerkiksi tavoitteita yksilöity tarkkaan. Nytemmin on erikseen laadittu viestintäsuunnitelma vuodelle 2021, jossa määritellään tarkemmat tavoitteet ja seurannan mittarit. Lisäksi ohjelman viestintään on vuodelle 2021 osoitettu konkreettinen viestintäbudjetti, jollaista ei ohjelman alussa vielä ollut. Budjetti vuodelle 2021 oli 50 000 euroa, josta oli joulukuun alkuun mennessä käytetty noin 22 000 euroa.

Ohjelman toteuttajien käyttöön ympäristöministeriö on tuottanut viestinnän käsikirjan, yleisesitteen sekä erikseen maatalousteeman esitteen, logoversiot kolmella eri kielellä, Power Point -perusesittelyn suomeksi ja englanniksi, kaksi vaihtoehtoa tyhjästä kalvopohjista, rollupin, sosiaalisen median pohjia, videoplaneja, hankkeiden viestintäohjeistuksen sekä ohjelman esittelyvideon (Ympäristöministeriö 2020a).

Sekä haastattelujen että hankekyselyn perusteella nämä ovat olleet hyödyllisiä materiaaleja ja säästäneet ELY-keskusten ja hanketoimijoiden työaikaa. Hienoa visuaalista ilmettä kiittelivät monet.

Hankekyselyssä suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että hankeviestinnän ohjeet ovat selkeät (kuva 3.3.1.). Vain 7% vastanneista oli sitä mieltä, että hankeviestinnän ohjeet ovat olleet epäselvät.

Kuva 3.3.1. Hanketoimijoiden suhtautuminen hankehakujen viestintään liittyviin kysymyksiin.

Kiitettävää ohjelman ja hankkeiden viestinnän suunnittelussa on myös se, että aiempaa vähemmän on erikseen yksittäisiä hankkeita varten perustettu erillisiä kanavia. Viestintää

hoidetaan hyödyntäen isompien organisaatioiden/ryhmittymien kanavia ja esimerkiksi kohderyhmät tavoittavia Facebookin ryhmiä.

Ohjelman viestinnän suunnittelussa on myös muutamia kehittämiskohteita. Yksi ongelma on viestinnän ajoitus rahoitushakujen osalta, mikä linkittyy yleiseen rahoitushakutietojen viivästymiseen. ELY-keskusten rahoitusviestinnästä vastaavat asiantuntijat toivoivat rahoitusta koskevien viestintämateriaalien tulevan ympäristöministeriöltä riittävän ajoissa, kattavina paketteina molemmilla kotimaisilla.

Ympäristöministeriö on järjestänyt tehostamisohjelman viestintäverkostolle vuoden 2021 loppuun mennessä kaksi virtuaalista tilaisuutta. Näissä tilaisuuksissa kerrottiin ohjelman viestinnästä, siihen liittyvistä toiveista sekä viestintäkäsikirjan ja materiaalin käytöstä ja vastattiin kysymyksiin. Keväällä 2019 järjestettiin koko ohjelman viestintätyöpaja, vuonna 2020 vesistökuunnostuksen, kaupunkivesien sekä maatalousteeman viestintätyöpajat, sekä kesäkuussa 2021 hulevesityöpaja.

Konsultin toteuttamat viestintäkoulutukset ja -työpajat hankeviestijöille eivät ole olleet hyödyllisiä kaikille toimijoille, sillä heidän osaamistasoan ja hankkeen viestintäsuunnittelun vaihetta ei ole otettu suunnittelussa huomioon. Eräs hankeviestinnästä vastaava henkilö toivoi, että viestintäkoulutuksia tarjottaisiin räätälöidysti hankeviestijöille, ei ainoastaan substanssiasiantuntijoille, kuten tähän mennessä.

Ympäristöministeriön viestintäasiantuntija on tukenut hankkeiden ja ELY-keskusten viestintää esimerkiksi käymällä läpi tiedotteita ennen niiden julkaisemista. Toiset hankkeet kokevat saaneensa apua aina tarvittaessa, ja toiset olisivat kaivanneet viestintäammattilaisen syvällisempää apua.

Osassa hankkeista myös niiden ohjausryhmät ovat tarjonneet tukea viestintään. Toisaalta erään hankkeen ohjausryhmän jäsen koki, että hänen omalta organisaatioltaan tarjoamaa viestinnällistä apua eivät hanketoimijat ole halunneet ottaa vastaan.

Viestinnän koordinointi eri toimijoiden välillä on sujunut pääosin hyvin, mutta rooleja voisi vielä selkiyttää. Tarvitaan esimerkiksi nykyistä selkeämpää vastuunjakoa siitä, mitä voi ELY-keskuksissa viestiä ilman, että tarvitsee kysyä lupaa ministeriöstä. Myös lisäohjeistuksia ELY-keskusten suuntaan kaivattiin: kaikki ELY-keskukset eivät esimerkiksi ole julkaisseet tiedotteita rahoitetuista hankkeista.

Hankkeiden viestinnän taso ja resurssit vaihtelevat

Hankekyselystä käy ilmi, että sekä pienissä että isoissa rahoitetuissa hankkeissa viestitään aktiivisesti sosiaalisessa mediassa, lehdistötiedotteilla sekä järjestämällä tilaisuuksia ja osallistumalla erilaisiin tilaisuuksiin. Iso osa hankkeiden viestinnästä on ollut laajalle kohderyhmälle suunnattua, mutta osalla hankkeista se on ollut selkeästi rajatumpaa ja kohdentunut vain henkilöihin, jotka ovat jollain tapaa hankkeessa mukana tai kuuluvat selkeästi sen sidosryhmään. Viestintää on suunniteltu hankkeen sisältö, tavoitteet ja kohderyhmä huomioiden.

Tässä ohjelmassa hankkeissa on pystytty panostamaan viestintään enemmän kuin aiemmin, myös pienemmissä hankkeissa. Useassa hankkeessa viestinnälle on määritelty erillinen budjetti, ja nimetty viestinnän asiantuntija. Tosin yhdelläkään hankkeella ei ole viestijää, jolla

ei joko olisi hoidettavana substanssipuolen asioita, tai muiden hankkeiden viestintää. Hankkeiden viestintäasiantuntijoilla on paljon muitakin tehtäviä, joten työajan riittävyys on muodostunut rajoittavaksi tekijäksi. Tämä lienee syy siihen, miksi esimerkiksi HYLTY-hankkeen verkkosivujen päivitys on retuperällä.

Osa toimijoista toivookin, että esimerkiksi ympäristöministeriön lähettämät sosiaalisen median materiaalit tulisivat heille vielä valmiimpina, esimerkiksi valmiita päivitystekstilunnonksia toivottiin.

Monet viestinnästä vastaavat kokivat myös vaikeaksi määritellä, kuinka paljon hankkeesta tai ohjelmasta kannattaa esimerkiksi sosiaaliseen mediaan syöttää materiaalia, kun tietoa tulee kohderyhmille niin paljon muutenkin.

Monissa hankkeissa viestintä ja tiedonjako tapahtuu pitkälti tapahtumien kautta. Koronapandemian hellittäessä tähän toimintaa päästään haastateltavien mukaan taas jatkossa paremmin palaamaan, suunnitelmien osin muututtua pandemian johdosta.

Maatalousteeman viestinnän kannalta tiukka aikataulu on ongelma, koska maanparannusaineita käsittelevä opas valmistui vasta kuitu- ja rakennekalkkihankkeiden lopuksi. Viestiminen ja tiedonjako olisi erityisen tärkeää oppaan valmistumisen jälkeen. Tämä on projektimaailmaan liittyvä laajempi ongelma: rahoittajat toivovat konkreettisia työkaluja, mutta niiden markkinointiin ei ole varattu hankerahoituksessa rahaa tai aikaa.

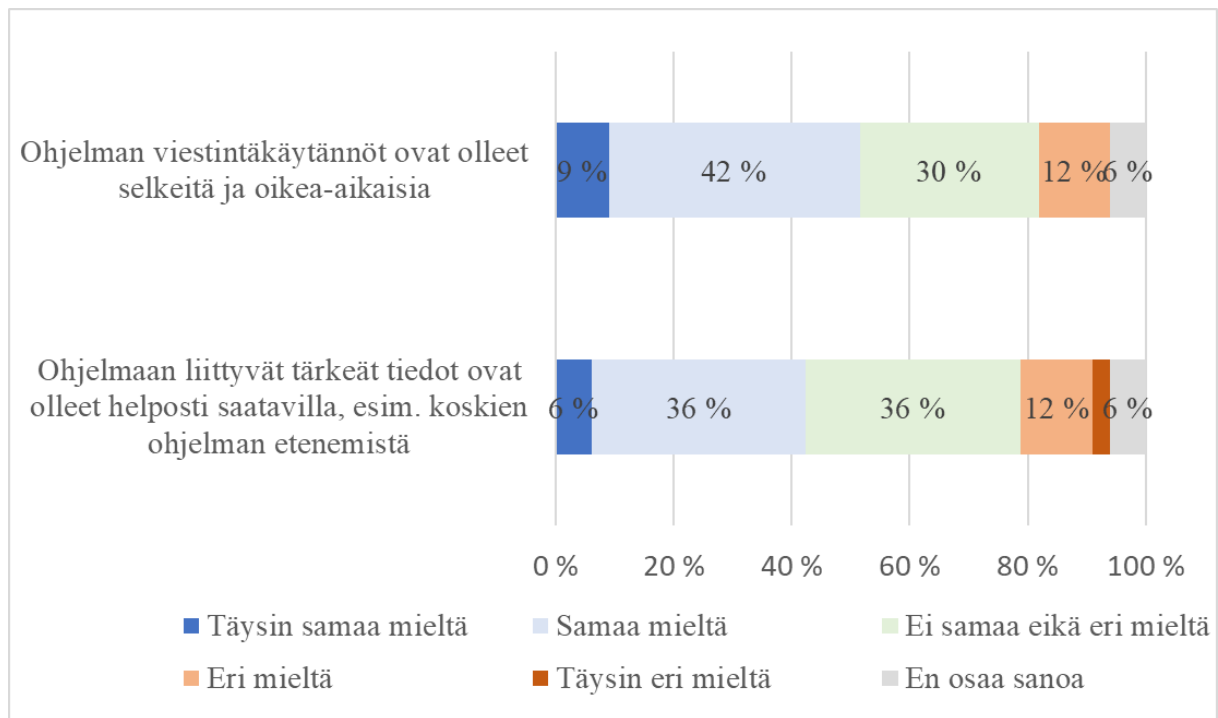
Ympäristöministeriön viestintäasiantuntijan työhön tarvittavaa työaikaa ei ohjelman alkuvaiheessa ollut määritelty, mikä on vaikuttanut käytettävissä olevaan viestintäresurssiin. Tämä ohjelma on kuitenkin ympäristöministeriön viestinnässä päätetty priorisoida koska kyseessä on hallitushanke.

Viestintä on toteutunut hyvin, mutta lisää kasvoja ja tunnetta tarvitaan

Yleiskuva ohjelman viestinnän toteutumisesta on selkeästi plussan puolella. Ohjelma on tukenut yleisen vesiensuojelutietoisuuden lisääntymistä ja tieto hankehauista on levinnyt laajalle.

Haastateltavat olivat yleisesti ottaen hyvin tyytyväisiä ohjelmatason viestintään ja ammattimaiseen otteeseen niin suunnittelun kuin toteutuksen osalta. Kuitenkin lisää kasvoja ja tunnetta toivotaan vesiensuojelusta viestimiseen, ympäristöministeriön ylintä johtoa myöten.

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien edustajien kyselyssä vastaajat olivat kuitenkin jossain määrin kriittisiä ohjelman viestinnän toteutumisen suhteen (kuva 3.3.2.). Toisaalta noin kolmannes vastaajista kertoi olevansa ei samaa eikä eri mieltä väittämien “ohjelman viestintäkäytännöt ovat olleet selkeitä ja oikea-aikaisia” ja “ohjelmaan liittyvät tärkeät tiedot ovat olleet helposti saatavilla” kanssa. Tämä kertonee siitä, että näillä vastaajilla ei ole tarvetta, mahdollisuutta tai kiinnostusta tutustua ohjelmaan kokonaisuutena.

Kuva 3.3.2. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien edustajien suhtautuminen ohjelman viestintää koskeviin väitteisiin.

Tehostamisohjelman näkyvyys verkossa, sosiaalisessa mediassa ja perinteisissä tiedotusvälineissä

Ympäristöministeriön keräämien mediaosumien määrä koko ohjelman ajalta oli 16.11.2021 mennessä reilu 300 kappaletta. Esimerkiksi Ylen uutisissa on ollut ohjelmasta tietoa useampaan otteeseen. Vuonna 2020 mediaosumia oli 115 kappaletta, 126 kappaletta vuonna 2019, ja vuonna 2021 marraskuun puoliväliin mennessä 66 kappaletta. Mediaosumien määrän perusteella eniten näkyvyyttä ovat tähän mennessä keränneet vesistökuunnostus- (93), maatalous- (81) ja hylkyteema (48).

Tehostamisohjelma on ollut hyvin esillä verkossa ja sosiaalisessa mediassa. Google-hakukonehaku 29.11.2021 kertoo, että hakusanalla “Vesiensuojelun tehostamisohjelma” löytyy 11 600 tulosta, hakusanalla “Veden vuoro” 1 510 000 osumaa, joista suurin osa on neutraalia ja informatiivista sisältöä. Vertailun vuoksi edellisen hallituksen “Ravinteet kiertoon, vesistöt kuntoon” -sloganilla löytyy 14 500 osumaa, ja “RAKI-ohjelma”-haulla 7410 osumaa. “Vesistökuunnostusverkosto”-hakusanalla löytyy 19 400 tulosta.

Marras-lokakuussa 2021 #vedenvuoro-aihetunnisteella löytyy reilut neljäkymmentä päivitystä Twitteristä. Twiitit käsittelivät mm. HYLTY-hanketta (erityisesti Beatris-hylyn tyhjennys), ELY-keskusten avustushakuja, maatalousteeman hankkeiden webinaaria, alueellisia vesistöjen kunnostuksen rahoitushakuja, sekä yksittäisiä hankkeita ja rahatpintaan.fi-verkkosivustoa. Twiittiotanta kertoo, että ainakin loppuvuodesta viestintäsuunnitelman tavoite panostaa KIPSI-, rakennekalkki- ja KUITU -hankkeiden yhteiseen viestintään on toteutunut. Haku #Vesiensuojeluntehostamisohjelma-aihetunnisteella kertoo samansuuntaista tarinaa. Maatalousteema hallitsee aikajanaa loppuvuonna 2021.

Parantamisen varaakin on sosiaalisen median viestinnässä. Jotta viestintä olisi tehokkaampaa, myös tunne- ja vaikuttavuustasolla, lisää päivityksiä tarvittaisiin yksityishenkilöiltä. Myönteistä on se, että useampikin ympäristöministeriön virkamies on jakanut eri organisaatioiden viestejä omilta Twitter-tileiltään. Henkilökohtaisilta tileiltä tulevat henkilökohtaiset viestit ovat kuitenkin todennetusti tehokkaampia kuin kasvottomien organisaatioiden päivitykset, tai näiden suora jako. Esimerkiksi HYLTY-hankkeessa sittemmin eläköitynyt projektipäällikkö teki kiitettävää työtä Twitterissä jakamalla henkilökohtaiselta tililtään tietoa ja kuvia käytännön operaatioista.

Facebookin puolella Vesistökuunnostusverkoston viestintä on erinomaista ja päivityksissä tuodaan esiin myös kasvoja hankkeiden takaa.

Toisaalta tiedon löytäminen ohjelmakokonaisuudesta on vaikeaa eikä rahoitushakujen tiedotteista aina käy ilmi, mistä ohjelmasta rahoitus tulee. Tämä ei toki välttämättä ole hakijan kannalta olennainen tieto, mutta ohjelman viestintälinjausten mukaisesti tieto ohjelmasta olisi aina hyvä mainita.

Esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön [yhteisessä tiedotteessa](#) maa- ja metsätalouden kestävä vesienhallinnan rahoitushaun avautumisesta 6.10.2020 ei mainita Vesiensuojelun tehostamisohjelmasta mitään, eikä ohjelman logoa näy tiedotteen yhteydessä.

Ympäristöministeriön tuottamia tehostamisohjelmaan liittyviä videoita oli 3.12.2021 mennessä katsottu yhteensä 941 kertaa: [Nyt on veden vuoro](#) -videota 841 kertaa, [Kipsi on lupaava vesiensuojelukeino](#) -videota 100 kertaa.

Verkkoviestintä

Ympäristöministeriön ylläpitämällä [tehostamisohjelman verkkosivulla](#) käyntejä on ollut vuoden 2021 aikana reilut 3700 kappaletta. Vuoden 2020 loka-marraskuussa käyntejä oli 806 ja loka-marraskuussa 2021 410 kappaletta.

Tehostamisohjelman verkkosivustolta löytyy lista rahoitetuista hankkeista, mutta ei linkkejä hankesivuille. Linkitykset aiheesta tehtyihin kahdeksaan [hanke-esittelyyn](#) löytyvät [hankelistasivun](#) yhteydestä, mutta eivät pääsivulta.

Ympäristöministeriön ylläpitämä *Rahat pintaan* -sivusto (<https://rahatpintaan.fi/>) auttaa eri rahoitushakujen tunnistamisessa ja on erittäin tervetullut.

Haastateltavat toivoivat kuitenkin lisätietoa ohjelman rahoituksesta ja hallinnosta verkkosivustolle, läpinäkyvyyden lisäämiseksi. Muutamissa haastatteluissa nousi esiin huoli ohjelmassa tuotetun tiedon näkyvyydestä verkossa ja tiedon saatavuus myös ohjelman päättymisen jälkeen. Esimerkiksi tärkeimpiä yhteystietoja toivotaan selkeämmin saataville.

Avustushaut

Yksi viestinnän onnistumisen mittari on avustushakuihin tulleiden hakemusten määrä ja laatu sekä se millaisia hakijoita tavoitettiin. Syksyn 2020 vesistökuunnostuksen hankehaun markkinoinnissa tehtiin paljon uutta: sponsoroitua markkinointia sosiaalisessa mediassa ja hakukonemainontaa, sekä tietyissä medioissa sähköistä markkinointia.

Hakusanamainonta eli SEM (Search Engine Marketing) tarkoittaa hakukoneissa tapahtuvaa tekstimainontaa, jossa mainokset kohdistetaan käyttäjän hakemien avainsanojen perusteella ([OddyDigital](#) 2021).

Markkinointi suunniteltiin alihankkijan Valve branding kanssa, joka toteutti kampanjan. Vuoden 2020 vesistökuunnostuksen hakuun liittyvä kampanja tuotti Twitterissä 1 020 945 mainosnäyttöä ja 3532 avustushakukampanjasivun linkin klikkausta. Klikkiprosentti oli Valven raportin mukaan kokonaisuutena kohtalaisella tasolla ja hinta per klikkaus maltillinen (0,69€, eli koko Twitter-kampanjan budjetti 2437€).

Hakusanamainonnalla saavutettiin 59 960 mainosnäyttöä ja 3284 klikkiä kampanjasivulle vuonna 2020. Klikkiprosentti oli erittäin hyvä ja yhden klikin hinta 0,69€ (koko hakusanamainonnan budjetti 2266€).

Vuonna 2020 kampanja toteutettiin kaksivaiheisena. (Valve 2020.) Oivaltava idea oli hyödyntää vedenjumala Ahdin päivää 21.6. markkinoinnissa.

Vuonna 2021 markkinointia supistettiin ja sponsoroitua sisältöä oli ainoastaan Facebookissa. Lisäksi tehtiin asiasanamarkkinointia ja tuotettiin sosiaalisen median visuaalisia materiaaleja. Kampanja oli kustannustehokas, sillä Facebook-mainonnan 2799,75€ budjetilla saatiin yhteensä 5869 linkin klikkausta [kampanjasivulle](#). Hakusanamainonnan budjetilla 892,01€ generoitiin 1163 klikkiä kampanjasivulle. Valve on kirjannut vuoden 2021 kampanjaraporttiin, että taloudellinen markkinointipanostus kannattaisi jatkossa mahdollisesti investoida kokonaan sosiaalisen median mainontaan yleisen tunnettuuden lisäämiseksi. (Valve 2021.)

Hakijoiden määrä vesistökuunnostushauissa on noussut merkittävästi, mikä omalta osaltaan indikoi myös sitä, että viestintä on ollut tehokasta. Ympäristöministeriön vesistökuunnostusasiantuntijan mukaan hakemusten määrä oli aiempaa suurempi jo ensimmäisenä vuonna 2019, ennen varsinaisia viestintäkampanjoita.

Hankehakemusten laadun osalta ministeriö ei toistaiseksi ole tehnyt analyysia. Oheisessa taulukossa (3.3.1.) on ympäristöministeriön tekemä jaottelu suurimman osan vuoden 2021 loppuun mennessä rahoitetun vesistökuunnostushankkeen toteuttajatahoista. Taulukon perusteella voidaan todeta, että rahoitusviestintä on saavuttanut tavoitellut kohderyhmät.

Taulukko 3.3.1. Jaottelu 275 vesistökuunnostusteemasta vuoden 2021 loppuun mennessä rahoitetun hankkeen toteuttajatahoista.

Hakijatyyppi	Lukumäärä	Prosenttiosuus
Muut	14	5 %
Toiminimi tai yritys	12	4 %
Kalastuskunta, kalatalousalue, kalastusyhdistys	23	8 %
Alueellinen vesiensuojeluyhdistys tai säätiö	31	11 %
Kunta/kaupunki	40	15 %
Osakaskunta tai vastaava	49	18 %
Paikallinen suojelu-, kuunnostus- tai vesienhoitoyhdistys	106	39 %

Myös muilla ohjelman tasoilla koettiin tiedon rahoitushauista levinneen hyvin, kun tieto lopulta ELY-keskuksiin saatiin. Viestintä on myös konkretisoitunut muun muassa sen osalta, minkäkokoisia hankkeita tavoitellaan.

Rahoitushakuihin liittyvään viestintään toivottiin selkeämpää ohjeistusta: esimerkkinä haastateltavien mukaan osa ELY-keskuksista on viestinyt, että hakemuksia voi täydentää määräajan jälkeen, osa taas on vaatinut täysin valmiita hakemuksia. Ohjeistuksen yhteneväisyys olisi erittäin tärkeää tasapuolisen kohtelun takaamiseksi.

Viestinnän seuranta

Alkuperäiseen viestintästrategiaan peilattaessa on vaikea arvioida, missä määrin alkuperäiset tavoitteet ovat tähän mennessä toteutuneet, koska mittarit on alussa määritelty hyvin yleisiksi ja vaikeiksi mitata. Viestintästrategian tulisi pohjautua selkeämmin ohjelman strategiaan, ja heti aluksi olisi ollut syytä miettiä tarkemmin viestinnän tavoitteita, esimerkiksi tavoitetta yleisen tietoisuuden lisääntymisestä, mitä useiden haastateltavien mukaan ohjelman viestinnällä on saavutettu.

On hienoa, että vuodelle 2021 ympäristöministeriön viestintä teki tarkemman suunnitelman mittareineen ja indikaattoreineen. Myös ydinviestit on määritelty tarkasti. Liitteessä 8 listataan ympäristöministeriön viestintäsuunnitelmasta tavoitteet, keinot ja mittarit. Lisäksi on arvioitu, missä määrin tavoitteet ovat toteutuneet, peilaamalla mittareiden toteutumiseen. Taulukon perusteella vesiensuojelun tehostamisohjelman viestintätavoitteiden toteutuminen on hyvässä vauhdissa.

Myös hankkeiden viestinnän seuranta on tärkeää. Ympäristöministeriö päivitti syksyllä 2021 viestinnän seurannan mittarit hankkeille:

Taulukko 3.3.2. Rahoitettujen hankkeiden viestinnän seurantamittarit.

Seurattava muuttuja	Mittari
Tilaisuudet	Lkm Kuinka monta tilaisuutta on järjestetty sekä kuinka moneen muiden järjestämään tilaisuuteen on osallistuttu (ml. mediatilaisuudet)?
Tilaisuuksiin osallistuminen	Osallistujien lkm Kuinka paljon osallistujia tilaisuuksiin osallistui?
Tilaisuuksien palaute	Avoim palaute Minkälaista palautetta tilaisuudesta saatiin? Sanallinen kuvaus palautteista
Viestintätuotteiden määrä	Lkm Kuinka monta viestintätuotetta valmistui? Viestintätuotteita ovat esimerkiksi tiedotteet/uutiset, blogit, videot, esitteet, podcastit, verkkosivut yms. Viestintätuotteet eritellään raportoinnissa.
Asiantuntija-artikkelien määrä	Lkm Kuinka monta asiantuntija-artikkelia valmistui?

Mittarit ovat pääosin hyviä, tosin nykyisellään ne painottuvat enemmän viestinnän määrään sen sijaan, että niillä pyrittäisiin ohjaamaan hankeviestinnän suunnittelua, toteutusta ja kohderyhmien tavoittamista laadukkaampaan suuntaan.

Maatalousteemassa kohderyhmien tavoittamisessa on vielä parannettavaa

Viestinnän ei voi sanoa olevan tehokasta, ellei sen avulla onnistuta tavoittamaan niitä kohderyhmiä, joiden ensisijaisesti tulee aiheesta tietää. Kohderyhmien määrittämisen jälkeen on helpompi lähteä kartoittamaan kanavia, josta kohderyhmät tavoittaa, ja miettimään viestejä, jotka ovat tehokkaita kyseiselle kohderyhmälle. Kohderyhmien tavoittaminen ja tämän mittaaminen on kuitenkin usein yksi vaikeimmista asioista viestinnässä ja markkinoinnissa.

Kuten edellä on todettu, vesistökuunnostusten hakuviestintä on tavoittanut toivotut kohderyhmät hyvin (eri kysymys on, pitäisikö jatkossa lopullisten vesiensuojelutavoitteiden toteuttamiseksi tavoiteltujen kohderyhmien olla erilaisia). Maa- ja metsätalouden vesienhallinnan rahoitushaun osalta sen sijaan on ollut vaikeuksia saada toimijoita laajasti mukaan hankkeisiin.

Maatalousteemassa kohderyhmän tavoittaminen on ollut keskeistä ja hankkeissa on tehty hyvää työtä viljelijöiden aktiivisessa neuvonnassa ja yhteistyön edistämässä. KIPSI-hankkeessa on ollut tärkeää tavoittaa viljelijöitä ja saada heidät hakemaan kipsin levitystä. Määrälliset tavoitteet eivät kuitenkaan tämän osalta ole toteutuneet. Toki tähän liittyen voi kysyä, ovatko alkuperäiset tavoitteet olleet liian kunnianhimoiset.

KIPSI-hankkeen viesti on pääosin tavoittanut hankealueen viljelijät ja viestintää on ollut määrällisesti riittävästi. Koronasta huolimatta on pystytty järjestämään kipsin levitysnäytöksiä ja vuonna 2021 soitettiin 160 viljelijälle, minkä ansiosta saatiin lisää viljelijöitä mukaan niille valuma-alueille, joilla on veden laadun seurantaa.

Toisaalta ELY-keskukselle sattui myös erhe, joka saattoi olla osaltaan vaikuttamassa siihen, ettei toivottua määrää viljelijöitä saatu mukaan. Haastatteluissa esiin nousut viestintätoimiston suunnittelema kampanja herätti kumppaneissa, maanviljelyn asiantuntijaorganisaatioissa, ihmetystä. Kampanjan viestit vaikuttavat suunnatun lähinnä kuluttajille eikä viljelijöille, eikä hankekumppaneita ilmeisesti kuultu ennen kampanjan lanseerausta.

Toisaalta KIPSI-hankkeessa olisi voinut suunnata enemmän resursseja laajaan ja kokonaisvaltaiseen aktivoivaan viljelijäneuvontaan. KIPSI-hankkeessa syksyllä 2020 toteutettujen viljelijäkyselyjen perusteella pääsyy kipsikäsitteilyn ulkopuolelle jättäytymiseen oli tiedon puute erityisesti kipsin pitkäaikaisvaikutuksista sekä vertaiskokemuksista (Kokkonen & Kosenius 2021).

Muutoin maatalousteemassa on kohderyhmiä onnistuttu tavoittamaan tehokkaasti, esimerkiksi kolmen maanparannushankkeen loppuseminaariin osallistui 210 henkilöä ja aiheesta kirjoitettiin juttuja moniin alan medioihin.

3.4. Vesiensuojeluvaiikutukset ja muut vaikutukset

Ohjelman teemojen valinta on onnistunut. Myös teemojen toimenpiteet on valittu vesiensuojelun kannalta hyvin ja perustellusti.

Ohjelma on tuonut huomattavaa lisäarvoa erityisesti konkreettisten vesiensuojelutoimenpiteiden osalta. Kyseessä on historiallinen panostus vesiensuojeluun ja ohjelmalle toivotaan jatkoa.

Maatalousteeman toimenpiteet on hyvin valittu, mutta asiaa voisi nyt lähestyä kokonaisvaltaisemmin eri maanparannusaineita tasapuolisemmin kohdellen ja panostaen myös hyviin viljelykäytäntöihin.

Ohjelman vesiensuojelullista vaikuttavuutta on vaikea arvioida, koska ohjelma on kesken ja monet hankkeet vasta konkretisoituvat. Lisäksi tarvitaan usean vuoden seurantaa, jotta esimerkiksi KIPSI-hankkeen vaikutukset pystytään todentamaan.

Nyt jo on nähtävillä tietoisuuden lisääntyminen vesiensuojeluasioista ja joidenkin hankkeiden konkreettiset tulokset. Laajamittaisella kipsin levityksellä on todennäköisesti suuri positiivinen vaikutus Saaristomeren tilaan. Huolta aiheuttaa kuitenkin kipsihankkeen hidas eteneminen ja se, saavutetaanko hankkeen tavoitteet ohjelman aikana.

Vesistökuunnostusteeman alla on toteutettu paljon hyviä hankkeita, mutta suurin osa niistä on pieniä ja niiden vaikuttavuus jää paikalliseksi. Pitäisi voida toteuttaa valuma-alueen isompia hankkeita, mutta siihen tarvittaisiin isoja toimijoita koordinoimaan. HYLTY-hanke on ylittänyt saneerausten osalta asetetut tavoitteet.

Ohjelma on tuottanut tutkimustuloksia ja käytännön kokemuksia monista vesiensuojelutoimenpiteistä. Lisäksi on kehitetty työkaluja, kuten mitoituskasku maa- ja metsätalouden vesienhallintateemassa. Nämä tukevat työn jatkuvuutta, mutta olisi tärkeää saada toiminnot integroiduksi osaksi pysyviä rakenteita, koska hankerahoitus ei takaa jatkuvuutta. Esimerkiksi hyllyille tulisi löytää vastuuviranomainen ja niiden saneeraukselle määrärahoja.

Ohjelman seuranta on alkanut jälkijunassa eikä jo päättyneillä hankkeilla ole ollut suunniteltua seurantaa. Miten vesiensuojeluvaiikutusten seuranta toteutetaan hankkeiden päättyttyä? Siihen voisi olla ELY-keskuksilla määrärahoja. KIPSI-hankkeen seuranta varten tulisi tehdä suunnitelma usean vuoden päähän.

Tässä luvussa on tiivistetysti esitetty arvioinnin tuloksia. Laajempi katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista on liitteessä 9.

Ohjelman teemojen valinta ja painopisteet onnistuneita

Ohjelman teemat pureutuvat merkittäviin kuormituslähteisiin ja niiden valinta voidaan perustella vesiensuojelullisilla tarpeilla. Maatalousteema on erittäin perusteltu ravinnepäästöjen näkökulmasta. Suomen ravinnepäästöistä Itämereen suurin osa tulee maataloudesta, mutta yhdyskuntajätevesistä tuleva typpikuormitus on myös merkittävä

(Korpinen ym. 2018). Kaupunkivesiteemaa voidaan perustella mm. yhdyskuntajätevesistä ja hulevesistä tulevalla haitallisten aineiden kuormituksella ja sillä, että näitä koskevalla tiedon ja uusien päästöjen vähentämismenetelmien tarpeella (Korpinen ym. 2018, Vieno 2014).

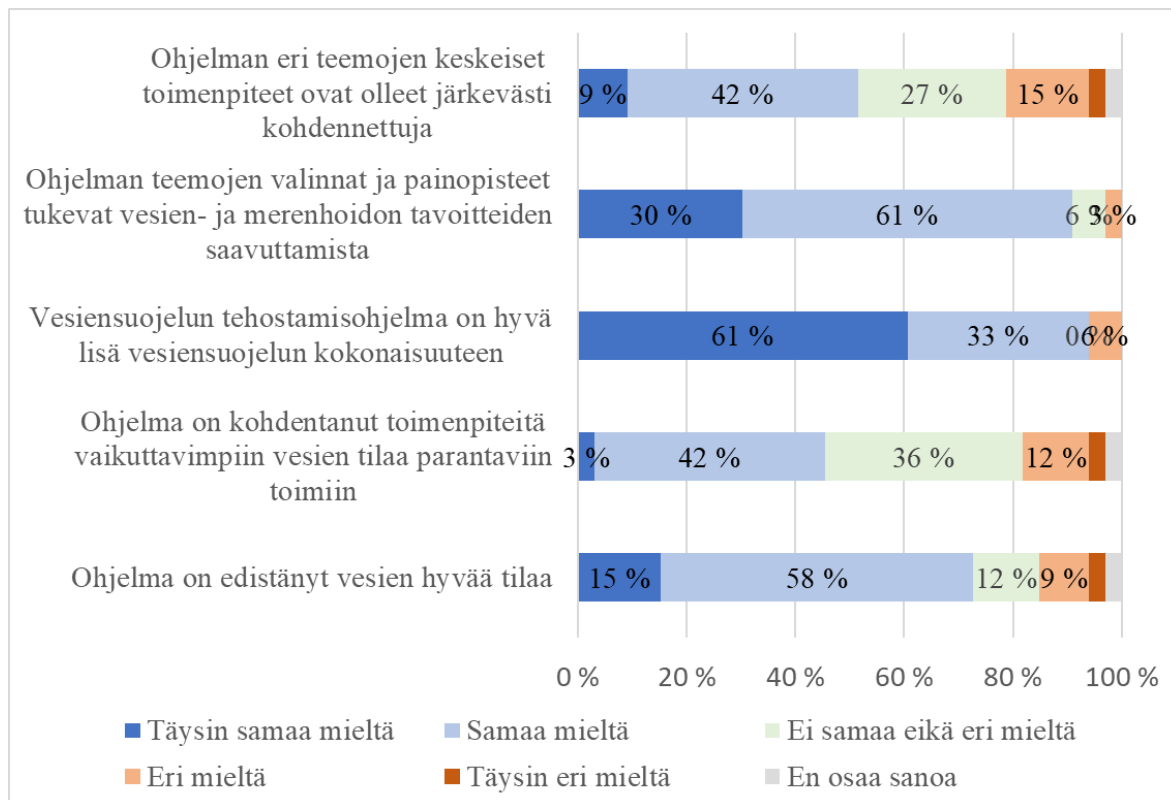
Uusimman pintavesien ekologisen tilan luokittelun mukaan 87 % järvien pinta-alasta, 68 % jokivesistä ja 13 % rannikkovesien pinta-alasta on luokittelun mukaan ekologiselta tilaltaan hyvää tai erinomaista (Suomen ympäristökeskus 2021). Hyvän tilan tavoitteen saavuttamisessa on siis työtä kaikissa pintavesissä, mutta eniten työtä on rannikon jokien ja rannikkovesien tilan parantamisessa. On siis perusteltua, että ohjelman toimenpiteet kohdistuvat myös sisävesiin vesistökuunnostusteeman muodossa.

Vesienhallintateema pureutuu vesiensuojelun kannalta kriittiseen kysymykseen siitä, että maatalouden ravinnepäästöt lisääntyvät ilmastonmuutoksen myötä, kun leutoja talvia on yhä useammin ja talvisateet lisäävät valuntaa pelloilta (Suomen ympäristökeskus 2020, Huttunen ym. 2015). Toisaalta taas teema pureutuu metsätalouden vesienhallintaan, jonka painoarvo on viime aikoina kasvanut, koska on havaittu, että metsätalouden, eli käytännössä metsäojituksen, aiheuttaman ravinnekuormituksen osuus ihmistoiminnan aiheuttamasta kuormituksesta on suurempi kuin aiemmin on luultu: typpikuormituksesta 12 % ja fosforikuormituksesta 14 % (Finér ym. 2020). Tämä teema on perusteltu ja erittäin ajankohtainen.

Hylkyteema on siinä mielessä erilainen kuin yllä mainitut teemat, että siitä ei ole juurikaan keskusteltu ennen ohjelmaa. Hylkyjen määrästä oli ohjelman alkaessa jonkinlainen arvio, samoin mahdollisista öljyn tai muiden haitallisten aineiden takia riskialttiista kohteista. Siinä mielessä on kyseessä urauurtava teema, jossa on tarkoitus poistaa öljyä hyljistä ja samalla luoda toimintamallit ja osaamista tähän toimintaan.

Tutkimusteema vuorostaan tukee muita teemoja tuottamalla tutkimustietoa ja kehittämällä työkaluja vesien- ja merenhoidon toimenpiteiden kohdistamista ja toimenpiteiden vaikuttavuuden seurantaan varten.

Myös hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyssä (kuva 3.4.1.) ja haastatteluissa teemojen valintaa pidettiin onnistuneena.

Kuva 3.4.1. Hallinnon erillishankkeiden ja sidosryhmien suhtautuminen ohjelman vesiensuojelulliseen vaikuttavuuteen liittyviin väitteisiin.

Ohjelma tuo lisäarvoa rahoitusinstrumenttien joukossa

Dokumenttianalyysin perusteella vesiensuojelun tehostamisohjelmasta rahoitetaan osittain samanlaisia teemoja kuin ympäristöministeriön Ravinteiden kierrätyksen edistämistä ja Saaristomeren tilan parantamista koskesta ohjelmasta eli Raki-ohjelmasta tai Maatilatalouden kehittämisrahastosta Makerasta on aiemmin rahoitettu. Jotkin hankkeet ovat rakentaneet tietoa ja osaamisperustaa vesiensuojelun tehostamisohjelman teemoille ja toimenpiteille erityisesti maatalous- ja kaupunkivesiteemoissa (Taulukko 3.4.1.). Vesiensuojelun tehostamisohjelman rahoitus on suuruudeltaan ihan eri tasolla kuin Raki- tai Makera-ohjelman rahoitus.

Ympäristöministeriön Helmi-ohjelma ja maa- ja metsätalousministeriön NOUSU-ohjelma sivuavat jonkin verran vesiensuojelun tehostamisohjelman teemoja, mutta ohjelmilla on pääosin oma työnjakonsa (Taulukko 3.4.1.).

Myös EAKR-ohjelmasta on rahoitettu joitakin yksittäisiä hankkeita, jotka liittyvät vesiensuojelun tehostamisohjelman teemaan. Vesiensuojelua sivuavia hankkeita on rahoitettu mm. Business Finlandin kautta ja nytkin on avoinna hakuja, joiden kautta voidaan rahoittaa vesi- tai jätevesiteemaisia hankkeita, mutta niissä on vahvasti innovaatio- ja liiketoiminnan kehittämisen painotus, mikä eroaa merkittävästi vesiensuojelun tehostamisohjelman painotuksista (Taulukko 3.4.1.).

Taulukko 3.4.1. Vesiensuojelun rahoitusinstrumentteja suhteessa vesiensuojelun tehostamisohjelmaan (Maa- ja metsätalousministeriö 2021a, 2021b, Ympäristöministeriö 2021a, 2021b, Business Finland 2021, Rakennerrahastot 2021a, 2021b, 2021c)

Instrumentti ja rahoittaja	Rahoitetaan	Erot ja yhtäläisyydet suhteessa vesiensuojelun tehostamisohjelmaan
<p>Ravinteiden kierrätyksen edistämistä ja Saaristomeren tilan parantamista koskeva ohjelma (Raki-ohjelma), ympäristöministeriö</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. vaihe 2012-2015 2. vaihe 2016-2019 3. vaihe 2020- (ravinteiden kierrätyksen toimenpideohjelman toteuttaminen) 	<p>Ravinteiden kierrätykseen ja Saaristomeren tilan parantamiseen liittyviä hankkeita. Painotukset vaihtelevat eri aikoina. Mukana on ollut myös vahvasti Saaristomeren tilan parantamiseen tähtääviä vesiensuojeluhankkeita ja toisaalta jätevedenpuhdistamoiden vesiensuojelua parantavia hankkeita.</p> <p>Raki-ohjelmalla on ollut noin 3 miljoonan euron rahoitus vuositasolla.</p>	<p>Fokus on ravinteiden kierrätyksessä, mutta ohjelmasta on rahoitettu myös hankkeita, jotka ovat pohjustaneet vesiensuojelun tehostamisohjelman teemoja ja toimenpiteitä.</p>
<p>Helmi-elinympäristöohjelma 2021–2030, ympäristöministeriö</p>	<p>Helmi-ohjelma vahvistaa Suomen luonnon monimuotoisuutta ja turvaa luonnon tarjoamia elintärkeitä ekosysteemipalveluja. Samalla hillitään ilmastonmuutosta ja edistetään siihen sopeutumista. Ohjelmassa on 40 toimenpidettä eri elinympäristöjen ennallistamisen, hoidon ja suojelun vauhdittamiseksi.</p> <p>Avustushakua avataan Helmi-ohjelman aikana tarpeen mukaan noin 2-3 vuoden välein. Vuoden 2021 hakukierros avattiin 22.10.</p>	<p>Ohjelman teemoista lintuvesien ja kosteikkojen kunnostaminen sekä pienvesien rantaluonnon kunnostus sisältävät vesistökuunnostuksiin ja vesialueiden monimuotoisuuteen liittyviä tavoitteita.</p> <p>Ohjelmasta rahoitetaan konkreettisia ennallistamis-, kunnostus- ja hoitotoimia. Rahoitettuihin hankkeisiin voi siis kuulua myös vesiensuojeluun liittyviä ja niitä tukevia hankkeita, mutta ne kohdistuvat erityisesti monimuotoisuuteen ja pienvesiin valuma-alueen latvoilla.</p>
<p>Vaelluskalojen elvyttämisohjelma NOUSU, maa- ja metsätalousministeriö</p>	<p>NOUSU-ohjelma parantaa vaelluskalojen elinolosuhteita ja pyrkii palauttamaan vaelluskalakantojen luontaista lisääntymistä Suomen virtavesissä. Vaelluskalakantojen elvyttämistoimenpiteiden rahoitustuissa on voimassa jatkuva haku.</p> <p>Ohjelmalle on rahoitus yhteensä 9 miljoonaa euroa vuosille 2020-2022.</p>	<p>Ohjelman kolmesta keinosta yksi on “Kunnostetaan virtavesiä ja rakennetaan uusia lisääntymis- ja poikastuotantoalueita”, johon voi kuulua kalojen nousualueiden ennallistamista sekä virtavesien kunnostusta.</p> <p>Myös Vesiensuojelun tehostamisohjelman vesistökuunnostusteemasta on rahoitettu mm. koskialueiden elinympäristökunnostusta.</p>

<p>Maatilatalouden kehittämisrahasto Makera, maa- ja metsätalousministeriö</p>	<p>Makera rahoittaa maa- ja elintarviketalouden tutkimus-, kehitys- ja selvitys kehityshankkeita. Välillä 2018-2021 rahoitus oli 3,7-4 miljoonaa euroa vuodessa. Mukana on laajasti erilaisia maatalouteen liittyviä teemoja.</p>	<p>Rahoitettujen hankkeiden joukossa on ollut vesiensuojeluun liittyviä hankkeita. Erityisesti MATO-ohjelmaan kuuluneet hankkeet ovat olleet osittain samanlaisista teemoista kuin vesiensuojelun tehostamisohjelman hankkeet. Kuitulietteen liittyvä hanke on osaltaan pohjistanut vesiensuojelun tehostamisohjelman toimenpidettä[SO1].</p>
<p>Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020, siirtymäkausi 2021-2022. Uutta ohjelmaa valmistellaan.</p>	<p>Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman piiriin kuuluvat maatalojen ympäristökorvaukset, neuvonta, investointituet, tila- ja yritystoiminnan kehittämistuet sekä erilaiset tiedonvälitys- ja kehittämishankkeet.</p>	<p>Maatalojen ympäristökorvausten piirissä on vesiensuojeluun liittyviä toimenpiteitä. Myös neuvonta, investointituet ja hankkeet sisältävät vesiensuojeluteemoja. Vesiensuojelun kehittämisohjelmassa toteutetaan maatalousteeman alla sellaisia toimenpiteitä, jotka eivät ole mukana nykyisessä ympäristökorvausjärjestelmässä.</p>
<p>Euroopan aluekehitysrahaston EAKR-ohjelma</p>	<p>EAKR-ohjelmien kautta tuetaan hankkeita, jotka lisäävät alueen kilpailukykyä ja elinvoimaisuutta. Rahoitus painottuu Suomessa erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomeen, mutta myös muilla alueilla on mahdollista saada rahoitusta. Rahoitusta saa mm. uusien innovaatioiden ja verkostoitumisen edistämiseen. Yhtenä läpileikkaavana teemana on Itämeri-strategian toteuttaminen, johon kuuluu merensuojelu.</p>	<p>EAKR-ohjelman puitteissa on mahdollista saada rahoitusta myös vesiensuojeluun liittyviin hankkeisiin. Ohjelmakaudella 2014-2020 on rahoitettu mm. vesistöalan osaamisen kehittämiseen, hulevesien haitta-aineisiin ja metsätalouden vesiensuojeluun liittyviä hankkeita. Rahoitusmahdollisuudet riippuvat eri alueiden painotuksista.</p>
<p>EU:n Life-ohjelma</p>	<p>EU:n LIFE-ohjelma tarjoaa rahoitusta ympäristön- ja luonnonsuojeluun sekä ilmastotoimiin. Niiden joukossa myös vesien- ja merensuojeluun keskittyvien pilotti-, demonstrointi- tai parhaita käytäntöjä levittävien hankkeiden rahoitus on mahdollista.</p>	<p>Life-hankehau ja hankehallinto ovat varsin raskaita verrattuna vesiensuojelun tehostamisohjelman käytäntöihin. Hankkeista käydään kansainvälinen kilpailu. Tehostamisohjelman rahoituksella on voitu omarahoittaa Life-hankkeita, jos niiden tavoitteet tukevat täysimääräisesti ohjelman tavoitteita. Konkreettisiin toimiin saatavat lisämäärärahat kompensoivat EU-hankkeesta aiheutuvan hallinnointitaakan.</p>

Business Finlandin t&k - rahoitus	Business Finland rahoittaa innovaatioita ja kansainvälistymistä. Käynnissä on mm. bio- ja kiertotalouden ohjelma, jonka kautta on rahoitettu mm. ravinteiden kierrätyksen ekosysteemi, jonka puitteissa on toteutettu vesiensuojelun teemoja sivuavia hankkeita.	Business Finlandin rahoitus kohdistuu erityisesti yritysten t&k - toimintaan ja siihen liittyvien innovaatioekosysteemien rahoitukseen.
-----------------------------------	--	---

Tutkimusrahoitusta on saatavilla eri lähteistä. Vesiensuojeluun liittyviä tutkimushankkeita rahoitetaan yleishauista, mutta ne tulevat esille erityisesti teemaohjelmien kautta. Esimerkiksi Suomen Akatemian vuosina 2012-2016 toteutettu Akvaattisten luonnonvarojen kestävä hallinto -ohjelmasta (AKVA) rahoitettiin vesiensuojeluun liittyneitä tutkimushankkeita (Suomen Akatemia 2016). Vesiensuojelun tehostamisohjelman tutkimusteeman rahoitus eroaa Suomen Akatemian ja erilaisten säätiöiden rahoituksesta siinä, että suuri resurssi on suunnattu yhdelle alueelle ja yhden tutkimusaiheen ympärille.

Myös kyselyn ja haastatteluiden mukaan ohjelma tuo merkittävää lisäarvoa vesiensuojeluun (kuva 3.4.1.). Useat toimijat toivovat rahoitukselle jatkoa tai jopa pysyvää rahoitusinstrumenttia.

”Historiallista, että vesiensuojeluun on ollut tällaisia rahoja käytössä, ei koskaan urani aikana ole ollut tällaisia rahoja.” (Sidosryhmän edustaja, MAAMERI-hanke)

Ohjelman puitteissa on toteutettu hyvin konkreettisia hankkeita, joita ei olisi voitu toteuttaa muiden rahoitusinstrumenttien alla. Erityisesti suuri satsaus maatalouden vesiensuojelun konkreettisiin toimiin on tuonut lisäarvoa. Hylkyjen kunnostus on esimerkki toiminnosta, joka olisi jäänyt toteuttamatta ilman vesiensuojelun tehostamisohjelman rahoitusta.

Teemojen toimenpiteet pääosin hyvin kohdennettu

Dokumenttianalyysin, hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyn (kuva 3.4.1) sekä haastatteluiden perusteella toimenpiteiden kohdentaminen teemojen sisällä on pääosin hyvin onnistunut vesiensuojelun näkökulmasta, mutta parannettavaakin löytyy.

Maatalouden toimenpidevalinnat, eli fosforikuormitusta vähentävät maanparannusaineet, on dokumenttianalyysin perusteella vesiensuojelullisesti hyvin perusteltu, ja ne perustuvat aiempiin aiheesta tehtyihin Suomalaisiin tutkimuksiin ja pilotteihin, joita on tehty eniten ja laajimmassa mitassa kipsistä, seuraavaksi eniten rakennekalkista ja vähiten ravinnekuidusta (Suomen ympäristökeskus 2019). Toimenpiteet on suunniteltu niin, että ne rakentavat olemassa olevan tiedon päälle ja tuottavat mahdollisimman konkreettisia tuloksia. Toisaalta kipsi ei sovi kaikkialle ja se on vain ensiapu, jonka avulla hankitaan lisäaikaa maatalouden muiden toimien tekemiseen. Pitäisi siis edistää samaan aikaan myös muiden maanparannusaineiden käyttöä sekä hyviä viljelykäytäntöjä, joilla on paljon vaikutusta maatalouden vesiensuojeluun.

Kaupunkivesiteeman alla on kolme painopistealuetta: viemäröidyt yhdyskuntajätevedet, hulevesien hallinta ja viemärylivuodot. Nämä teemat ovat ajankohtaisia ja kriittisiä vesiensuojelun kannalta. Näistä painopisteistä huleveden laatu on vähiten tutkittu Suomessa ja

siihen liittyviä tieto- ja kehitystarpeita kartoitettiin ohjelman puitteissa erillisellä selvityksellä (Sillanpää 2019). Jätevesien osalta on tehty aiempaa kartoitusta olemassa olevasta tiedosta ja tiedon tarpeesta (esimerkiksi Berninger 2018 ja Vieno 2014). Teeman alla tähän mennessä rahoitetut hankkeet vastaavat hyvin näitä tunnistettuja tieto- ja kehitystarpeita.

Vesienhallintateeman toimenpiteissä keskitytään luonnonmukaiseen vesirakentamiseen. Sen alla toteutettavassa Valumavesi-hankkeessa tutkitaan mm. kaksitasouomien ja tulvatasanteiden vaikutuksia ja kehitetään niiden toteutustapoja. Lisäksi teeman puitteissa on rahoitettu ja rahoitetaan erilaisia pienempiä hankkeita. Veden kulun hidastaminen luonnonmukaisen vesirakentamisen keinoin ja tarkastelemalla kokonaisia valuma-alueita on vesiensuojelun kannalta hyvin perusteltua (Jormola ym. 2003). Hankkeissa on kiinnitettävä erityistä huomiota monivaikutteisuuteen, jotta voidaan varmistaa, ettei keskitytä ainoastaan tulvasuojeluun, vaan vesienhoito- ja monimuotoisuustavoitteet täyttyvät samalla.

Vesistökuunnostusteemassa monet käytännön vesistökuunnostushankkeet ovat olleet pieniä, joiden osalta laaja vaikuttavuus on mahdollisesti jäänyt saavuttamatta. Toisaalta uusilla vesistökuunnostusverkostoilla ja olemassa olevien verkostojen vahvistamisella voi olla pysyviä vaikutuksia vesiensuojelutyöhön eri alueilla.

Kaupunkivesiteeman painotukset onnistuttiin valitsemaan siten että ne osuivat ajan hermolle oikein, mikä on auttanut saamaan viestejä vahvasti läpi esimerkiksi haitallisten aineiden merkityksestä ja hulevesistä vesiensuojelun näkökulmasta.

MAAMERI-hanketta olisi ehkä pitänyt suunnata enemmän soveltavaan tutkimukseen, joka palvelisi suoremmin KIPSI-hankkeen vaikutusten arviointia ja kehittäisi konkreettisia työkaluja. Nyt vaikuttaa siltä, että hankkeessa on aika paljon perustutkimusta, vaikka ohjelman tarpeisiin sopisi paremmin vahvasti soveltava tutkimus.

Ohjelman konkreettisia tuloksia

Maatalousteema

KIPSI-hanke on kohtuullisen hyvin onnistunut. On tehty sitä, mitä on pitänytkin tehdä ja viljelijäpalautteet ovat olleet pääosin positiivisia. Määrälliseen tavoitteeseen ei kuitenkaan päästä. KIPSI-hankkeen tavoitteena on, että saataisiin levitettyä kipsiä 50 000 - 65 000 hehtaarille Saaristomerren valuma-alueelle. Vuonna 2020 levitettiin 10 000 ha ja vuonna 2021 8500 ha. Tällä tahdilla ei saavuteta tavoitetta. KIPSI-hankkeessa on ollut iso tavoite ja isot odotukset saada vaikuttavia tuloksia nopealla aikataululla. Haastatteluissa pohdittiin myös, ovatko asetetut tavoitteet ylipäänsä realistisia.

Levityskapasiteetti olisi riittänyt tavoitemäärien levittämiseen, mutta mukaan ei ole saatu riittävästi viljelijöitä. Tähän on useita erilaisia syitä. Huonot sääolosuhteet etenkin vuonna 2021 ovat ehkä saaneet viljelijät karsimaan kaikkea ylimääräistä toimintaa. Syksyllä levityksen aikaikkuna on hyvin kapea ja toisaalta viljelijät ovat saattaneet odottaa, että viljelykierto on kipsin levityksen kannalta sopivassa vaiheessa. Osittain viljelijöillä on myös kipsiin liittyviä ennakkoluuloja. Toisaalta maatalouden tukijärjestelmän muutos aiheuttaa epävarmuutta, koska on ollut puhetta, että kipsi, kuitu ja rakennekalkki saattaisivat sisältyä ympäristökorvausjärjestelmään. Osa syistä liittyy viestintään ja viljelijöiden tavoittamiseen. Niitä käsitellään luvussa 3.3.

KUITU- ja rakennekalkkihankkeet ovat KIPSI- hanketta lyhyempiä ja enemmän tutkimus- ja pilottiluontoisia. Niiden ongelmana on ollut hankkeiden lyhyys. Lyhyen hankkeen aikana ei ole ehditty saada varsinaisia tutkimustuloksia. KUITU-hankkeessa saatiin suunnitellut pinta- alat levitettyä vasta viimeisenä vuonna.

Rakennekalkki-hankkeessa on edetty suunnitelman mukaisesti ja tehty enemmänkin. On tehty esimerkiksi lausuntotyyppisiä yhteenvetoja perehtyen esimerkiksi Ruotsissa tehtyihin tutkimuksiin. Tavoitteet toteutuivat tosi hyvin valuma-aluekohtaisessa pilotissa, johon saatiin kaikki ne pellot mukaan, jotka olivat sopivia. Menestys perustui siihen, että hanketoimijat tunsivat viljelijät entuudestaan. Viljelijöiden sitoutuminen on tärkeää ja he ovat olleet innoissaan lähtemässä mukaan.

KUITU- ja rakennekalkkihankkeissa syntyy tärkeää tietoa ja tulevaisuudessa, kun niitä on levitettyä nykyistä isommalle alueelle ja on kerätty tietoa vaikutuksista, niitä uskaltaa paremmin myös suositella viljelijöille. Paras tilanne on, jos viljelijä saa tuotannollista hyötyä, kun esimerkiksi maan kasvukunto paranee ja rakenne paranee ja samalla saadaan vesiensuojelusta hyötyä.

Kaikki kolme maatalousteeman hanketta yhdessä ovat tuottaneet viljelijäoppaan, josta käy ilmi, että sopiva maanparannusaine pitää valita maalajin ja myös muiden ympäristötekijöiden mukaan. Tästä pitäisi pystyä vielä viestimään, mutta resurssit ovat rajalliset.

Tutkimusteema

MAAMERI-hanke on väliraportin mukaan edennyt suurin piirtein aikataulussa ja tutkimusta on saatu tehtyä koronatilan aiheuttamista ongelmista huolimatta. Tutkimustyö ja Saaristomerimallin kehittäminen etenevät siis hyvin, mutta varsinaisia tuloksia ja konkreettisia työkaluja vesienhoidon suunnitteluun on odotettavissa hankkeen jälkimmäisellä puoliskolla. Tutkimushankkeille onkin tyypillistä, että tulosten vaikuttavuus realisoituu vasta hankkeen jälkeen. Hankkeessa on nähtävissä merentutkimuksen käytännön yhteistyö eli se, miten on luotu käytännön yhteistyötä eri tutkimuslaitosten välillä.

Se, mikä ei ole toteutunut suunnitellusti, on MAAMERI-hankkeen panos KIPSI-hankkeen seurannassa. Hankkeiden välinen yhteys ei tue KIPSI-hankkeen seurannan toteuttamista. Tämä olisi pitänyt suunnitella jo alun perin yhdessä ja varmistaa hankkeiden välinen ajallinen yhteys. KIPSI-hankkeen vaikutusten seuranta on mahdollista vasta sitten, kun levitys on tapahtunut ja sen jälkeen seurannan pitäisi jatkua useita vuosia.

Vesienhallintateema

Vesienhallintateeman alla toteutettavassa Valumavesi -hankkeessa tutkitaan luonnonmukaisia vesirakennusmenetelmiä, kaksitasouomia ja tulvatasanteita isoissa uomissa sekä niiden kunnostamista luonnonmukaisin menetelmin. Hanke on alkanut vuonna 2020, ja hankkeessa on jo saatu arvokkaita tuloksia esimerkiksi luonnon monimuotoisuudesta ja kuormituksen vähentämisestä. Yksi konkreettinen hankkeen lopputuote on kaksitasouomien mitoituskaski.

Vesienhallintateeman alla toteutetussa avustushaussa rahoitettujen hankkeiden joukossa on haastatteluiden mukaan hyviä kokonaisuuksia. Erittäin tärkeää tässä teemassa on

monivaikutteisuus ja valuma-aluelähtöisyys Tämä on toisaalta myös vaikeaa, mikä on saattanut heijastua vaikeutena saada teemaan hakemuksia.

Kaupunkivesiteema

Kaupunkivesiteeman alla on rahoitettu jätevesi- ja hulevesihankkeita. Teeman kolmas hankehaku viemärylivuodoista toteutettiin loka-marraskuussa 2021, mutta rahoitettavia hankkeita ei ole vielä valittu. On vielä vaikea arvioida teeman tavoitteiden toteutumista, koska monet hankkeet ovat vasta alkaneet, eikä tuloksia vielä ole. Muutama hanke on myös viivästynyt koronan takia. Kolme jätevesihanketta on päätynyt ja ne pitivät yhteisen loppuseminaarin syksyllä 2021. Niistä saatiin hyviä tuloksia, jotka liittyivät asetettuihin tavoitteisiin.

Valmistuneiden hankkeiden perusteella on siis saavutettu tavoitteita. Konkretiat vaikuttavuudesta realisoituvat kuitenkin vasta tulevaisuudessa. Rahoitetut hankkeet ovat olleet tähän mennessä lähinnä selvityksiä ja kokeiluluontoisia hankkeita. Niitä voidaan yhden haastateltavan mielestä kuitenkin skaalata ja jakaa eteenpäin, kun lainsäädäntö tulevaisuudessa edellyttää toimia jätevedenpuhdistamon haitta-aineiden poistamiseksi. Direktiivin uudistukseen on tulossa puhdistustehon lisäämiseen liittyviä säädöksiä. Viemäröintiylivuotojen osalta on yhden haastateltavan mukaan mahdollisuus sellaisiin kohtuullisen kokoisiin toimenpiteisiin, jotka vähentävät merkittävästi ympäristöön päätyviä öljyvuotoja.

Vesistökuunnostusteema

Vesistökuunnostusteeman alla toteutettavat hankkeet ovat usein pieniä, jolloin vesiensuojelullinen vaikuttavuus jää paikalliseksi. Haastatteluiden mukaan teemasta puuttuvat laaja-alaiset hankkeet ja hakijat, eikä hankkeiden kustannustehokkuus ole välttämättä kovin hyvä. Erityisesti kolmannen sektorin hankkeet jäävät helposti pieniksi, yhden järven hankkeiksi. Toive on, että saataisiin laajoja valuma-aluehankkeita. Hankehakijat eivät kuitenkaan pysty tällaiseen, vaan siihen tarvittaisiin esimerkiksi valtion tutkimuslaitoksia koordinoimaan tai isompi rahoitusosuus.

Haastatteluiden perusteella teeman tavoitteet alueellisten vesiensuojeluverkostojen suhteen ovat toteutuneet. Esimerkiksi rannikkovedet-verkoston kautta on saatu uusia toimijoita ja hankkeita mukaan, ja on myös tiedotettu enemmän. On tullut uusia verkostoja ja vesistöverkosto on koko ajan kehittynyt ja laajentunut ohjelman aikana. Uusissa verkostoissa on viety myös monimuotoisuusteemaa eteenpäin. On syntynyt uusia hankkeita, joissa on huomioitu monimuotoisuus ja yleisesti vesien tilan parantaminen ykkösenä. Tietoisuus vesistökuunnostuksista on lisääntynyt merkittävästi.

Hylkyteema

HYYLT-hanke on ylittänyt saneerausten osalta asetetut tavoitteet. Haastatteluiden mukaan hankkeessa on poistettu öljy kolmesta hylystä, kun tavoitteena oli kaksi hylkyä. Hankkeessa on saatu myös tietoa siitä, mitä tällainen operatiivinen toiminta vaatii henkilöstön, viranomaisyhteistyön ja kaluston kannalta. Hankkeen aikana on muun muassa koulutettu henkilökuntaa hylkytoimintaan. Lisäksi on herännyt laajemmin keskustelua hyljistä ja tietoisuus niiden aiheuttamasta riskistä on lisääntynyt. Hanke on myös saanut paljon medianäkyvyyttä.

HLYLT-hankkeen toteutusta on kuitenkin vaikeuttanut hankkeen koordinaattorin jääminen eläkkeelle kesken toteutuskauden toisin kuin oli ennakoitu. Toteutusta hidasti myös se, että viranomaisten vastuut hylkyjen saneeraukseen ja öljyvuojojen ennaltaehkäisyyn liittyen ovat epäselviä sen jälkeen, kun pelastuslakiuudistuksen myötä öljyntorjuntatehtävät siirtyivät vuonna 2019 kokonaan pois ympäristöhallinnolta sisäministeriöön. Aiemmin Suomen ympäristökeskus on toteuttanut öljynpoisto-operaatioita vuotavista hylkykohteista, tai ennakoivasti suorittanut tiedustelua kohteissa, joiden on arveltu muodostavan korkean ympäristöriskivaaran. Koordinaattorin jäätyä eläkkeelle Suomen ympäristökeskuksesta puuttuu myös hylkyjen öljyntorjuntaan liittyvä erityisasiantuntemus.

Yhtenä hankkeen tavoitteena oli kansainvälinen kilpailutus, mutta sen suunnittelu on ollut vaikeaa, kun vastuita tai seuraavaa koordinaattoria ei ole selkeästi määritelty. Nyt (joulukuu 2021) on tavoitteena, että jonkinlainen kilpailutus alan kotimaisista ja ulkomaisista toimijoista saadaan tehtyä. Hankkeen oli tarkoitus järjestää myös kansainvälinen hylkyseminaari, mutta se jäi koronapandemian takia toteuttamatta.

Riippuen hankkeen jatkosta ja siitä, ketkä sitä johtavat, kansainvälinen yhteistyö saattaa jäädä vähemmälle kuin oli alun perin suunniteltu. Yhden haastateltavan mukaan keskusteluja hylky-yhteistyöstä on kuitenkin käyty Suomen ja Viron sisäministeriön välillä.

Vesien- ja merenhoidon tavoitteiden edistämistä vaikea arvioida

Ohjelman vesiensuojeluvaiikutuksia voidaan tällä hetkellä arvioida hankkeissa toteutettujen toimien ja niiden teoreettisen vaikuttavuuden perusteella (ks. yllä).

Esimerkiksi laajamittaisella kipsin levityksellä on todennäköisesti suuri positiivinen vaikutus Saaristomeren tilaan, vaikka KIPSI-hankkeen määrällisiä tavoitteita ei olekaan onnistuttu saavuttamaan.

Pienilläkin vesistökuunnostushankkeilla voi olla paikallisesti merkittävä vaikutus vesistöjen tilaan ja samalla ihmiset näkevät oman toiminnan vaikutukset ja sillä voi olla laajempi vaikutus tietoisuuden kasvun myötä. Myös useilla samalla alueella toteutettavilla pienilläkin hankkeilla voi olla laajempaa vaikutusta. Lukuisten vesistökuunnostushankkeiden yhteisvaikutusten arviointiin tulisi kehittää menetelmiä. Tietoja pitäisi kerätä systemaattisesti ja määritellä vaikuttavuuden kriteerit.

Toisaalta monet hankkeet ovat vielä kesken tai alkuvaiheessa eivätkä niiden tulokset ole vielä välttämättä konkretisoituneet. Lisäksi esimerkiksi maatalouden toimenpiteet, kuten kipsin levitys, ovat sellaisia, että niiden vaikutusten todentamiseksi tarvitaan usean vuoden seurantajakso. Vaikutustiedot tulevat siten viiveellä.

Muutokset tapahtuvat hitaasti ja niiden vaikutukset näkyvät viiveellä. Kyse on isoista kokonaisuuksista, jotka liittyvät usein maanomistajien toimintaan, johon vaikuttaminen on vaikeaa ja aikaa vievää. Yhtenä isona haasteena on saada viljelijät ottamaan tehokkaita keinoja käyttöön. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää joidenkin vastaajien mielestä vielä enemmän systeemistä muutosta ja investointeja ja siirtymistä pysyvään rahoitukseen hankerahoituksen sijaan.

Ohjelma on lisännyt tietoisuutta vesiensuojelusta ja virittänyt yhteistyötä

Eri vesiensuojelun aihepiirejä koskevan keskustelun ja sitä kautta yleisen tietoisuuden lisääntyminen vesiensuojelusta on ohjelman merkittävä vaikutus, joka on nähtävillä ohjelman kaikissa teemoissa. Ollaan hitaan systeemisen muutoksen alussa, jota ohjelma sysää liikkeelle.

“On herännyt laajemmin keskustelua hylyistä, tietoisuus niiden aiheuttamasta riskistä on lisääntynyt.” Sidosryhmän edustaja, Hylkyteema

Kaupunkivesiteeman hankkeilla saadaan kuntien ja kaupunkien ohjeistukseen ja sääntelyyn tietopohjaa. Mukana on merkittävän kokoisia kuntia. Esimerkiksi rakennustyömaiden ohjeistus hulevesien laadun parantamiseksi ja sen jalkauttaminen isoissa kaupunkiorganisaatioissa koskettaa koko kenttää, miten saadaan vaatimukset läpi. Kunnat ja kaupungit voivat huomioida hankkeiden tuloksia ohjeissaan.

Kaupunkivesiteeman puolella todettiin, ettei hulevesistä ja niiden hallinnasta ole tarpeeksi tietoa. Nyt ryhdytään tekemään tällaista opasta, mitä kuntien ja kaupunkien pitäisi ottaa huomioon hulevesiin liittyen. Siitä on apua konkreettisessa toiminnan ohjaamisessa.

Pienillä hankkeilla ei välttämättä ole isoja vaikutuksia, mutta ne poikivat uusia. Vesistökuunnostuksen toisella hakukierroksella on tullut parempia hakemuksia, ja laajempia hankeideoita. Toimijoiden kapasiteetti on kasvanut, ja kun on hyvä hanke jollain alueella, sieltä tulee seuraavaksi lisää hakemuksia. Lisäksi on syntynyt alueellisia vesistökuunnostusverkostoja, jotka toivon mukaan jäävät elämään ja jotka toivottavasti synnyttävät lisää hankkeita, paikallista aktiivisuutta ja tuottavat lisää tietoa vesistöistä.

HYLYT-hanke on paitsi lisännyt eri organisaatioiden käytännön osaamista hylkyjen saneerauksen suunnittelussa ja toteutuksessa myös tuonut esiin heikkoudet ja ongelmat vastuiden jaossa. Kansalliseen Ympäristövahinkojen neuvottelukuntaan on perustettu uusi hylkytyöryhmä, joka aloittaa työnsä joulukuussa 2021. Ohjelmajohdon mukaan hylkysaneerausten vastuukysymysten selvittäminen kuuluu tämän ryhmän tehtäviin. Näihin haasteisiin osataan siis toivottavasti jatkossa vastata paremmin.

Ohjelma on tuottanut tutkimustietoa, käytännön kokemuksia ja työkaluja

Maatalouden maanparannusaineista ja luonnonmukaisesta vesirakentamisesta on kertynyt ohjelman aikana uutta tutkimustietoa ja käytännön kokemuksia. Näistä aihepiireistä toteutettujen ja käynnissä olevien kokeilujen kautta saadaan vietyä tietoa ja kokemuksia eteenpäin maanomistajille sekä kehitettyä näille toimenpiteille vaihtoehtoisia rahoitusmahdollisuuksia ohjelman aikana. Maatalouden maanparannusaineista syntynyt opas ja siihen liittyvät videot ja muut materiaalit tuovat tiedon myös viljelijöiden saataville.

MAAMERI-hanke tuottaa vesien- ja merenhoidon vaikuttavuuden arviointiin mallipohjaisia työkaluja. Hankkeessa tarkennetaan Saaristomeren osalta lähtötietoa, jonka pohjalta mallit tarkentuvat. Näiden tietojen pohjalta voidaan kehittää olemassa olevia työkaluja ja mahdollisesti tuottaa uusia. Saavutetaan parempi Saaristomeren järjestelmien ymmärrys, joka auttaa ymmärtämään, mitä toimia tarvitaan. Syntyvää tietoa voidaan käyttää myös muihin tarkoituksiin, esimerkiksi paikallisiin hankkeisiin jos vaikka suunnitellaan kalankasvatusta. Hankkeen tuottama tieto jää saataville sellaisessa muodossa, että se on käytettävissä. Julkisiin

tietokantoihin tulee esimerkiksi haitallisista aineista tietoa, jota voidaan käyttää vaikka pienruoppausten suunnittelussa. Hanke tuottaa myös kaukokartoitustuotteita, kuten klorofyllikarttoja.

HLYYT-hanke on tuottanut ehdotuksen siitä, miten viranomaistyötä voidaan selkiyttää hylkyjen saneerauksen osalta. Käytännön kokemuksen kartuttaminen siitä, miten hylkykohteissa kannattaa toimia, on ollut arvokas tulos. Hanke on myös ollut paljon julkisuudessa, mikä on lisännyt tietoisuutta hylkyistä ja niiden saneerauksesta.

Valumavesi-hankkeen konkreettisena tuloksena syntyy kaksitasouomien mitoituslaskuri.

Vaikutusten kestävyys vaatii pysyviä rakenteita ja rahoitusta

Voidaan asettaa kyseenalaiseksi, saadaanko toteutetun kaltaisilla lyhyillä hankkeilla oikeasti muutoksia aikaan. Esimerkiksi tutkimus- ja kehittämishankkeissa saadaan hankeaikana materiaalit valmiiksi, mutta niiden levittämiseen ei ole varattu resursseja. Hyvät käytännöt pitäisi saada pysyviin rahoitusmuotoihin. Ohjelman lopuksi pitää pystyä hahmottamaan, mikä on ollut vaikuttavaa, ja tuomaan se jonkun organisaation rahoituksen piiriin.

Maatalousteeman osalta eri hankkeiden tutkimustulokset ja kertynyt käytännön kokemus eri maanparannusaineista takaavat sen, että työ jatkuu tulevaisuudessa jossain muodossa, mutta vakiinnuttaminen vaatisi pysyväisluonteista rahoitusta. Maatalouden vesiensuojelutoimet pitäisi saada mahdollisimman kattavasti CAP:iin osaksi maatalouden rahoitusta, jossa liikkuu paljon isommat rahat kuin ympäristönsuojelussa. Maanparannusaineiden lisäksi maatalouden tukijärjestelmän piiriin voisi viedä kaksitasouomien rakentamisen. Olisi kuitenkin syytä vahvistaa maatalouden vesiensuojeluun liittyvää neuvontaa. Pysyvä neuvonnan rahoituksen vahvistaminen olisi tarpeen, mutta hankerahoituskin voisi viedä asiaa eteenpäin. Tarvittaisiin myös rahoitusta esimerkiksi KIPSI-hankkeen vaikutusten pitkäaikaiseen seurantaan.

Vesien kunnostuksen osalta hoitokalastus ja ruokoniitot pitäisi saada markkinaehtoiseksi toiminnaksi, jotta ne jäisivät elämään hanketoiminnan jälkeen. Yksi mahdollisuus olisi rekrytoida turveyrittäjiä niittotöihin. Myös hoitokalastuksesta tulevat särkikalat tulisi saada järkevään käyttöön ja luoda liiketoimintaa sen ympärille.

Kaupunkivesiteeman osalta on menossa yhdyskuntajätevesidirektiivin uudistaminen. Ohjelman tulokset voivat oikein suunnattuna palvella direktiivin toimeenpanoa. Ympäristöministeriön kautta EU-säädöksiin, sillä kaupunkivesiteema on kiinnostava kaikissa jäsenmaissa. Ohjelman tulokset tukevat tätä vaikuttamistyötä

Hylkyjen osalta jatkuvuus edellyttäisi tarkkailu- ja seurantaohjelman luomista ja määrärahoja. Näissä puitteissa mahdollisesti joitain hotspot-kohteita voisi ottaa Arandan merentutkimusmatkojen seurannan ohjelmaan. Eri viranomaisten vastuut pitäisi saada määriteltyä selkeästi. Selkeintä olisi, että jonkun ministeriön hallinnonalan vastuulle tulisivat hylkyt kaikella tavalla, ja valtion tulisi sitoutua myös rahallisesti hylkyjen saneeraukseen. Käytännön toiminnan organisoimiseksi tulisi ottaa siviilitoimijoita/yrityksiä mukaan.

Tutkimusteemassa MAAMERI-hankkeen aloittama yhteistyö jatkuu tulevaisuudessa, koska on syntynyt verkosto, uusia yhteyksiä ja käytännön kokemuksia. Tulevaisuudessa rahoitusta haetaan yhdessä.

Jotta alueelliset ja vesistöaluekohtaiset vesienhoitosuunnitelmat toteutuisivat, tarvittaisiin rahoitusta esimerkiksi ELY-keskuksiin. Tarve olisi valuma-aluekoordinaattorille ja neuvontatoimijalle. Yksi haastatteluissa esiin noussut ajatus on se, että voisiko rahoitusta ohjata valtion taholta alueellisille vesiensuojeluyhdistyksille. Toinen mahdollisuus olisi luoda vesistö-kunnostusverkostoista pysyviä, organisatorisia tahoja, jotka voisivat jatkaa vesienkunnostus ja -hoitoasioiden toteuttamista.

Yksi tapa saada jatkuvuutta vesienhoitoon hallinnossa olisi muuttaa vesienhallinnan hankeryhmä pysyväksi vesitiimiksi, jossa olisivat mukana ainakin ympäristöministeriön, maa- ja metsätalousministeriön ja oikeusministeriön edustajat.

Seuranta alkanut myöhään

Dokumenttianalyysin perusteella on ilmeistä, että ohjelman vaikuttavuuden arvioinnin ja siihen liittyvän seurannan suunnittelun olisi pitänyt alkaa toteutunutta aikaisemmin. Esiselvitys vaikuttavuuden arvioinnista (Marttunen & Mustajoki 2020) valmistui vasta helmikuussa 2020, jolloin ohjelmaa oli toteutettu jo yli vuoden ajan. Esiselvityksen perusteella tehty ohjelman ja sen teemojen seurantaohjelma valmistui vasta vuoden 2021 puolella (Ympäristöministeriö 2020).

Myös haastattelut ja kyselyt nostavat esille seurannan haasteet. Seurannan suurimpina ongelmina on ajoitus ja rahoitus sekä se, ettei ohjelman ensimmäisen vuoden hankkeissa ole ollut käytössä seurantaindikaattoreita. ELY-keskusten hallinnoimien hankehakujen kautta rahoitettujen hankkeiden seurantalomake, jonka avulla kerätään tietoa toteutetuista toimenpiteistä, on nyt vasta tulossa käyttöön.

“Aika monessakin hankkeessa tehdään veden laadun seurantaa, mutta yleensä se päättyy hankkeen jälkeen. Tässä on se kuoppa, joka olisi hyvä täyttää.” ELY-keskuksen edustaja, vesien kunnostusteema

KIPSI-hankkeen vaikuttavuuden seurannassa on ajoitusongelma. Kipsiä vasta levitetään ja vaikutukset näkyvät vasta myöhemmin. Hanke ehtii loppua ennen kuin seuranta saadaan kunnolla käyntiin. KIPSI-hankkeen ja tutkimushankkeen välinen yhteys on jäänyt löyhäksi. Jatkossa tällaisia hankkeita olisi tarpeen suunnitella yhdessä, jotta integraatio onnistuisi.

4. Vastaukset arviointikysymyksiin

Vesiensuojelun tehostamisohjelman väliarviointityö tehtiin loppuvuodesta 2021, jolloin ohjelma oli jo toden teolla lähtenyt liikkeelle, mutta toisaalta vielä moni hanke oli tilanteessa, jossa on liian aikaista kertoa tuloksista.

Silti paljon on mahdollista sanoa jo tässä vaiheessa ohjelman hallinnosta, toteutuksesta, viestinnästä ja verkostoitumisesta. Yleiskuva on myönteinen, vaikka vakavasti otettavia kehityskohteitakin löytyy.

Taulukoissa 4.1.1.–4.1.4. on alkuperäiset arviointikysymykset lyhennettyinä, suosituksiin liittyviä kysymyksiä lukuun ottamatta. Lisäksi taulukoissa on vastaukset ja havainnot arviointikysymyksiin liittyen, sekä arviointi siitä, miten hyvin kukin kohta on toteutettu asteikolla – - 0 ++ . Useat kysymyksistä ovat monitahoisia, joten yhden arvosanan antaminen osoittautui vaikeaksi. Arvosanan lisäksi kannattaakin lukea myös sanallinen vastaus.

Alkuperäisten arviointikysymysten lisäksi arviointityön aikana nousi esille tärkeänä teemana seuranta ja sen järjestäminen. Seuranta on alkanut ohjelmassa myöhään ja toimenpiteiden vesiensuojelullisten vaikutusten seuranta on vielä suunnittelematta. Tähän onkin syytä kiinnittää jatkossa erityistä huomiota.

Taulukko 4.1.1. Vastaukset työn organisaation ja johtamiseen sekä esteisiin ja mahdollisuuksiin liittyviin arviointikysymyksiin.

Työn organisointi ja johtaminen, esteet ja mahdollisuudet		
Arviointikysymys	Sanallinen arvio	Arviointi skaalalla -, 0, +, ++
Toiminnan suunnittelu ja ohjaus tukemassa läpileikkaavien tavoitteiden saavuttamista	Vesien- ja merenhoidon kokonaistavoitteet on huomioitu hyvin. Haasteita ovat ajoittain aiheuttaneet ohjauksen tulkinat, joiden yhdenmukaisuus hauissa ei aina ole onnistunut.	++
Hankehallinto hankkeiden toteuttamisen tukena	Hitaan liikkeellelähdön jälkeen hallinto alkaa olla toimivaa, mutta samalla osa potentiaalisista hankkeista on jäänyt toteuttamatta. Rahoitetut hankkeet ovat saaneet ympäristöministeriöltä tai ELY-keskuksista tukea matkan varrella ja apua pyydettyä.	+
Ohjelman koordinaatio ja verkosto-ohjaus	Ohjelman koordinaatio toimii varsin hyvin. Osa toimijoista koki tosin, että ympäristöministeriön voimavarat ohjelmatyöhön ovat niukat. Osaaminen ja asiantuntemus on hyvää, mutta aikaa ei välttämättä ole riittävästi. Hallinnon ja sisältötuen eriyttäminen voisi auttaa tässä kysymyksessä.	+
Hyvän tuen edellytysten täyttyminen	Avustukset täyttävät hyvän tuen edellytykset. Toiminnalla on selkeä yhteiskunnallinen tavoite ja sillä vastataan markkinapuutteeseen. Toimien tarkoituksenmukaisuuteen ja kustannustehokkuuteen on vaikea ottaa kantaa käytettävissä olevilla tiedoilla. Toiminnalla ei ole kilpailua vääristäviä vaikutuksia, useat toimijat eivät yhdistys- tai pienyritystoimijoina voisi olla mukana vastaavassa toiminnassa ilman ohjelman tarjoamaa tukea ja toimintaa ei kyettäisi toteuttamaan. Ohjelma on määräaikainen ja se pyrkii saamaan aikaan ajattelu- ja käyttäytymismuutosta (jopa systeemistä muutosta), joten sen kannustava merkitys on potentiaalisesti suuri. Toimien integroiminen jatkossa osaksi normaalitoimintaa on kehittämisen kohteena ja tällä pyritään turvaamaan vaikuttavuus pidemmällä aikajänteellä.	++
Toiminnan jatkuminen erillisrahoituksen päätyttyä	Tämä näyttää epävarmalta. Viljelijöillä ei ole mahdollisuutta toteuttaa vastaavia hankkeita maaseutuohjelman välineillä ja yhdistysten voimavarat ovat samoin siinä määrin niukat, ettei vastaavia konkreettisia toimia saataisi aikaan ilman ohjelmaa.	-

Taulukko 4.1.2. Vastaukset vesiensuojeluun ja muihin vaikutuksiin liittyviin arviointikysymyksiin.

Vesiensuojelu ja muut vaikutukset		
Arviointikysymys	Sanallinen arvio	Arviointi skaalalla --, -, 0, +, ++
Ohjelman teemojen valinta ja painopisteet	Ohjelman teemojen valinta on onnistunut vesiensuojelun kannalta hyvin. Ohjelmassa pureudutaan tärkeisiin teemoihin ja maatalouden vesiensuojelun painotus on perusteltua, koska siinä puututaan suurimpaan ravinnekuormittajaan.	++
Lisäarvo rahoitusinstrumenttien joukossa	Rahoitusinstrumentti on ainutlaatuinen laajuudeltaan ja siinä, että rahoitetaan erityisesti konkreettisia vesiensuojelutoimia. Myös muut rahoittajat ovat aiemmin rahoittaneet osittain saman tyyppisiä hankkeita, mutta rahoitus on ollut paljon pienempää.	+
Teemojen toimenpiteiden kohdentaminen	Maatalousteeman toimenpiteet on hyvin perustellusti valittu. Voisi kuitenkin kohdentaa resursseja myös mm. neuvontaan maanparannusaineiden valinnassa ja hyvien viljelykäytäntöjen edistämiseen.	+
	Monet vesistökuunnostusteeman hankkeet ovat pieniä ja niiden vaikutus jää usein paikalliseksi. Rahoitusta tulisi kohdentaa entistä enemmän valuma-aluekohtaisiin hankkeisiin.	0
	Kaupunkivesiteeman painotukset vaikuttavat onnistuneilta.	+
	Vesienhallintateeman rahoitus luonnonmukaisen peruskuivatuksen rahoittamiseen vaikuttaa perustellulta.	+
	Hylkyteeman toimenpiteet öljyn poistamiseksi riskihylyistä on vesiensuojelullisesti peruteltua.	+
	MAAMERI-hanketta olisi ehkä pitänyt suunnata enemmän soveltavaan tutkimukseen.	0
Vesien- ja merenhoidon tavoitteiden saavuttamisen edistäminen	Ohjelman vaikutuksia on tässä vaiheessa vaikea arvioida, koska suurin osa hankkeista on vielä kesken eikä osa niistä ole vielä edes alkanut. Lisäksi monien toimenpiteiden vaikutukset näkyvät vasta viiveellä. Tarvitaan seurantaa, joka jatkuu myös ohjelman jälkeen. Erityisesti KIPSI-hankeella on oletettavasti ollut merkittäviä positiivisia vesiensuojeluvaikutuksia, vaikka määrälliset tavoitteet eivät ole toteutuneet. Vesistökuunnostuksilla on paikallinen vaikutus vesistöjen tilaan.	+
Muut vaikutukset ja lisäarvo	Tärkein vaikutus on ollut yleisen tietoisuuden lisääntyminen vesiensuojelusta. Tämä on havaittu kaikissa teemoissa. Monissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa on luotu tietopohjaa tulevaisuuden vesiensuojelutyölle. Lisäksi vesistökuunnostusverkostot jäävät toivon mukaan elämään ja tuottavat uutta toimintaa. Toimijoiden kapasiteetti on kasvanut.	+

Tiedon tai menetelmien tuottaminen palvelemaan toimien hyvää kohdentamista	Ohjelman rahoittamissa hankkeissa on syntynyt uutta tutkimustietoa ja käytännön kokemusta, hyviä toimintamalleja ja työkaluja eri vesiensuojelutoimiin liittyen.	+
Vaikutusten kestävyys	Lyhyillä hankkeilla ei saada pysyviä muutoksia aikaan, vaan hyvät käytännöt tulisi saada pysyvän rahoituksen piiriin. Tämän onnistuminen on vielä epävarmaa. Toisaalta ohjelmalle toivotaan jatkoa ja toisaalta osa toiminnasta, kuten hylkyjen kunnostus, voidaan integroida normaalin viranomaistoiminnan piiriin.	0

Taulukko 4.1.3. Vastaukset viestintään liittyviin arviointikysymyksiin.

Viestintä		
Arviointikysymys	Sanallinen arvio	Arviointi skaalalla -, 0, +, ++
Viestinnän suunnittelu	Ohjelman toteuttajille on ollut tarjolla laadukasta materiaalia ja viestintätukea. Ohjelman kokonaisviestinnän tasolla esimerkiksi hankkeiden budjetista ei ole helppo löytää tietoa. Rahoitushakujen viestinnässä on ollut alueellisia eroja. Isoja hankeviestintäkampanjoita ei valvota tai kommentoida ministeriön toimesta.	++
Viestinnän työnjako ja synergioiden hyödyntäminen	Ympäristöministeriö on tehnyt kiitettävää työtä esimerkiksi maatalousteeman hankkeiden viestinnän yhdistämisessä. Toisaalta ELY-keskusten viestintäkäytännöt ovat eronneet toisistaan ja yhteistyö maa- ja metsätalousministeriön viestinnän kanssa voisi olla vielä tiiviimpää.	+
Kohderyhmien tavoittaminen	Kohderyhmien tavoittamiseen on panostettu, ja rahoitushakemusten määrä kertoo, että viestinnässä on tältä osin onnistuttu. Toisaalta kovin paljon täysin uudentyypisiä toimijoita ei ole tavoitettu. Etenkin uusien kohderyhmien analysointiin ja tavoittamiseen sekä hankkeiden kouluttamiseen kohderyhmien määrittelyssä ja tavoittamisessa olisi voinut satsata enemmän. Ulkoistettujen viestintäkampanjoiden kohderyhmämäärittelyä olisi pitänyt valvoa enemmän.	+
Viestinnän toteutuminen sidosryhmien näkökulmasta	Sidosryhmät kaipaavat lisää tietoa ohjelmakokonaisuudesta ja rahoitetuista hankkeista.	0

Taulukko 4.1.4. Vastaukset sidosryhmäyhteistyöhön liittyviin arviointikysymyksiin.

Sidosryhmäyhteistyö		
Arviointikysymys	Sanallinen arvio	Arviointi skaalalla -, 0, +, ++
Asiantuntijaverkostotyön sekä viestinnän ja koulutuksen merkitys hankesuunnittelussa ja hankkeiden toteutuksessa	Ohjelma on merkittävästi tukenut etenkin vesistökuunnostuksen verkostotyötä. Lisäksi ministeriö on edistänyt maatalousteeman hanketoimijoiden yhteistyötä.	++
Yhteistyön lisääntyminen/käynnistyminen eri toimijoiden välillä	Ohjelma on vahvistanut olemassa olevaa yhteistyötä, auttanut uusien verkostojen luontia ja tuonut esiin yhteistyön heikkouksia. Täysin uusia toimijoita ei ohjelman toteuttajissa ole paljon. Hankkeiden välistä oppimista ei tapahdu kovin paljon.	+

5. Suositukset

5.1 Työn organisointi ja johtaminen, esteet ja mahdollisuudet

Yleistä

Yleisesti ottaen arvioinnin perusteella voi todeta, että Vesiensuojelun tehostamisohjelman käynnistäminen on ollut merkittävä teko, koska ohjelmassa tehdään käytännönläheistä vesiensuojelua monipuolisessa yhteistyössä.

Ohjelman ohjauksen kehittämisessä on tärkeää huomioida ohjelmatoteutuksen kulloinenkin vaihe. Tässä tehty arviointi on katsaus alkuvaiheen toteutukseen ja huomiot ovat sen mukaisia: tavoitteena on saada mahdollisimman monipuolinen kuva jatkokehittämisen laadun parantamiseksi. Ohjelmatoteutuksen toisella puolikkaalla seurataan enemmän tuloksia, vaikutuksia ja kokonaisvaikuttavuutta, ja keskitytään jo katsomaan tulevaisuuteen ja ohjelman jälkeiseen aikaan. Miten tulosten vaikuttavuutta, laajempaa hyödyntämistä ja käyttöä voidaan parhaiten varmistaa? Arviomme on valtaosin myönteinen: huolimatta alkuvaiheen kipuiluista ja toimintaympäristön ennakoimattomistakin käänteistä ja muutoksista (ohjelmaan on vaikuttanut niin korona kuin sääolosuhteet), toimintaa on saatu kiitettävästi liikkeelle.

Pelisääntöjen ennakoitavuus ja yhdenmukaisuus on tärkeää toimijoiden luottamuksen säilyttämiseksi. Menettelytapojen määrittely mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on toivottavaa johdonmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden kannalta.

Ohjelman alkupuolella useat lainsäädännölliset seikat tulivat yllätyksinä. Tällaisten yllätysten minimoimiseksi olisi suositeltavaa, että ympäristöministeriön juristit olisivat nykyistä vahvemmin mukana, heti alusta alkaen, kun tällaisia ohjelmia jatkossa suunnitellaan.

Kokonaiskuvan muodostaminen tämän tyyppisestä ohjelmasta edellyttää ohjelman laadinnan alkuvaiheessa perusteellista vaikutusten analyysia ja seurantaindikaattorien määrittelyä, yhteistyössä sidosryhmien ja toimintaa ohjaavien tahojen kesken. Jotta tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta voidaan seurata ja todentaa, jatkossa vastaavia ohjelmia laadittaessa ja käynnistettäessä on tarpeen laatia seurantaohjelma, joka jatkuu myös hankkeiden päättymisen jälkeen. Rahoituksen kohdentamista ja käyttöä tulee seurata ja indikaattoritietoa kerätä kaikista ELY-keskuksista, sekä tilivelvollisuuden että vaikuttavuuden seurannan turvaamiseksi.

Monen vesiensuojelutoimen jatkuvuus riippuu yritysten saamisesta mukaan luomaan kannattavaa liiketoimintaa. Esimerkiksi hoitokalastuksien ja ruovikon niiton kaltaisista toimenpiteistä pitäisi luoda bisnestä, jossa vesistöistä poistetuista materiaaleista tulee ruoka- tai esimerkiksi kasvualustateollisuuden raaka-ainetta. Yritystuen määrittelyt ovat olemassa ja näitä sovelletaan. Toisaalta hanketoimijat kokevat, että liiketoiminnan tukemiseen suhtaudutaan karsaasti, vaikka se voisi olla ehto toimijoiden vahvemmalle sitoutumiselle vaikuttaviin vesiensuojelutoimiin. Liiketoiminnan ja ympäristötoimien rajaa tulisi madaltaa tai ympäristötoimien liiketaloudellista kannattavuutta parantaa.

Ohjelman läpinäkyvyyttä rahojen käytön osalta tulisi lisätä. Tähän voisi käyttää myös sähköistä alustaa, josta saa tietoa myös hauista. [Rahatpintaan](#)-palvelu on hyvä ja hyödyllinen hakijoille.

Avustushaut

Hakuja tulee ennakoida paremmin. Jos avautuu uusi avustushaku, siitä tulee tiedottaa hyvissä ajoin etukäteen, jotta hankehakijat voivat valmistautua. Hakukriteerien tulee olla selkeät ja ne pitäisi olla riittävän selkeästi kuvattu heti hakuilmoituksessa. Hakuajan pitäisi olla riittävän pitkä, jotta hakijat ehtivät valmistella hankkeen ja tehdä hakemuksen.

Jatkossa on varmistettava, että hankehallintoon käytettävät järjestelmät ovat toimivia silloin, kun niitä aletaan käyttää.

Hakujen viivästymiseen tässä ohjelmassa on vaikuttanut myös se, ettei kaikilla ympäristöministeriön vastuuvirkamiehillä ollut kokemusta avustushakujen suunnittelusta. Haastatteluissa nousi esille näkemys, että kaupunkivesi- ja kipsiasetusten tarpeen havaitseminen niin myöhäisessä vaiheessa oli osoitus heikosta ennakointikyvystä, eikä tällaista jatkossa saisi enää tapahtua.

Vesistökuunnostusteemassa näyttäisi asiakkaan suuntaan nykyistä tasa-arvoisemmalta, jos kaikilla alueilla olisi yhteinen linja hankerahoituksen suhteen. Tähän tarvittaisiin tiukempaa ohjausta ja selkeämpiä linjauksia ministeriöltä. Voisi olla vaikka teemavuosia, jolloin kaikki ELY-keskukset rahoittaisivat valittuihin teemoihin liittyviä hankkeita. Lisäksi olisi hyvä olla tiukempi linja vesiensuojelukriteerien ensisijaisuuden suhteen.

Vaikuttavuuden tehostamiseksi toivottavaa on, että vesistökuunnostuksen alalla saadaan käynnistettyä nykyistä enemmän laajoja valuma-aluekohtaisia hankkeita. Tällaisia hankkeita ei tunnu syntyvän nykyisillä käytännöillä. Niiden aikaansaaminen vaatisi esimerkiksi ELY-keskuksen tai valtion tutkimuslaitoksen, joka koordinoisi hanketta ja kerää mukaan paikallisia/alueellisia yhdistyksiä. Yksi vaihtoehto olisi koordinoinnin kilpailutus. Tällaisia hankkeita pystyisi toteuttamaan jo tämän ohjelman aikana. Työn voisi toteuttaa niin, että kunkin ELY-keskuksen alueelle valitaan sopiva valuma-alue ja etsitään sekä koordinaattori, yhteistyökumppanit että halukkaat maanomistajat mukaan.

Hallinnon kehittäminen

Vesiensuojelun tehostamisohjelma vaatii ympäristöministeriöltä paljon henkilöresursseja. Ohjelmassa on paljon ohjaus- ja työryhmiä ja enimmillään samalla henkilöllä on jäsenyys kuudessa ryhmässä. Lisäksi samassa ryhmässä on enimmillään viisi jäsentä ympäristöministeriöstä. Olisikin suositeltavaa, että kuhunkin työryhmään nimetään vain yksi henkilö ympäristöministeriöstä ja tälle varahenkilö. Tiedonkulku henkilöiden välillä ja ohjelman sisällä turvattaisiin muilla keinoilla, kuten esimerkiksi ministeriön sisäisillä vesiesuojelukahveilla. Lisäksi voisi harkita työkuorman tasaamista henkilöiden välillä.

Ohjausryhmät toimivat hyvin ja niiden rooli käytännön toteutuksen ja hallinnon tukena on tärkeä. Pitäisi kuitenkin varmistaa, että kaikki hankkeen toimijat otetaan ohjausryhmiin mukaan, jotta keskustelu ja tiedon kulku olisi mahdollisimman avointa. Voisi kuitenkin harkita kaupunkivesiteeman ohjausryhmän lakkauttamista tai sen tehtävien uudelleen määrittelyä, jos sen jäsenet eivät koe työtä mielekkääksi.

On hyvä, että hankkeissa on varattu rahaa myös ennakoimattomiin kuluihin (esimerkiksi seurannan lisääminen valuma-aluekohtaisen tiedon ja sen luotettavuuden turvaamiseksi) ja tämän käytännön jatkaminen on suositeltavaa.

Olisi toivottavaa, että hankkeiden rahoitusosuus on nykyistä useammin yli 50 %. Tähän onkin tapauskohtaisesti mahdollisuus ja ELY-keskusten toivotaan käyttävän mahdollisuutta jatkossa niissä tapauksissa, kun lainsäädäntö sallii. Olisi myös avoimuuden kannalta hyvä, jos rahoitusosuutta koskevat säännöt olisivat nykyistä paremmin hanketoimijoiden tiedossa. Ympäristöministeriön tiukempi ohjaus voisi olla tässäkin asiassa tarpeen.

Omarahoituksen käytännöistä olisi tärkeää saada tietoa ja kokemuksia tehokkaasti jakoon. Haasteltavat esimerkiksi toivoivat laajempaa tiedonvaihtoa, neuvoja ja hyviä esimerkkejä siitä, millä tavalla omarahoitusta kerrytetään ja millä tavoilla hankkeet ovat saaneet omarahoitusta (esim. talkoot ja urakointi). Näistä tulisi olla esimerkkejä myös hakusivustolla.

ELY-keskusten välistä tiedonvaihtoa hyvistä käytännöistä tulisi parantaa ja luoda tätä tarkoitusta varten toimintatavat. Esimerkiksi hyvien käytäntöjen tietopankki voisi olla hyödyllinen.

ELY-keskukset voisivat nykyistä laajemmin neuvoa hanketoimijoita konkreettisesti hankkeiden suunnittelussa. Osa ELY-keskuksista tekeekin tätä jo.

Varsinkin pienten toimijoiden kohdalla voisi harkita, että osa hankerahoituksesta annettaisiin etukäteen. Tämä auttaisi toimijoita hankkeen käynnistämässä.

Ympäristöministeriön pitäisi olla nykyistä paremmin selvillä ELY-keskusten hallinnoimien avustushakujen tuloksista eli jätetyistä hakemuksista ja rahoitetuista hankkeista. Tärkeintä on että ympäristöministeriö on hyvin selvillä isosta kuvasta sekä alueellisista haasteista ja ratkaisuksista. Jotta ministeriö pystyy arvioimaan näitä vaikutussuhteita paremmin sillä olisi kuitenkin hyvä olla hallussa myös listat rahoitetuista hankkeista ja niihin käytetyistä varoista. Tämä olisi toivottavaa myös rahojen käytön läpinäkyvyyden kannalta. Lisäksi rahoitusmarkkinoinnin suuntaamisen kannalta olisi hyvä arvioida saatujen hakemusten laatua tavoiteltuun nähden, mikä onkin merkitty mittariksi tehostamisohjelman viestintäsuunnitelmaan. Samalla ympäristöministeriö voi varmistaa, että tasa-arvo eri alueiden välillä toteutuu.

5.2. Vesiensuojeluvaiikutukset ja muut vaikutukset

Yleistä ohjelmasta ja painotuksista

Arvioijat suosittelevat ohjelmalle jatkoa. Tämän tyyppiselle ohjelmalle ja rahoitukselle on suuri tarve. Monet haastateltavat toivoivat vesiensuojelun tehostamisohjelmasta pysyvää rahoitusinstrumenttia. Ilman jatkuvaa rahoitusta toiminta on hyvin ennakoimatonta.

Rahoituksen vahvistamiseksi ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö voisivat tehdä entistä tiiviimmin yhteistyötä, jotta on olemassa laajempi rahoituspohja.

Maatalousteema

Maatalousteemalle annettu suuri painotus ja sitä myötä merkittävä rahoitus on vesiensuojelullisesti tärkeä. Olisikin tärkeää säilyttää mahdolliset KIPSI-hankkeesta yli jäävät rahat maatalousteemassa.

Maatalouden maanparannusaineisiin liittyviä toimia erityisesti maan kasvukuntoa ajatellen tulisi jatkaa myös ohjelmakauden jälkeen. Viljelijäoppaan myötä tästä on olemassa nyt hyvää tietoa. Viljelijäoppaan jalkauttamiseen tulisi olla resursseja.

Kipsi pitäisi nähdä osana isompaa kokonaisuutta. On hyvä tarkastella eri maanparannusaineita yhdessä, kuten maanparannusoppaassa tehdään. Ilmaisuudella ja helppoudella on myönteinen vaikutus, kun tarjotaan jotain konkreettista, jolla on näkyvää vaikutusta. Niillekin, jotka eivät voi ottaa kipsiä, kuten luomutiloille, pitäisi olla tarjolla jotakin samalla systeemillä. Tähän voisi miettiä vaihtoehtoa. Yksi mahdollisuus olisi jatkaa ohjelmaa siten, että myös rakennekalkin levitystä lähdetäisiin tukemaan. Toimenpidemalli voisi olla samanlainen kuin pilotissa eli on keskitetty järjestelmä ja tehdään tehokkaasti. Nyt kun on olemassa hyvä malli, olisi hyvä tilaisuus lähteä tätä toteuttamaan.

Näiden maanparannustoimien lisäksi pitäisi edistää muita hyviä viljelykäytäntöjä, kuten esimerkiksi ravinteiden tehokasta käyttöä pelloilla, eroosion ehkäisyä ja kasvipeitteisyyttä. Kipsi antaa lisäaikaa siihen, että kentällä otettaisiin käyttöön muita toimia. Kipsin avulla fosforin päästöt vähentyvät ja vaikutus kestää arviolta 4-5 vuotta. Tämä myös sitoisi ohjelmaa tehokkaammin muihin ympäristönsuojelun toimiin, kuten ilmastomuutoksen torjuntaan

Maatalouden vesiensuojelutoimet pitäisi saada räätälöityä tila- tai kyläkohtaisesti. Nyt olisi tarpeen saada neuvojille koulutusta ja resursseja neuvontaan. Seuraava askel olisi, että katsottaisiin kokonaisuus tilan ja lohkon mukaan.

KIPSI-hankkeessa kipsin levityksen ennakointia vaikeuttaa myös se, että tukien hakuaika on hyvin lähellä levitysajankohtaa. Suunnittelu-aika on hyvin lyhyt. Nyt on tarpeen harkita, voitaisiinko tukipäätöksiä hakea jo edellisenä syksynä.

Tutkimusteema

On toivottavaa, että tutkimusnäkökulma edelleen säilyy ohjelmassa. Tutkimukset tulisi jatkossa kuitenkin suunnitella siten, että ne palvelevat suoraan toteutettavien toimien seurantaa.

Haastatteluissa nousi esille toive, että kun tällaisia ohjelmia valmistellaan, voitaisiin kuulla toimijoita siitä, miten rahat suunnataan ja minkälaisella painotuksella, kuten esimerkiksi Suomen Akatemia tekee. Ohjelman tiimoilta voisi tehdä syvällisempää yhteiskehittämistä, jonka aikana mietitään, mitkä ovat ratkaistavia ongelmia ja tietotarpeita.

Kaupunkivesiteema

Kaupunkivesiteemassa tulisi nyt keskittyä erityisesti niihin toimintoihin, jotka palvelevat uudistuvan yhdyskuntajätevesidirektiivin toimeenpanon tarpeita. Näitä ovat haitta-aineet yleensä ja erityisesti haitta-aineet hulevesissä. Olisi tärkeä selvittää haitta-aineet lähteet ympäristöön, jotta tiedetään, minne kaupunkivesiin liittyvät vesiensuojeluresurssit pitäisi seuraavaksi suunnata.

Haastateltavien mukaan kaupunkivesiin ja haitallisiin aineisiin liittyen on paljon tietotarpeita. Tutkimusteemana tarpeellinen olisi erilaisten tekniikoiden soveltuvuus Suomen olosuhteisiin. Ohjelmassa jo aloitettua käytännön kehittämistä tulisi jatkaa vesiensuojelun ja erityisesti epäpuhtauksien huomioimisen saamiseksi mukaan rakennushankkeisiin.

Vesistökunnostusteema

Haastatteluiden perusteella järvillä tehtävä kunnostustyö ja hankkeet, joissa ihmiset pääsevät itse tekemään työtä lähivesiensä hyväksi ovat säilyttämisen arvoisia. ELY-keskuksissa erityisesti toivotaan, että alkuun saatu laajapohjainen yhteistyö ja systeemisen muutoksen alku saisi jatkoa ja että paikalliset verkostot ja toiminta jatkuisivat.

Vesistökunnostuksissa pitäisi kuitenkin siirtyä entistä enemmän vesiensuojelullisesti pienistä hankkeista paljon vaikuttavampaan valuma-alueen toimintaan, jossa olisi isoja toimijoita koordinoimassa yhteistyötä ja neuvottelemassa maanomistajien kanssa. Pienet, paikalliset toimijat voisivat sitten liittyä mukaan omalta osaltaan. Tämä lisäisi vesiensuojelullista vaikuttavuutta. (Ks. tarkemmin yllä kohta rahoitushaut)

Ohjelman aikana olisi mahdollista vielä kehittää uusia malleja siihen, miten maanomistajat saataisiin ottamaan mailleen vesiensuojelurakenteita. Olisi mahdollista esimerkiksi kehittää erilaisia ohjauskeinoja ja testata niitä maanomistajien kanssa.

Vesienhallintateema

Vesienhallintateemassa tärkeää on kokonaisvaltainen ajattelu, jossa huomioidaan maa- ja metsätalous sekä vesiensuojelu ja luonnon monimuotoisuus kaikki samanaikaisesti. Ymmärryksen siitä, miten eri asiat liittyvät toisiinsa pitäisi näkyä enemmän tulevaisuuden työssä ja myös eri rahoituskanavissa.

Haastatteluissa nousi esille toivomus valuma-aluealuetöiden vesienhallinnan toimintamallin kehittämisestä vielä ohjelman aikana. Siihen tulisi käyttää riittävästi resursseja. Voitaisiin luoda synteesi olemassa olevista suomalaisista tiedoista ja hyödyntää myös ulkomaiden oppeja. Suomen ympäristökeskuksen paikkatietoa ja kartta-aineistoa voitaisiin käyttää toimenpiteiden kohdentamisessa. Aineistoja on paljon työn alla ja valmiinakin jonkin verran. Tämä olisi laajempi asia kuin valuma-aluealuetöiden vesienhallinta maa- ja metsätaloudessa.

Vesitaloussuunnittelijoista on pulaa. Vesienhallintateemassa voitaisiin jatkossa rahoittaa suunnittelijoiden koulutusta ja tiedonvälitystä osana konkreettisia hankkeita.

Hylkyteema

Tällä hetkellä etenkin Rajavartiolaitoksen ja Suomen ympäristökeskuksen välillä on HYLTY-hankkeen jatkuessa eri näkemyksiä siitä, minkä organisaation pitäisi jatkossa ottaa vetovastuu hylkyjen saneerauksesta. Rajavartiolaitos on vuoden 2019 Pelastuslain muutoksen jälkeen vastuussa merellä tapahtuvasta öljyntorjunnasta. Hylkysaneeraus liittyy tiiviisti öljyntorjuntatoimintaan, mutta toisaalta hyltyt ovat Rajavartiolaitoksen vastuulla tämänhetkisen lainsäädännön perusteella vain, jos ne alkavat vuotaa.

Suomen ympäristökeskuksen projektipäällikön eläköidyttyä teeman toiminta jatkui käytännön tasolla kiitettävästi, sillä hankevastuuhenkilön puuttumisesta huolimatta lokakuussa 2021 saatiin toteutettua Beatris-hylyn saneeraus. Tämä operaatio ylitti hankkeelle etukäteen asetetut tavoitteet saneeraustyön osalta. Tämä esimerkki, ja muun muassa Sukeltajaliiton HYLTY-hankkeelle vuonna 2020 myöntämä ympäristöpalkinto indikoivat, että hanke on ollut menestyksekkäs.

Vastuut tulee kuitenkin saada selkiytettyä, jotta ne eivät hidasta käytännön työtä ja HYLTY-hankkeen jatkoa. Tämä keskustelu olisi hyvä käydä ympäristö- ja sisäministeriön välillä, jotta selkeytys tulisi tarpeeksi korkealta taholta.

Lisäksi jatkossa tulee paremmin ennakoida osaamisen jatkuvuus: nyt yhden asiantuntijan siirryttyä eläkkeelle Suomen ympäristökeskuksesta ei löytynyt ketään jatkamaan työtä. Tällaiset hyvin ohuen asiantuntijuuden varassa lepäävät hankkeet tulisi jatkossa tunnistaa paremmin ja varmistaa jatkuvuus. Yhden eläköitymisen ei pitäisi vaarantaa koko loppuhankkeen toteutumista. Kuten yksi teeman asiantuntijoista totesi, ei pitäisi olla mahdoton tehtävä löytää henkilöä, jolla on hankeosaamista, joka voisi hoitaa hankehallintoa ja samalla kasvaa substanssipuolen tehtäviin. Junioriasiantuntijoiden mukanaolon varmistaminen on muutenkin tärkeää kautta linjan nyt kun eläköitymisiä tapahtuu eri ympäristöhallinnon aloilla.

Suosittelavaa olisi myös erään haastateltavan toiveiden mukaisesti hyödyntää entistä enemmän Ympäristövahinkojen neuvottelukunnan Hylyt-alakomiteaa tiedon vaihtoon, keskusteluun ja osaamisen jakamiseen. Ympäristöministeriö on sittemmin informoinut, että näin tuleekin tapahtumaan (ks. luku 3.4.).

Suosituksia ohjelman seurannalle

Tulevissa ohjelmissa olisi syytä etukäteen määritellä ne vaikutukset ja muutokset, joita ohjelman avulla on tarkoitus saavuttaa sekä niiden aikataulu. Seurantaohjelma tulee suunnitella jo ennen kuin ohjelma käynnistetään. Kullekin tavoitteelle tulisi olla vähintään yksi seurantaindikaattori ja seurannan vastuut tulisi sopia seurantaohjelmassa. Seurannan tulisi nojata pitkäaikaisiin mittauksiin, joten myös seurannan perusrahoitus olisi turvattava.

Toinen suositus koko ohjelman tasolle, sekä suunnittelun että seurannan kehittämiseksi, on niin sanotun muutosteorian muodostaminen ja visualisointi. Muutosteoriassa määritellään organisaatiolle, ohjelmalle tai hankkeelle eri aikavälien ja eri toimijoiden tavoitteet muutoksen toteuttamiselle (katso esimerkit: [SASK 2018](#) s. 4 ja [Fingo 2021](#) s. 5). Muutosteoria kertoo, mitä muutoksia toiminnalla on tarkoitus saada aikaan ja millaisella aikataululla niiden muutosten odotetaan tapahtuvan.

Vesiensuojelun tehostamisohjelman seuranta tulisi organisoida siten, että valikoituja toimenpiteitä seurattaisiin ohjelman päättymisen jälkeenkin joko uuden ohjelman avulla tai siten, että nykyisestä ohjelmasta resursseja säästettäisiin jatkokehittämiseen. Näihin strategisiin seurantoihin tulisi varata riittävät voimavarat.

Tällainen strateginen kohde on esimerkiksi KIPSI-hankkeen vaikutusten arviointi ja seuranta. Sitä varten olisi tärkeää tehdä jokin tiekartta seurannasta. Ympäristöministeriö voisi myöntää rahoitusta pitkäaikaiseen seurantaan esimerkiksi viiden vuoden ajalle KIPSI-hankkeen ja muiden maanparannushankkeiden vaikutuksista.

Seurannan pitäisi olla tärkeämpi osa hankkeita ja se pitäisi suunnitella hyvissä ajoin etukäteen. Pitäisi päästä sellaiseen seurantaan, jossa saataisiin tietoa hankkeesta vielä sen päätyttyä. Useassa vesistökuunnostusteeman hankkeessa tehdään veden laadun seuranta, mutta yleensä se päättyy hankkeen jälkeen. Hankkeita ei oikein voi velvoittaa tekemään tätä,

eikä ELY-keskuksilla ole resursseja laittaa jatkuvatoimisia mittareita kovin moneen paikkaan. Yksi mahdollisuus olisi myöntää ELY-keskuksille resursseja seurannan järjestämiseen.

5.3. Viestintä

Yleistä

Arviointityön kuluessa kävi ilmeiseksi, että tehostamisohjelman viestintä on onnistunutta ja hyvin suunniteltua. Eri viestinnän tasoja ja toteuttajia on kuitenkin paljon. Nyt on hyvä hetki pysähtyä hetkeksi miettimään, mihin asioihin jatkossa kannattaa panostaa, jotta viestintätyö olisi mahdollisimman tehokasta. Tämä ei välttämättä vaadi lisää rahaa, vaikka sekään ei useimmiten ole haitaksi. Tärkeintä on saada mukaan tarpeeksi kokonaisvaltaisesti ajattelevia ja osaavia viestinnän ammattilaisia.

Viestintä ja markkinointi ovat tavoittaneet kohderyhmät keskimäärin hyvin. Jatkossa voisi olla kuitenkin hyvä ottaa uusia kulmia viestinnän suunnitteluun: olisiko mahdollista löytää muutama, tai parhaimmillaan kimara tunnettuja kasvoja, jotka voisivat puhua aiheen puolesta omien tarinoidensa kautta? Parhaimmillaan myös eri ministeriöiden virkamiehet ja johto ministereitä myöten olisivat aktiivisemmin esillä aiheen tiimoilta.

Toinen konkreettinen ehdotus viestintään tuli eräältä ELY-keskuksen edustajalta: voisiko jatkossa nostaa esiin kokonaisvaltaisempia onnistuneita esimerkkejä? Yksittäisten hanke-esittelyiden lisäksi esimerkiksi laajemmat vesistö-/valuma-aluekohtaiset tarinat voisivat edesauttaa laajemman kuvan avaamista ja sitä, millaisia erilaisia toimijoita tarvitaan toisaalta yksittäisen vesistön, toisaalta koko reitin kunnostamiseksi yksittäisestä vesistöstä merelle asti. Ideaalitulanteessa tällainen tarina luotaisiin yhteistyössä muiden rahoituskanavien, esimerkiksi Ravinteiden kierrätyksen edistämistä ja Saaristomeren tilan parantamista koskeva ohjelman RAKIn, Helmi-elinympäristöohjelman tai maa- ja metsätalousministeriön vetämän Ravinteiden kierrätyksen kokeiluohjelman kanssa.

Laajojen tarinoiden tarve liittyy toiseen ympäristöalan viestintää laajemminkin koskevaan ongelmaan eli visioviestinnän puuttumiseen. Vesiensuojelun tehostamisohjelma olisi otollinen kohde yleisen vision esiintuomiseen, myös visuaalisuuden keinoin: mitä käytännössä tarkoittaa tavoite, että Suomi on maailman tehokkain vesiensuojelija?

Toukokuussa 2019 järjestetyssä ohjelman viestinnän suunnittelun työpajassa suunnitelmaksi oli kirjattu Tulevaisuusvisio-tsemppivideon tuottaminen. Voi olla, että ohjelman [yleisesittely](#) on tarkoitettu tällaiseksi, mutta tilaa olisi myös konkreettisemmalle visioinnille.

Muutkin toimijat toivoivat mahdollisimman konkreettisia viestintämateriaaleja ja -toteutuksia, kuten hanketietokortteja ja "roadshow"-tyyppisiä tilaisuuksia, joita on aiemmin toteutettu RAKI-ohjelmassa ja vesiensuojelun kärkihankkeissa. Ruotsinkielistä materiaalia toivottiin myös enemmän ja sosiaalisen median materiaaleihin valmiita tekstiluonnoksia.

Viestinnän yleisen sujuvoittamisen kannalta on suositeltavaa jatkossa määritellä kullekin teemalle virallinen lyhennys, sillä nykyisellään teemojen nimet ovat pitkiä. Nämä lyhennykset on hyvä välittää etenkin viestintäverkostolle, mutta myös muille ohjelman toimijoille.

Muun muassa verkkosivukävijöiden ja mediaosumien vähentynyt määrä vuoden 2021 loppuun saavuttaessa saattavat kertoa siitä, että Vesiensuojelun tehostamisohjelma kokonaisuutena on hieman jäänyt taka-alalle muiden asioiden ja rahoitusten noustessa agendoille. Aiheen ei voi olettaakaan pysyvän montaa vuotta samassa määrin toimijoiden ja suuren yleisön mielissä. Ohjelman loppua kohden on kuitenkin tärkeä pitää viestintää yllä ja mahdollisuuksien mukaan valita muutama isompi “momentum” joihin tartutaan laajana rintamana.

Erään haastateltavan sanoin:

“Ei väsähdetä, vaan pidetään viestintäkampanjaa esillä.”

Viestinnän suunnittelu ja seuranta

Viestinnän suunnittelu on ollut laadukasta. Toukokuussa 2019 toteutetussa viestinnän suunnittelun työpajassa kirjatut ideat ovat pääosin toteutuneet, joskin osa niistä on osoittautunut ilmeisesti turhan kunnianhimoisiksi. Hyvin suunniteltu ei olekaan aina puoliksi tehty, eikä kaikkea ole mahdollista ennustaa etukäteen. Tärkeää on kuitenkin pitää yllä kunnianhimoa, ja toisaalta olla valmis muokkaamaan suunnitelmia ja joustamaan niistä tarvittaessa.

Viestinnän suunnittelun vaiheessa ympäristöministeriö voisi luoda tarkemmat ohjeistukset siitä, millaista viestintäsuunnittelua toivotaan erikokoisilta hankkeilta. Erityistuki tai -ohjeistus kohderyhmien tavoittamiselle etenkin isommissa hankkeissa voi olla myös tarpeen.

Haastateltavat toivoivat myös, että viestinnän osalta ELY-keskuksille olisi tarkemmat ohjeistukset siitä, koska niiden tulee julkaista tiedotteita. Tässä ei ole yhdenmukaista käytäntöä.

Alkuperäisessä tehostamisohjelman viestintäsuunnitelmassa tavoitteet eivät olleet kovin selkeitä tai helposti mitattavia. Vuodelle 2021 ympäristöministeriö laati tarkemman suunnitelman. Uudessa viestintäsuunnitelmassa tavoitteet, keinot ja mittarit on määritelty tarkasti. Tosin joidenkin uusienkin viestinnän indikaattorien todentaminen on haastavaa, esimerkiksi vesienhallintaosaamisen tukeminen sekä maan- ja metsänomistajien ja kunnostajien kiinnostuksen lisääminen vesienhallintaosaamista koskevia tuloksia kohtaan.

Mikäli mahdollista, viestintäsuunnitelman seuranta voisi kehittää niin, että merkittävimpien mittareiden toteutuminen kirjataan suunnitelmaan. Seuraavan vuoden viestintäsuunnitelmaa laadittaessa on hyvä analysoida, ovatko viestinnän tavoitteet realistisia tai tulisiko niitä päivittää.

Hankekohtaisissa viestinnän mittareissa olisi hyvä painottaa sitä, miten hyvin viestintätuotteet on saatu leviämään sekä minkä verran niitä on tehty yhteistyössä muiden hankkeiden kanssa, ei ainoastaan viestintätuotteiden määrää. Tyypillinen ongelma hankeviestinnässä on, että materiaaleja tuotetaan paljon, mutta ne jäävät pölyttymään arkistoihin, tai ovat päällekkäisiä jonkun toisen hankkeen jo aiemmin tekemien kanssa. Vesiensuojelun tehostamisohjelman olisi jatkossa mahdollista tehdä asiat paremmin kuin aiemmat rahoitusohjelmat, painottamalla viestinnän laatua ja viestien perille menoa pelkän määrän sijaan.

Myös hankekohtaisia viestintäsuunnitelmia voisi monitoroida tarkemmin, vaikka on selvää, ettei ministeriön viestinnällä ole mahdollisuuksia käydä niistä jokaista läpi.

Jatkossa ympäristöministeriön on hyvä korostaa ohjeistuksissaan viestintäyhteistyön merkitystä paitsi eri hanketoimijoiden, myös hanketoimijoiden ja ohjausryhmien välillä, jotta varmistetaan viestinnän eteen nähdyn vaivan täysimittainen hyödynnys ja tiedon leviäminen

Suosituksia kohderyhmien saavuttamiseen ja viestinnällisten virheiden välttämiseen

Koska viestinnällä ja markkinoinnilla voi olla erittäin merkittävä rooli rahoitetuissa hankkeissa, myös viestinnän ja markkinoinnin suunnitteluun ja toteutukseen tulee löytyä osaamista, koordinaatitaitoja ja resursseja hanketoimijoiden puolelta. Tärkeintä on analysoida kohderyhmät tarkkaan ja jos mahdollista testata viestejä etukäteen näillä kohderyhmillä. Lisäksi voisi olla hyvä varmistaa, että kaikkien isompien viestintä-/markkinointikampanjoiden kohdalla ympäristöministeriön viestintä on mukana hyväksymässä lopputuloksen.

KIPSI-hankkeessa tapahtunut väärälle kohderyhmälle kohdistunut viestintäkampanja kuvastaa myös sitä, että Suomessa ei ole ainakaan liikaa viestintätoimistoja, joiden työ on samaan aikaan kautta linjan korkeatasoista ja samaan aikaan erilaiset kohderyhmät hyvin tuntevaa.

Tärkeää olisi esimerkiksi huomioida, että sellaiset kohderyhmät kuin “maanviljelijät” tai “maanomistajat” ovat hyvin heterogeenisiä ryhmiä. Ovatko ympäristöministeriön viestintä, viestintätoimistot ja hanketoimijat hyödyntäneet esimerkiksi KasKas Median vuonna 2019 koostamaa [Yhdessä kokeillen](#) -hankkeen [loppuraporttia](#), jossa selvitettiin maataloustuottajille kohdistettua ympäristöviestintää ja annettiin suosituksia sen kehittämiseen? Hankkeessa tuotettiin myös [huoneentaulu](#).

Kohderyhmää ei voi nykyään määritellä pelkästään iän, sukupuolen tai maantieteellisen sijainnin avulla vaan on sukellettava syvemmälle näiden ihmisten elämään. Missä elämäntilanteessa he ovat? Mitä he tekevät vapaa-ajallaan? Mikä heitä kiinnostaa ja innostaa? Kohderyhmä saa olla mielellään mahdollisimman kapea ja tarkka niin heille saa kohdistettua juuri oikeanlaisia viestejä oikeanlaisten kanavien kautta. (Kupli 2021.)

KIPSI-hankkeessa syksyllä 2020 toteutettujen viljelijäkyselyjen perusteella pääsy kipsikäsitteilyn ulkopuolelle jättäytymiseen oli tiedon puute. Kyselyraportissa mainitaan, että KIPSI-hanke tulee lisäämään tiedotusta kyselyn tulosten perusteella. Tämä on tärkeää loppuhankkeen ajan, ja mahdollisuuksien mukaan ympäristöministeriön on hyvä monitoroida tätä.

Yksi hankeviestijöistä kertoi, että heidän alueellaan maanomistajia on lähestytty perinteisin kirjein. Tämä voisi olla yksi jatkossa optimaalinen keino esimerkiksi viljelijöiden laajaan tavoittamiseen, toki varmistaen, ettei liikaa tai päällekkäistä postitusta tapahdu. Kuitenkin maanomistajat ovat monien ohjelman tavoitteiden toteutumisen kannalta avainkohderyhmää, eikä kaikkien heistä voi olettaa seuraavan sähköisiä kanavia. Muutenkin viestinnässä kannattaa kaikilla tasoilla aina mahdollisuuksien mukaan hyödyntää “toisten pesiin munimista” eli tietyn kohderyhmän jo ennestään tavoitettavia kanavia.

Rahoitushakujen osalta jatkossa on tärkeää analysoida tarkemmin hakemusten määrää, hankehakemusten laatua sekä sitä, tuliko hakemuksia niiltä kohderyhmiltä joita erityisesti

tavoiteltiin. Näin on mahdollista arvioida markkinointitoimien onnistumista ja niiden suuntaamista jatkossa.

Verkkoviestintä ja läpinäkyvyys

Ohjelman läpinäkyvyyttä tulisi parantaa siten, että tieto ohjelman kokonaisuudesta olisi nykyistä paremmin löydettävissä verkosta. Verkkosivuilta tulisi löytyä rahoitettujen hankkeiden listan lisäksi hankkeiden budjettierittelyt ja eri teemojen budjetin toteumatiedot. Tämä olisi yleisen läpinäkyvyyden ja hyväksyttävyyden kannalta tärkeää.

Haastatteluissa ilmeni huoli myös siitä, mistä tieto hankkeista ja tuloksista tulee löytymään ohjelman päätyttyä. Tähän olisi hyvä miettiä ratkaisuja. Olisiko esimerkiksi mahdollista lisätä linkit hankkeisiin verkkosivun hankelistaukseen? Tai pitää huolta siitä, että tutkimustulokset ja tieto tulee taltioitua Itämeri.fi- ja vastaaville kokoaville sivustoille. Esimerkiksi Maaseutu.fi-verkkosivustolta ei löydy yhtäkään sivua hakusanoilla “Vesiensuojelun tehostamisohjelma” ja “Veden vuoro”. Mahdollisesti ympäristöministeriö voisi myös tukea erään haastateltavan mainitseman Kunnostajan karttapalvelun markkinointia, jotta kunnostushankkeet saataisiin koottua sinne.

Ympäristöministeriön koordinoima [Rahat pintaan](#) -sivusto on edellisen hallituksen kaudella käynnistetty erinomainen aloite ja hyvä kanava rahoitustiedon kokoamiseen ja “yhden luukun” periaatteeseen pyrkimiseen, mutta vaatisi vielä lisää mainostusta. Sivustoa voisi myös kehittää niin, että sieltä löytyisi lisätietoa rahoituksista.

Ympäristöministeriön, ELY-keskusten ja Suomen ympäristökeskuksen [Vaikuta vesiin](#) -verkkosivustolla on mahdollista seurata vesien- ja merenhoidon toimenpiteiden toteutumista. Sivustolla on kattavasti tietoa eri toimenpiteiden etenemisestä ja eri sektorien osuuksista vesienhoidon kokonaiskustannuksissa. Sivusto on hienosti toteutettu, ja sen on tarkoitus toimia kotipesänä Vesiensuojelun tehostamisohjelman tuloksille. Ongelma on kuitenkin ohjelmajohdon mukaan se, että tällä hetkellä ELY-keskukset pystyvät päivittämään sivuston tiedot vain kolmen vuoden välein EU-raportointien yhteydessä. Tämän johdosta sivustoa on vaikea hyödyntää vuositasolla toimien toteutumisen seurannassa. Näin ollen myös muita ratkaisuja tulee suunnitella ohjelman tulosten esilletuomiseen.

Vesiensuojelun tehostamisohjelman verkkosivulta olisi hyvä löytyä lisätietoa avustushauista, kuten *Usein kysytyt kysymykset* -listauksia, jotka voisivat vähentää yksittäisille virkamiehille suuntautuvia tiedusteluja. Toki tärkein ja tehokkain viestintätoimi on laatia alkuperäiset rahoitushakudokumentit mahdollisimman selkeästi ja kattavasti.

Viestintäverkoston toiminta

Ohjelman viestintäverkoston työ on koettu hyödylliseksi ja sitä tulisi jatkaa.

Hanketoimijat toivoivat, että ulkopuolisten konsulttien järjestämät viestintäkoulutukset suunniteltaisiin tarkemmin sille tasolle, mikä hankkeiden osaamistaso on. Isojen hankkeiden kokeneille toimijoille voisi järjestää omat, kohdennetut koulutukset ja pienten hankkeiden toimijoille omansa. Tässä voisi auttaa jonkinlainen etukäteiskysely.

Lisäksi verkoston jäsenet kaipasivat ministeriöltä tarkempia suosituksia, esimerkiksi paljonko yksittäisestä hankkeesta kannattaa viestiä sosiaalisessa mediassa, sekä selvennystä terminologiaan ja sloganeihin (Veden vuoro vs. Vesiensuojelun tehostamisohjelma).

Sosiaalisen median logiikka ja säännöt muuttuvat jatkuvasti, ja olisi tärkeää pitää hankkeita ajan tasalla muutoksista. Onko kaikissa hankkeissa esimerkiksi kartoitettu Facebookin ryhmät tarkasti kohderyhmien osalta? Erikseen räätälöity sosiaalisen median koulutus tulisi varmasti tarpeeseen, yleisten viestintäkoulutusten lisäksi.

Ministeriöiden välinen viestintäyhteistyö

Huolimatta viestintäyhteistyön paranemisesta ja vahvistumisesta monien toimijoiden välillä haastatteluista nousi esiin toive ympäristö- ja maa- ja metsätalousministeriön rahoitusviestinnän selkeytyksestä.

Jatkossa onkin hyvä varmistaa, että sekä sisällöistä että rahoitushauista viestitään suunnitellusti ja linkitykset molemmin puolin toimivat.

Myös ympäristöministeriön sisällä rahoitushakujen yhteydet tulisi selkiyttää paremmin, esimerkiksi mikä on [Ravinteiden kierrätyksen edistämistä ja Saaristomeren tilan parantamista koskeva ohjelman \(RAKI\)](#) suhde Vesienhoidon tehostamisohjelmaan. Toisaalta eri rahoitusmuodot löytyvät hyvin Vesiensuojelun tehostamisohjelman verkkosivulla <https://ym.fi/vedenvuoro> vasemmalta palstalta.

Yksi keino eri rahoitusten esiin tuomiseen ja niiden erojen selkiyttämiseen voisi olla myös vesiensuojelun kärkihankkeissa vuonna 2016 laaditun rahoitushakudokumentin käyttöönotto ja ylläpitäminen. Dokumenttia jaettiin tapahtumissa sekä kärkihankkeiden verkkosivujen kautta. Sitä pidettiin yllä keskitetysti kärkihankkeiden viestintävastaavan toimesta.

Ministeriöiden väliseen viestintään liittyy myös ministeriöiden viestijöiden läsnäolo tai yhteydenpito erilaisissa olemassa olevissa viestintäverkostoissa. Esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriö koordinoi yhdessä Maaseutuverkoston kanssa maaseutuviestijöiden verkostoa. Tämän tyyppisissä verkostoissa mukana oleminen ja tiedon jakaminen olisi tärkeää jatkossa. Rajoitetut resurssit epäilemättä vaikuttavat siihen, että ympäristöministeriö ei ole jakanut tietoa kyseiselle verkostolle.

Viestiminen hankkeiden jälkeen

Eräs maatalousteeman viestijöistä koki, että viestinnän kannalta tiukka aikataulu on ongelma, koska maanparannushankkeiden opas valmistuu vasta hankkeen loppuun. Viestintä ja markkinointi olisi erityisen tärkeää oppaan valmistumisen jälkeen. Tämä on projektimaailmaan liittyvä laajempi ongelma: rahoittajat toivovat konkreettisia työkaluja, mutta niiden markkinointiin ei ole varattu hankerahoituksessa rahaa tai aikaa. Jos ja kun tämän tyyppinen rahoitusohjelma jatkuu, voisiko ympäristöministeriö toimia edelläkävijänä asiassa ja velvoittaa hankkeita varaamaan rahaa ja työaika myös käytännön toimien jälkeiseen viestintään?

Ympäristöministeriön olisi tärkeää myös järjestää näyttävä lopetus-/tulostenjulkistustapahtuma ohjelmakauden päättyessä. Tämä kerää varmasti huomiota, kuten

keräsi aloitustapahtumakin, ja on hyvä paikka esitellä ohjelman aikaansaannoksia ja käytännön tekijöitä, sekä edesauttaa verkostoitumista.

Ympäristöministeriön viestintäpanos

Ympäristöministeriön ohjelmaviestijälle tulisi osoittaa selkeästi työaikaan tämän ohjelman viestintään, jotta hänellä on mahdollisuudet paremmin priorisoida työnsä ja pysyä selvillä käytetystä työajasta. Tämä on tärkeää myös henkilökohtaisen jaksamisen varmistamiseksi.

Ympäristöministeriön viestintä on tähän astikin toiminut hankkeiden ja ELY-keskusten tukena parhaansa mukaan, mutta ideaalitulanteessa se voisi tukea toimijoita viestintämateriaalin tuottamisessa vielä yksilöllisemmin.

Mikäli ohjelmatason viestintään, kokonaisuuksien hallintaan ja hankeviestinnän tukemiseen halutaan panostaa enemmän, yksi idea voisi olla palkata ympäristöministeriön viestintäasiantuntijalle osa-aikainen assistentti/avustaja, jolla olisi mahdollisuus tuottaa viestintäaineistoa, seurata ohjelman linkityksiä muihin ajankohtaisiin ympäristöteemoihin ja verkostoihin sekä palvella hankkeita ja ELY-keskuksia niiden viestintätarpeissa.

5.4. Sidosryhmäyhteistyö ja verkostoituminen

Vesiensuojelun tehostamisohjelma tavoittaa laajan joukon kohde- ja sidosryhmiä, mutta tietyt merkittävät toimijat puuttuvat edelleen, esimerkiksi lupaviranomaiset ja valvovat viranomaiset (AVI) kaupunkivesiteemasta. Jatkon kannalta tärkeää onkin analysoida jo hankkeiden hyväksyntävaiheessa, keitä sidosryhmä- ja toimijakartalta vielä puuttuu, jotta ohjelman tavoitteet voidaan toteuttaa tehokkaasti.

Lisäpanostusta ja/tai harkitumpaa kohdennusta kaivataan myös maanomistajien, viljelijöiden ja valuma-alueen koordinaatiotahojen tavoittamiseen. Osalla ELY-alueista kaivataan lisää tekijöitä myös metsätalouden vesienhallinnan hankkeiden toteuttamiseen. Suomen kokoisessa maassa on mahdollista, että tietyistä laajemmilla tasoilla toimivista organisaatioista voi olla jopa pulaa. Tämäkin on hyvä huomioida tulevien vesiensuojelutoimien pohdinnassa. Ohjelmajohdon mukaan tähän ongelmaan onkin jo kiinnitetty huomiota, ja toimijoiden kouluttamista pohditaan useissa teemoissa.

Yhteistyön laajentaminen liittyy uusien yhdistelmien rakentamiseen, sillä perinteisesti maa- ja metsätaloussektori ovat ohjelma- ja hanketyössä erillään ja taloudelliset kannusteet sekä neuvontaorganisaatiot ovat joko metsä- tai maatalouspuolella. Tämä etäisyys tekee haasteelliseksi yhteisen vesitalouden suunnittelun. Vesiensuojelun tehostamisohjelman avulla ongelmaan on kyetty jossain määrin vastaamaan, mutta myös tähän on hyvä kiinnittää erityishuomiota jatkossa.

Ympäristöministeriö on tehnyt ohjelmassa erinomaista työtä edistämällä maatalousteeman kolmen merkittävän hankkeen yhteistyötä. Tämä on paitsi tuonut synergiaa viestintään, toivon mukaan myös hälventänyt mahdollisia hankkeiden välillä esiintyviä epäluuloja ja vastakkainasetteluja. Saman tyyppistä hereillä olemista ja "hanketinderöintiä" tarvitaan jatkossa maa- ja metsätalouden hankkeiden synergioiden edistämiseen. Myös tältä kannalta ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön saumaton yhteistyö olisi ensiarvoisen

tärkeää. Ohjelman tiimoilta on hyvä miettiä, olisiko jopa lainsäädännön tasolle mahdollista syöttää ehdotuksia ohjausmekanismeista, jotka edistäisivät kokonaisvaltaisempaa vesienhallintaa ja -suojelua.

Jotta vesiensuojeluverkostot ja niiden hyväksi havaitut käytännöt jäävät pysyviksi, myös kunnat tulee saada mukaan toimintaan entistä paremmin. ProAgria Oulun ja Oulun maa- ja kotitalousnaisten kuntakyselyn perusteella kunnat haluaisivat laajentaa verkostotoimintaansa muun muassa kuntalaisiin, mökkiläisiin sekä yrittäjiin. Verkostojen kehittämiskohteiksi kyselyyn vastanneet kunnat nostivat viestinnän ja tiedon lisäämisen esimerkiksi koulutuksin sekä kehittämistyön kokonaisvaltaisen seurannan, jatkuvuuden, suunnitelmallisuuden ja konkreettiset toimet (Koskinen & Rahkila 2021) Voisiko vesiensuojelun tiimoilta järjestää ministeriöiden kuntakierroksen?

Jatkossa tärkeää on paitsi huolehtia hyväksi havaittujen vesienkunnostuksen verkostotoimintamallien säilymisestä myös harkita, voisiko muissakin teemoissa edistää vastaavien verkostojen syntyä. Voisiko esimerkiksi kuitu-, kipsi- ja kalkkihankkeiden yhteistyön pohjalta syntyä strukturoitu asiantuntijoita ja viljelijöitä yhdistävä vesiensuojeluverkosto? Tällaisten verkostojen muodostuminen voisi olla merkittävä ohjelman käytännön tulos, joilla on potentiaalia jäädä eloon ohjelman päättymisen jälkeenkin. Yksi tärkeä askel uudentyypisen yhteistyön edistämiseksi olisi myös järjestää enemmän kaikille ohjelman toimijoille yhteisiä info- ja verkostoitumistilaisuuksia.

Lähteet

Berninger, K. 2018. Puhdistamolieteselvitys. Yhteenveto toteutettujen hankkeiden tuloksista. Tyrsky-Konsultointi Oy. Saatavilla osoitteessa:

<https://www.ymparisto.fi/download/noname/%7b018126E5-DE6A-4F34-9F31-8CB56B533785%7d/142878>

Business Finland 2021. Business Finland ja Suomen Kestävän kasvun ohjelma. Verkkosivusto <https://www.businessfinland.fi/kampanjasivut/suomen-kestavan-kasvun-ohjelma>

Finér, L., Lepistö, A., Karlsson, K., Räike, A., Tattari, S., Huttunen, M., Härkönen, L., Joensuu, S., Kortelainen, P., Mattsson, T., Piirainen, S., Sarkkola, S., Sallantausta, T. & Ukonmaanaho, L. 2020. Metsistä ja soilta tuleva vesistökuormitus 2020. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:6. Saatavilla osoitteessa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162009/VNTEAS_2020_6.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Fingo 2021: Toimintakertomus 2020. Saatavilla osoitteessa: https://fingo.fi/wp-content/uploads/2021/06/Fingo_toimintakertomus2020.pdf

Finto (Suomalainen asiasanasto- ja ontologiapalvelu): Kohderyhmä. Verkkosivusto <https://finto.fi/mts/fi/page/m176>

Hatch, M. J. 2006. Organization theory: Modern, symbolic-interpretative and postmodern perspectives. New York: Oxford University Press.

Huttunen, I., Lehtonen, H., Huttunen, M., Piirainen, V., Korppoo, M., Veijalainen, N., Viitasalo, M. & Vehviläinen, B. 2015. Effects of climate change and agricultural adaptation on nutrient loading from Finnish catchments to the Baltic Sea. Science of the Total Environment 529: 168-181. Saatavilla osoitteessa: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0048969715301133?via%3Dihub>

Kokkonen, T. & Kosenius, A. 2021. Kokemuksia ja näkemyksiä peltojen kipsikäsittelystä Saaristomeren valuma-alueella KIPSI-hankkeessa vuonna 2020. Saatavilla osoitteessa: https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kipsin_levitys_Saaristomeren_valumaalueen_pelloille_KIPSI/Julkaisut

Korpinen, S., Laamanen, M., Suomela, J., Paavilainen, P., Lahtinen, T. & Ekeboom, J. (toim.) 2018. Suomen meriympäristön tila 2018. Saatavilla osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/274086>

Koskinen, T. & Rahkila, R. 2021. Kunnat vesienhoidon verkostoissa. Valtakunnallinen kuntakysely. Raportti. Saatavilla osoitteessa: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/tietoa-verkostotoimijoilta/>

Maa- ja metsätalousministeriö 2021a. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020. Verkkosivusto <https://mmm.fi/maaseutu/manner-suomen-maaseudun-kehittamisohjelma-2014-2020>

Maa- ja metsätalousministeriö. 2021b. Vuonna 2021 rahoitetut maa- ja elintarviketalouden Makera-hankkeet. Verkkosivusto <https://mmm.fi/makera-2021>

Maa- ja metsätalousministeriö. 2020. Vaelluskalakantojen elvyttämishjelma NOUSU. Verkkosivusto <https://mmm.fi/vaelluskalat/vaelluskalaohjelma>

Markkinointitoimisto Kupli. 2021. Mikä on yrityksesi kohderyhmä? Verkkosivusto <https://www.kupli.fi/mika-on-yrityksesi-kohderyhma/>

Marttunen, M. & Mustajoki, J. 2020. Vesiensuojelun tehostamisohjelman vaikuttavuuden arviointi – esiselvitys Suomen ympäristökeskuksen raportteja 17/2020. Saatavilla osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/315248>

Oddy Digital Oy. 2021. Hakusanamainonta. Saatavilla osoitteessa: <https://oddydigital.fi/digimarkkinointi/hakusanamainonta/>

Rakennerahastot. 2021a. Mitä rakennerahastot ovat? Verkkosivusto <https://www.rakennerahastot.fi/mita-rakennerahastot-ovat>

Rakennerahastot. 2021b. Itämeri-strategia. Verkkosivusto <https://www.rakennerahastot.fi/itameri-strategia>

Rakennerahastot. 2021c. Rahoitetut hankkeet 2014-.2020. Verkkosivusto <https://www.rakennerahastot.fi/rahoitetut-hankkeet>

SASK. 2018. Raportti SASKin kehitysyhteistyöohjelman toteutuksesta 2015–2017. Saatavilla osoitteessa: <https://www.sask.fi/wp-content/uploads/2019/01/SASK-Ohjelmaraportti-2015-2017.pdf>

Sillanpää, N. 2019. Hulevesien laatu ja hallinta, Tieto- ja kehitystarpeet Suomen olosuhteissa. Aalto-yliopisto.

Suomen Akatemia. 2016. Akvaattisten luonnonvarojen kestävä hallintoa -ohjelma (AKVA) vuosina 2012-2016. Verkkosivusto <https://www.aka.fi/suomen-akatemia-vanha/tiedepoliittinen-toiminta/akatemiaohjelmat/paattyneet-tutkimusohjelmat/akva/>

Suomen ympäristökeskus. 2021. Pintavesien ekologinen ja kemiallinen tila. Verkkosivusto <https://www.ymparisto.fi/pintavesientila>

Suomen ympäristökeskus. 2020. Tiedote. Saatavilla osoitteessa: [https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Meri/Talven_fosforikuorma_Itamereen_poikkeuks\(56647\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Meri/Talven_fosforikuorma_Itamereen_poikkeuks(56647))

Suomen ympäristökeskus. 2019. Maatalouden vesiensuojelun innovatiiviset menetelmät - Esiselvitys valuma-alueiden valinnasta ja toimenpiteiden kohdentamisesta.

Suomen ympäristökeskus. 2022. Vesistökunnostusverkosto. Verkkosivusto <https://www.ymparisto.fi/vesistokunnostusverkosto>

Tieteen termipankki 3.12.2021: Nimitys:sidosryhmä. Verkkosivusto <https://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:sidosryhma.>

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2016. Yritystuet – mitä ne ovat ja valmistelun askeleet. TEM oppaat ja muut julkaisut 11/2016. Saatavilla osoitteessa:
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75409>

Valtioneuvosto 2021. Suomen Kestävän kasvun ohjelma, Elpymis- ja palautumissuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:52. Saatavilla osoitteessa:
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163176>

Valve. 2020. Vesistökuunnostuksen hakukampanja. Ympäristöministeriö. Mainonnan tulokset: 15.6.-31.8.2020 ja 21.9.-8.11.2020. Loppuraportti.

Valve. 2021. Ympäristöministeriö - vesistökuunnostus hakukampanja. Mainonnan tulokset 1.8.-7.11.2021.

Vieno, N. 2014. Haitalliset aineet jätevedenpuhdistamoilla -hankkeen loppuraportti. Vesilaitosyhdistyksen monistesarja nro 34. Saatavilla osoitteesta:
https://www.vvy.fi/site/assets/files/1617/haitalliset_aineen_jatevedenpuhdistamoilla_-_hankkeen_loppuraportti.pdf

Ympäristöministeriö. 2021. Helmi-elinympäristöohjelma vahvistaa luonnon monimuotoisuutta. Verkkosivusto <https://ym.fi/helmi>

Ympäristöministeriö. 2021. Ravinteiden kierrätyksen edistämistä ja Saaristomeren tilan parantamista koskeva ohjelma. Verkkosivusto <https://ym.fi/ravinteidenkierratys>

Ympäristöministeriö. 2020a. Veden vuoro - vesiensuojelun tehostamisohjelman vuosiraportti 2020. Saatavilla osoitteessa:
<https://ym.fi/documents/1410903/48505522/Vesiensuojelun+tehostamisohjelman+vuosiraportti+2020.pdf/3fe873e6-10b5-27fc-86a5-219e8a373230/Vesiensuojelun+tehostamisohjelman+vuosiraportti+2020.pdf?t=1616413027867>

Ympäristöministeriö. 2020b. Vesiensuojelun tehostamisohjelman viestintäsuunnitelma 2021.

LIITTEET

Liite 1. Haastateltujen organisaatiot

Haastateltavat henkilöt edustivat seuraavia organisaatioita:

- Etelä-Savon ELY-keskus
- Geologian tutkimuskeskus GTK
- Helsingin yliopisto
- John Nurmisen Säätiö
- Luonnonvarakeskus LUKE
- Maa- ja metsätalousministeriö
- Meriaura Oy
- MTK
- Pirkanmaan ELY-keskus
- Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus
- ProAgria Länsi-Suomi
- Pyhäjärvi-instituutti
- Rajavartiolaitos
- Suomen ympäristökeskus SYKE
- Sokerijuurikkaan tutkimuskeskus
- Turun AMK
- Valonia
- Vantaanjoen ja Helsingin seudun vesiensuojeluyhdistys ry
- Varsinais-Suomen ELY-keskus
- Vesilaitosyhdistys
- WWF
- Ympäristöministeriö

Liite 2. Haastattelurunko

Haastattelut noudattivat haastattelurunkoa soveltuvin osin. Haastattelurunkoa muokattiin kullekin haastateltavalle erikseen sen mukaan missä roolissa haastateltava on ollut mukana hankkeessa.

Taustakysymykset:

- Nimi
- Tehtävä
- Organisaatio
- Näkökulma ohjelmaan + missä roolissa olet ollut mukana ohjelman toteuttamisessa?
- Kuinka tuttu vesiensuojelun tehostamisohjelma kokonaisuudessaan on?

Haastattelukysymykset:

- **Työn organisointi ja johtaminen**
  - Ovatko ohjelman organisointi ja toteutustapa olleet onnistuneita ohjelman (ja sen toteuttamista edistävien hankkeiden) päämäärien saavuttamisen kannalta?
    - Jos kyllä, miksi? Jos ei, miksi?
  - Miten ohjelman koordinaatio ja ohjaus on toiminut?
    - Organisointi ja koordinointi ympäristöministeriön ja muiden tahojen (ELY-keskusten, SYKE:n ja maa- ja metsätalousministeriön sekä hanketoimijoiden) välillä
    - Hankinta- ja hakumenettelyt liittyen hylkyjen saneeraus-, MAAMERI-, KIPSI-, rakennekalkki- ja kuitulietehankkeisiin
    - Hankinta- ja hakumenettelyt liittyen kaupunkivesi-, vesistö-kunnostus- ja maatalouden vesienhallintateemoihin
    - Tiedonkulku ja vuorovaikutus ELY-keskuksen ja hankkeen toteuttajien välillä hakemuksiin, niiden toteuttamiseen ja seurantaan liittyen
  - Miten ohjelman ohjausta pitäisi kehittää (esim. rahoitushakuihin ja hankkeiden toteutuksen tukeen ja seurantaan liittyen)?
  - Mitkä ovat olleet hyviä käytäntöjä ja toimivia toimintatapoja työn/ohjelman organisoinnissa ja johtamisessa?
- **Esteet ja mahdollisuudet**
  - Mitä mahdollistajia ja toiminnan vauhdittajia on havaittu, joista tulisi jatkossa ottaa opiksi ja edelleen hyödyntää vastaavanlaisessa ohjelmatoiminnassa?
  - Mitä esteitä tai hidasteita ohjelman toteutukseen liittyen on havaittu, joista tulisi jatkossa päästä eroon?
  - Oletteko ohjelman ansiosta löytäneet uusia yhteistyökumppaneita tai verkostoja?
- **Vesiensuojelu ja muut vaikutukset**
  - Ohjelman **visiona** on tehdä Suomesta maailman tehokkain vesiensuojelija.
    - Miten ohjelman visio on mielestäsi toteutunut tai toteutumassa?
  - Ohjelman **vaikutustavoitteita** ovat mm:

- maatalouden ravinnekuormituksen vähentäminen
- maa- ja metsätalouden entistä paremman vesien hallinta
- vesiensuojelun ja ilmastomuutokseen sopeutumisen tehostaminen
- luonnon monimuotoisuuden edistäminen
- kaupunkivesien haitallisten aineiden päästöjen vähentäminen
- hylkyjen saneerauksen avulla meriympäristön pilaantumisriskin vähentäminen
- tutkimustiedon tuottaminen, joka auttaa kohdentamaan vesien tilaa parantavia toimenpiteitä kustannustehokkaasti.
  - Miten ohjelman vaikutustavoitteet ovat mielestäsi toteutuneet tai toteutumassa?
- Ovatko ohjelma, ohjelman teemojen valinta ja teemojen keskeiset toimenpiteet edistäneet ja tukeneet vesien- ja merenhoidon tavoitteiden saavuttamista? Miten?
  - Jos kyllä, miksi? Jos ei, miksi?
- Mitkä ovat olleet merkittävimpiä Vesiensuojelun tehostamisohjelman aikaansaamia tuloksia, vaikutuksia ja muutoksia?
- Mikä olisi jäänyt toteuttamatta ilman tätä ohjelmaa?
- Onko ohjelmalla ollut muita, tarkoittamattomia vaikutuksia?
- **Ohjelman lisäarvo**
  - Mikä on ohjelman merkitys ja lisäarvo vesiensuojelun pitkässä jatkumossa?
  - Miten ohjelman sisältämän toiminnan ja aikaansaatuisten tulosten vakiinnuttaminen olemassa oleviin rakenteisiin ja vesiensuojelun kokonaisuuteen tulisi varmistaa? Kenen toimesta?
  - Mikä on ohjelman tuoma lisäarvo eri rahoitusinstrumenttien joukossa?
- **Jatkuvuus**
  - Minkä perinnön ohjelman tulisi jättää sen päättymisen jälkeen, mitä toivot siitä jäävän elämään ja toteutukseen jatkossakin?
  - Onko ohjelmalla tuotettu tai jaettu uutta tietoa tai menetelmiä, jotka voivat tulevaisuudessa auttaa vesien- ja merenhoitoa laajemmin?
- **Teemakohtaiset kysymykset**
  - Ovatko teeman tavoitteet toteutuneet?
    - Mitkä tavoitteet ovat toteutuneet?
    - Mitkä tavoitteet eivät ole toteutuneet?
    - Miksi ovat/miksi eivät ole?
  - Miten työlästä rahoituksen hakeminen on ollut hakijoille?
  - Missä määrin toiminnan jatkaminen on mahdollista erillisrahoituksen päätyttyä?
- **Muuta**
  - Millaisia suosituksia sinulla on ohjelman jatkotyölle?
  - Miten ohjelmaa voisi parantaa?
  - Mitä pitäisi säilyttää?

- Mitä pitäisi muuttaa?
- Muita kommentteja ja ajatuksia vesiensuojelun tehostamisen jatkamiseen liittyen?
- Mahdollisia kommentteja tai toiveita arvioinnille?
- **Viestintä ja sidosryhmäyhteistyö**
  - Mistä kuulit alunperin tästä ohjelmasta?
  - Mistä kanavista / keneltä olet saanut tietoa ohjelmasta?
  - Onko tarvittava tieto ollut helppo löytää?
  - Oletteko saaneet ohjeita/tukea omaan hankeviestintäänne? Onko viestintä teidän suuntaanne ollut selkeää?
  - Mitä parantaisit viestinnässä/tiedonsaannissa?
  - Onko teillä hankkeessa ollut resursseja toteuttaa viestintää aktiviteeteistanne / tuloksista?
  - Onko ollut tarpeeksi resursseja viestinnän tavoitteiden toteuttamiseen?
  - Mitä toiveita sinulla jatkossa on tällaisen ohjelman viestimisen suhteen?
  - Onko mielestäsi hyvä vai huono asia, että ohjelmalla ei ole omaa nimettyä viestintähenkilöä?
  - Onko olennaiset yhteistyötahot/sidosryhmät ollut helppo vai vaikea hahmottaa?
  - Miten yhteistyö ohjelman vetäjien ja teemojen vetäjien kanssa on sujunut?

Liite 3. ELY-keskusten kautta rahoitettujen hankkeiden hanketoimijoiden kyselyn kysymykset

Tyrsky-Konsultointi Oy ja MDI Public Oy toteuttavat YM:n tilauksesta vesiensuojelun tehostamisohjelman väliarvioinnin. Osana tätä työtä toteutamme kyselyn ohjelman sidosryhmille.

Saat tämän kyselyn, koska olet mukana ohjelman rahoittamassa hankkeessa, jonka rahoitus on jaettu ELY-keskuksen kautta. Kartoitamme hankkeiden kokemuksia mm. rahoitushausta, hanketyöstä ja viestinnästä. Jos olet mukana useassa hankkeessa, valitse yksi hanke, jonka osalta vastaat kyselyyn.

Kyselyyn vastaaminen on anonyymiä ja luottamuksellista. Kyselyn tietoja käsitellään vain tätä tutkimusta varten. Kyselyssä ei kysytä henkilötietoja.

Enkäten har skrivits på finska, men du kan svara på öppna frågor även på svenska.

Kyselyyn liittyvät tiedustelut: Minna Mayer, minna.mayer@mdi.fi

Selvitykseen liittyvät kyselyt: Kati Berninger, kati.berninger@tyrskyconsulting.fi

1. Organisaatiotyyppi

- Tutkimuslaitos tai yliopisto
- Yritys
- Kansalaisjärjestö
- Yhdistys
- Säätiö
- Ammattikorkeakoulu
- Julkinen hallinto
- Muu (täsmennä)

2. Hankkeesi liittyy

- Vesistökuunnostukseen
- Maa- ja metsätalouden vesienhallintaan
- Kaupunkivesien hallintaan ja haitallisiin aineisiin
- Viemäroityihin yhdyskuntajätevesiin
- Hulevesiin
- Muu (täsmennä)

3. Maakuntasi

4. Mistä olet kuullut ELY-keskuksen myöntämästä hankerahoituksesta alun perin?

5. Arvioi hankkeeseen liittyviä väitteitä: (5=täysin samaa mieltä, 4=samaa mieltä, 3= ei samaa eikä eri mieltä, 2=eri mieltä, 1= täysin eri mieltä, en osaa sanoa)

- Valtionavustuksen hakuprosessi oli sujuva
- Hakuun liittyvä tieto oli riittävän selkeästi ja helposti saatavilla
- Hankesuunnitelman tekeminen oli helppoa
- Hakuprosessi eteni odottamassani aikataulussa
- Yhteistyö vastuuviranomaisen kanssa on ollut sujuvaa
- Yhteistyö partnereiden kanssa on ollut sujuvaa

- Maksatukset ovat onnistuneet helposti
- Hanke on lisännyt yhteistyötä uusien tahojen kanssa
- Hankeviestinnän ohjeet ovat selkeät

6. Halutessasi voit kommentoida vastauksiasi:

7. Kuinka monta partneria hankkeessa on?

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5 tai enemmän

8. Oletteko saaneet tukea vastuuviranomaiselta tai joltakin muulta tahoa hankkeen alettua?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

Keneltä ja millaista tukea?

9. Onko hanke tehnyt yhteistyötä muiden saman aihepiirin hankkeiden kanssa?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

10. Onko hanke tehnyt yhteistyötä muiden aihepiirien hankkeiden kanssa?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

11. Minkä kokonaisarvosanan antaisit hankkeen onnistumiselle tähän mennessä yleisellä tasolla? (asteikko 4-10)

12. Minkä kokonaisarvosanan antaisit hankkeen onnistumiselle vesiensuojelun näkökulmasta? (asteikko 4-10)

13. Mitkä syyt vaikuttavat antamiisi arvosanoihin?

14. Mitä konkreettista hanke on saanut aikaan?

15. Arvioitko hankkeen toiminnan jatkuvan jollain tavalla erillisrahoituksen loputtua?

- Kyllä
- Ei
- Tarvetta jatkotoiminnalle ei ole
- En osaa sanoa

16. Oletteko viestineet hankkeesta? Jos kyllä, millä tavoin?

17. Jos ette ole viestineet, mistä tämä johtuu?

18. Millaiset edellytykset toiminnan jatkumiselle on erillisrahoituksen päätyttyä?

19. Mitä muuta haluaisit tuoda esille?

Liite 4. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyn kysymykset

Tyrsky-Konsultointi Oy ja MDI Public Oy toteuttavat YM:n tilauksesta vesiensuojelun tehostamisohjelman väliarvioinnin. Osana tätä työtä toteutamme kyselyn ohjelman toteutuksessa mukana oleville tahoille ja sidosryhmille.

Huomioithan, että ELY-Keskusten hankehaun kautta rahoitetuille hankkeille lähetetään oma, kohdennettu kyselynsä. Siten organisaationne saattaa saada kutsun vastata kahteen erilaiseen kyselyyn.

Vesiensuojelun tehostamisohjelman väliarviointi kohdistuu koko ohjelmakokonaisuuteen ja siinä on kaksi osaa: 1. Vesiensuojelun tehostamisohjelman vuosien 2019-2021 toteutuksen onnistumisen arviointi ja 2. suositukset Vesiensuojelun tehostamisohjelman loppukaudelle vuosille 2022-2023.

Kyselyyn vastaaminen on anonyymiä ja luottamuksellista. Kyselyn tietoja käsitellään vain tätä tutkimusta varten. Kyselyssä ei kysytä henkilötietoja.

Kyselyyn liittyvät tiedustelut: Minna Mayer, minna.mayer@mdi.fi

Selvitykseen liittyvät kyselyt: Kati Berninger, kati.berninger@tyrskyconsulting.fi

1. Mikä on organisaatiosi?

2. Roolisi

- Hallinnon edustaja
- Ohjausryhmän jäsen
- Hanketoimija
- Vesien- ja merenhoidon seurantaryhmän jäsen
- Muu, mikä?

3. Maakuntasi

4. Kuinka hyvin tunnet vesiensuojelun tehostamisohjelman sisällön?

- En lainkaan
- Heikosti
- Jonkin verran
- Melko hyvin
- Erittäin hyvin

5. Kuinka hyvin tunnet vesiensuojelun tehostamisohjelman tavoitteet?

- En lainkaan
- Heikosti
- Jonkin verran
- Melko hyvin
- Erittäin hyvin

6. Mistä olet kuullut vesiensuojelun tehostamisohjelmasta alun perin?

Ohjelmaa koskevat kysymykset

7. Arvioi ohjelman onnistumista teemoittain (5=täysin samaa mieltä, 4=samaa mieltä, 3= ei samaa eikä eri mieltä, 2=eri mieltä, 1= täysin eri mieltä, en osaa sanoa)

- Ohjelma on onnistunut vähentämään maatalouden ravinteiden joutumista vesiin
- Ohjelma on edistänyt tavoitetta saavuttaa ja ylläpitää vesien ja Itämeren hyvä tila
- Ohjelma on onnistunut kehittämään vesienhallintaa maa- ja metsätaloudessa
- Ohjelma on onnistunut kunnostamaan vesistöjä
- Ohjelma on onnistunut kehittämään kaupunkivesien hallintaa
- Ohjelma on onnistunut vaarallisten hylkyjen saneeraamisessa
- Tutkimus- ja kehitystyön rahoittamisen teemat ovat olleet onnistuneita

8. Mitkä teemat ohjelmassa ovat mielestäsi kaikista haasteellisimpia? (valikoi 2)

- maatalouden ravinteiden veteen joutumisen vähentäminen
- vesitalouden hallinnan kehittäminen maa- ja metsätaloudessa
- vesistöjen kunnostaminen
- kaupunkivesien hallinnan kehittäminen
- tutkimuksen ja kehitystyön rahoittaminen

9. Miksi?

10. Mitkä teemat ohjelmassa ovat mielestäsi kaikista helpoimpia? (valikoi 2)

- maatalouden ravinteiden veteen joutumisen vähentäminen
- vesitalouden hallinnan kehittäminen maa- ja metsätaloudessa
- vesistöjen kunnostaminen
- kaupunkivesien hallinnan kehittäminen
- tutkimuksen ja kehitystyön rahoittaminen

11. Miksi?

12. Arvioi vesiensuojelun tehostamisohjelmaa koskevia väitteitä

(5=täysin samaa mieltä, 4=samaa mieltä, 3= ei samaa eikä eri mieltä, 2=eri mieltä, 1= täysin eri mieltä, en osaa sanoa)

- Ohjelman tavoitteet ovat selkeitä
- Ohjelman valmisteluprosessi oli sujuva
- Ohjelman valmistelussa huomioitiin riittävästi eri näkökulmia
- Ohjelman eri teemojen keskeiset toimenpiteet ovat olleet järkevästi kohdennettuja
- Ohjelman teemojen valinnat ja painopisteet tukevat vesien- ja merenhoidon tavoitteiden saavuttamista
- Ohjelman toiminta on ollut oikeanlaista suhteessa tavoitteisiin
- Ohjelman toiminta on ollut tähän mennessä kokonaisuudessa vaikuttavaa ja tuloksellista
- Ohjelma on edistänyt vesien hyvää tilaa
- Ohjelma on kohdentanut toimenpiteitä vaikuttavimpiin vesien tilaa parantaviin toimiin
- Vesiensuojelun tehostamisohjelma on hyvä lisä vesiensuojelun kokonaisuuteen
- Ohjelma on onnistunut vahvistamaan asiantuntijoiden ja toimijoiden verkostoja
- Ohjelman toteutuksessa yhteistyö eri toimijoiden kesken on ollut sujuvaa
- Ohjelmaan liittyvät tärkeät tiedot ovat olleet helposti saatavilla, esim. koskien ohjelman etenemistä
- Ohjelman viestintäkäytännöt ovat olleet selkeitä ja oikea-aikaisia
- Alueiden erilaiset tarpeet on huomioitu ohjelmassa hyvin

13. Voit halutessasi kommentoida vastauksia väitteisiin

14. Miten kuvailisit ohjelman tuomaa lisäarvoa käytännössä?

15. Mitkä ohjelman käytännöt olet kokenut erityisen hyödyllisiksi tai onnistuneeksi?

- Yhteistyön mallit
- Konkreettinen toiminta
- Tiedon tuottaminen ja jakaminen
- Hankkeiden rahoittaminen tai rahoitushaut
- Ohjelman viestintä
- Hankkeiden viestintä
- Toiminnan kohdentuminen alueellisesti
- Vaikuttavuuden seuranta
- Verkostoituminen
- Jokin muu, mikä

16. Mitä ohjelman käytäntöjä muuttaisit tai kehittäisit?

- Yhteistyön mallit
- Konkreettinen toiminta
- Rahoituksen jakautuminen
- Ohjelman viestintä
- Hankkeiden viestintä
- Toiminnan kohdentuminen alueellisesti
- Vaikuttavuuden seuranta
- Verkostoituminen
- Jokin muu, mikä?

17. Millaisia muutoksia tekisit ja millaisia toimenpiteitä lisäisit? Miksi?

18. Minkä kokonaisarvosanan (asteikolla 4-10) antaisit ohjelman:

- Tavoitteille
- Toteutukselle
- Ohjelman tuomalle lisäarvolle vesiensuojelun kokonaisuudessa

19. Mitä odotuksia tai suosituksia sinulla on ohjelman loppukaudelle?

Vastaa loppukysymyksiin vain, jos olet ollut mukana erillishankkeissa (jos et ole ollut, selaa loppuun ja lähetä vastaukset nappia painamalla)

20. Valikoi erillishanke, jos olet ollut mukana (vastaa jos olet ollut mukana hankkeen toteutuksessa)

- Kipsi-hanke
- Rakennekalkki-hanke
- Kuitu-hanke
- Valumavesi-hanke
- Maameri-hanke
- Hylky-hanke
- Muu hanke, mikä:
- En ole mukana tietyssä hankkeessa

21. Millaisia hyötyjä ja hyviä puolia hankkeessa on ollut?

22. Millaisia haasteita hankkeessa on kohdattu?

23. Miten muuttaisit tai kehittäisit hankkeen toimintaa ohjelman loppukauden ajaksi? Miten ohjelma voisi tukea hankettanne?

24. Millaisena näet toiminnan jatkumahdollisuudet ohjelmakauden päätyttyä?

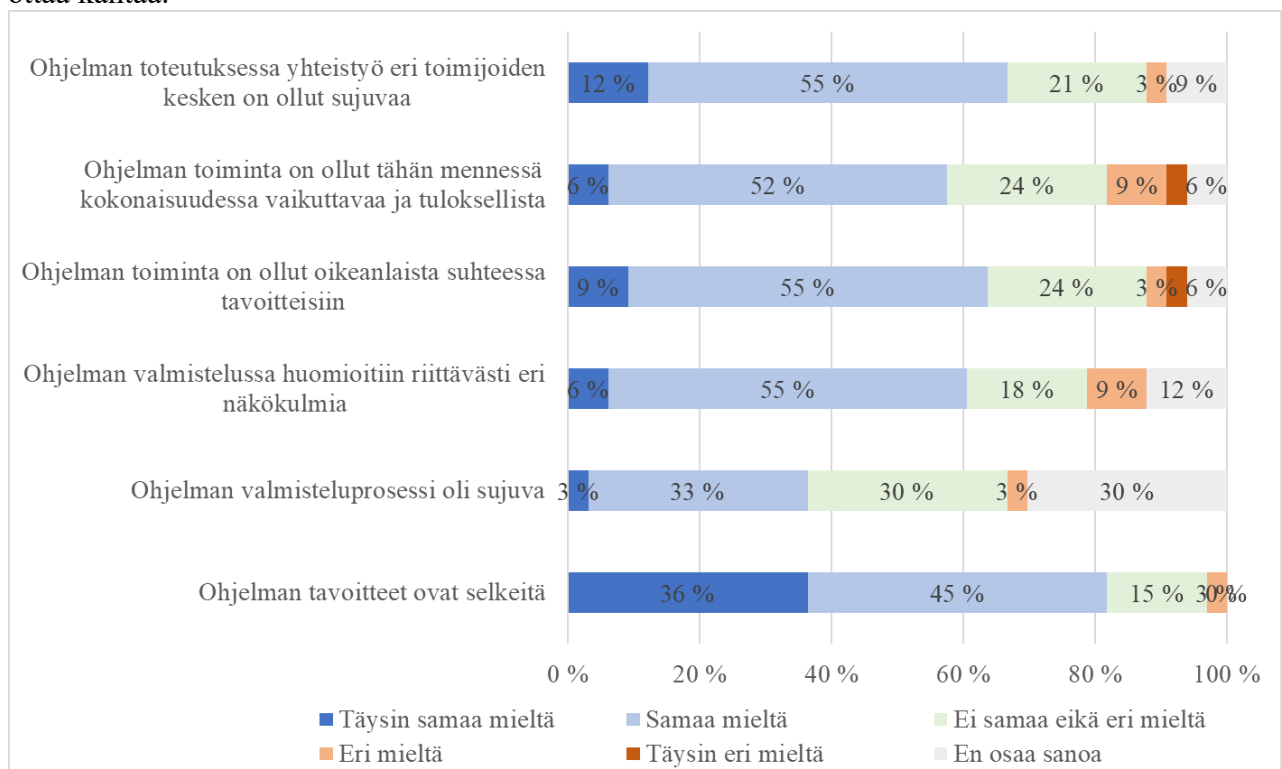

Liite 5. Katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista: työn organisointi ja johtaminen

Ohjelman valmistelu, tavoitteet ja tuloksellisuus

Kokonaiskuva ohjelman organisoinnista ja johtamisesta on kyselyjen ja haastattelujen pohjalta myönteinen.

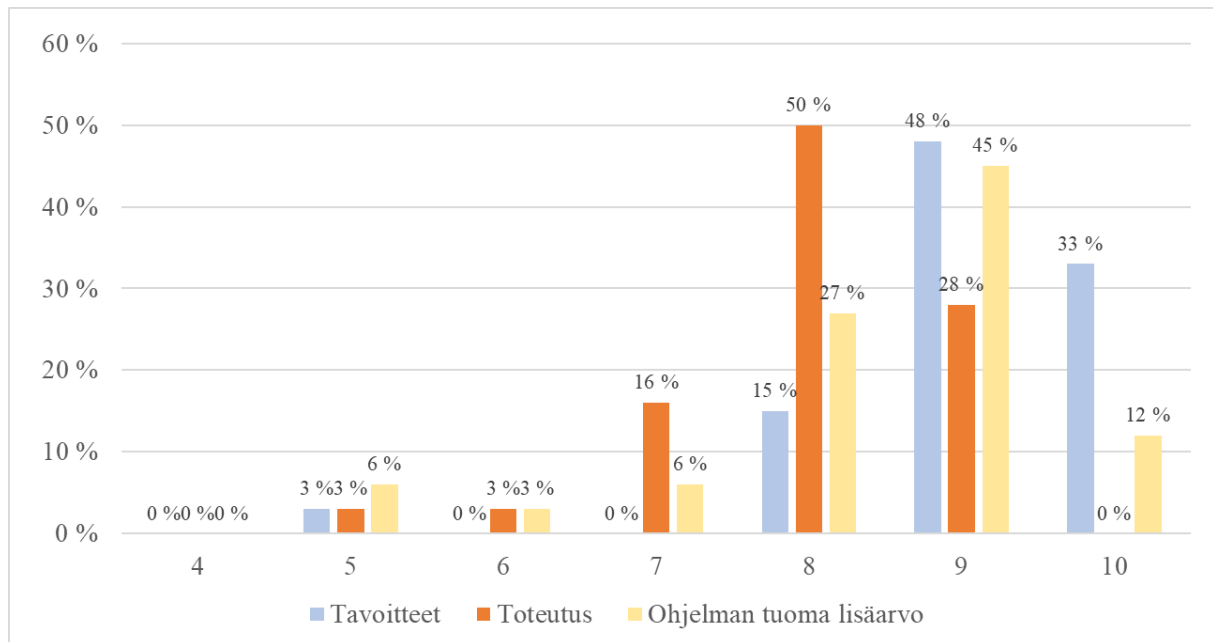
Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyssä kysyttiin näkemyksiä ohjelman valmisteluun, tavoitteenasetteluun ja toiminnan tuloksellisuuteen liittyen. Vastaajat suhtautuivat pääsääntöisesti myönteisesti ohjelman tavoitteisiin kokonaisuutena (Kuva 5.1.). 81% oli sitä mieltä, että tavoitteet olivat selkeitä ja 64% sitä mieltä, että jo tässä vaiheessa ohjelmakautta toiminta on ollut tavoitteiden suuntaista. Vastaajista 67% oli sitä mieltä, että yhteistyö eri toimijoiden välillä ohjelman toteutuksessa on ollut sujuvaa. Sen sijaan valmisteluprosessi jakoi mielipiteitä huomattavasti enemmän: 36% oli samaa mieltä valmisteluprosessin sujuvuudesta, kun taas 30% oli sitä mieltä, että valmisteluprosessi ei ole ollut sujuva. Tästä vastaajajoukosta kolmannes (30%) ei tuntenut valmisteluprosessia eikä osannut ottaa siihen kantaa. Epävarmoja vastaajia oli varhainen toteutuksen vaihe huomioiden ymmärrettävästi myös tuloksellisuutta, vaikuttavuutta ja toiminnan oikeansuuntaisuutta liittyvissä väitteissä: kummassakin 6% oli eri mieltä ja peräti 24% vastaajista ei vielä osannut ottaa kantaa.

Kuva 5.1. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien edustajien suhtautuminen toimintaa koskeviin väitteisiin.

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyssä vastaajia pyydettiin antamaan kouluarvosana asteikolla 4-10 erikseen ohjelman tavoitteille, toteutukselle sekä ohjelman tuomalle lisäarvolle (kuva 5.2.). Vastaajista 81 prosenttia antoi tavoitteille arvosanan 10 tai 9 eli arviot olivat sen osalta varsin myönteisiä. Vastaava osuus ohjelman lisäarvon osalta oli 57

prosenttia ja toteutuksen osalta 28 prosenttia. Tavoitteiden ja lisäarvon osalta yleisin vastaus oli arvosana 9, mutta toteutuksen osalta yleisin arvosana oli 8.

Kuva 5.2. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyn vastaajien antamat arvosanat ohjelman tavoitteille, toteutukselle ja ohjelman tuomalle lisäarvolle.

Miten ohjelman toiminnan suunnittelu ja ohjaus on tukenut ohjelman läpileikkaavien tavoitteiden saavuttamista?

Ohjelman suunnittelu ja johtaminen arvioidaan pääosin myönteisesti, asiantuntemus sekä ympäristöministeriössä että ELY-keskuksissa saa myönteistä palautetta ja koordinaatio koetaan tervetulleeksi. Viestintä ja yhteistyö myös ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön välillä on toiminut pääosin hyvin. Toisaalta kentältä on myös esitetty toivomusta yhtenäisemmästä toiminnasta eri ministeriöiden välillä erityisesti kaupunkivesiteeman käynnistysvaiheessa. Kokonaan uudenlainen ohjelmakokonaisuus kunnianhimoisin tavoittein on tosin kärsinyt myös alkuvaiheen kasvukivuista, joista on hyvä ottaa opiksi tulevaisuuden ohjelmatyöhön.

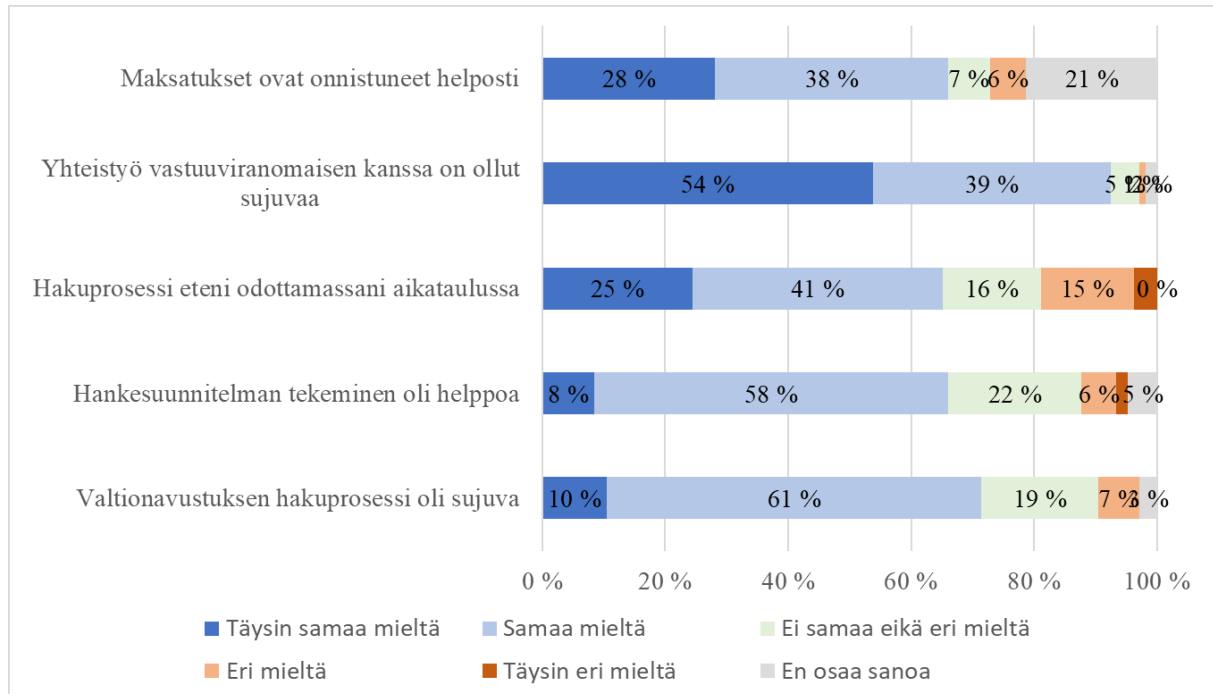
Esimerkiksi HYLTY-hankkeessa Suomen ympäristökeskuksen hankekoordinaattorin ennakoimaton eläköityminen hankkeen ollessa vielä käynnissä on aiheuttanut epäselvyyttä ja ongelmia tiedonkulussa ja vastuunjaon määrittelyssä.

ELY-keskusten koordinoimat rahoitushaut ja hankehallinto

Suuri osa vesiensuojelun tehostamisohjelman rahoituksesta myönnetään ELY-keskusten koordinoimien hankehakujen kautta vesistökuunnostus-, kaupunkivesi- ja vesienhallintateemoissa. Itse hanketoimijat ovat hyvinkin tyytyväisiä hankehakuihin ja hankehallintoon, kun taas haastatteluissa nousi esille kriittisiä näkökulmia esimerkiksi ELY-keskusten suunnalta.

Suurin osa hanketoimijoiden kyselyyn vastaajista oli tyytyväinen hakuprosessiin ja sen aikatauluun sekä piti hankesuunnitelman tekemistä helppona (Kuva 5.3.). Suurin osuus täysin

samaa mieltä olevia vastaajia oli vastuuviranomaisen kanssa tehtyä yhteistyötä koskevassa väitteessä, jossa 93 prosenttia oli väitteen kanssa joko täysin samaa tai samaa mieltä. Eniten kritiikkiä, joskin vähänlaisesti, tuli esille koskien hakuprosessin etenemistä odotetun mukaisesti, tosin tässäkin väitteessä erimielisiä oli yhteensä vain 15 prosenttia.

Kuva 5.3. Hanketoimijoiden suhtautuminen hankehakuja ja hankehallintoa koskeviin väitteisiin.

Vastaajien avokommenteissa väitteisiin liittyen nousi esille, että yhteistyö ELY-keskuksen kanssa on yleisesti koettu varsin myönteisenä, tukea on saatu, yhteistyö on ollut sujuvaa ja miellyttävää ja ELY-keskuksesta on ylipäätään saatu paljon apua eri vaiheissa. Asioiden hoituminen verkossa on nopeuttanut toimintaa ja saatu tuki yleisesti ELY-keskuksesta on koettu hyvänä. Hankesuunnitelman osalta nostettiin esille, että se on vaativa, mutta toisaalta tämän koettiin helpottavan toimintaa toteutusvaiheessa.

Maksatusten osalta moni mainitsi, etteivät ole vielä hakeneet ensimmäistä maksatusta tai se on tuloillaan, joten sen osalta ei ollut paljon vielä kertynyt kokemusta vastaajille. Osa niistä, olivat jo hakeneet maksatusta, piti maksatusten verkkojärjestelmää kankeana ja vaikeana käyttää tai tarvittavien dokumenttien määrää liiallisena. Maksatusten osalta toivotaan erityisesti nopeaa toimintaa tai etupainotteisuutta, koska se vaikuttaa pienten yhdistysten toimintaan (vaikeuksia saada väliaikaista rahoitusta). Vastaavaa viestiä tuli myös haastatteluista: vesiensuojelun yhdistystoimijat esim. voivat olla hyvinkin pieniä ja voimavaroja ei ole liiaksi irrottaa hanketoimintaan.

Hankekyselyn vastaajista 70 prosenttia oli saanut tukea vastuuviranomaiselta tai joltain muulta taholta. Tyypillisimmin tukea on saatu ELY-keskukselta. Tukea on saatu myös vesiensuojeluyhdistykseltä, kunnalta, kaupungilta, muilta virkamiehiltä, ohjausryhmältä, KEHA-keskukselta sekä muilta asiantuntijoilta.

Suunnittelu ja hakujen ennakoiti on erittäin tärkeää ja tässä ei alkuvaiheessa aina ole onnistuttu. Haastattelujen mukaan alkuvaiheen haasteista on kuitenkin päästy selvemmille

vesille. Nyt kun ohjelmaa on jo mennyt muutama vuosi, toimintatavat alkavat olla jo selviä, mutta kaksi ensimmäistä vuotta olivat vaikeita. Osa haastateltavista koki, että käytännön työ, jota ELY-keskuksissa tehdään muun muassa vesistökuunnostusteeman avustushakuihin liittyen, on ollut vaikeaa, koska tieto hauista on tullut liian lyhyellä varoitusajalla. Vaikutelma on ollut joidenkin haastateltavien mielestä. varsin sekava ja epäsuunnitelmallinen.

Haastateltavat kokivat laajasti, että ympäristöministeriöllä on aiheeseen ja ohjelmatyöhön erinomainen osaaminen, mutta liian pienet voimavarat. Tästä näkökulmasta koettiin, että oli hyvä, että avustushakujen hallinnointi vastuutettiin ELY-keskuksille. Lainsäädännön muutostarpeet eivät olleet tiedossa alkuvaiheessa, kuten se, että tarvittaisiin uusi asetus kaupunkivesiteeman valtionavustuksista. Tämä aiheutti viivästyksiä. Ohjelmakauden alkuun muodostunutta viivästystä toivotaan kaupunkivesiteemassa kompensoitavan ohjelmakauden lopussa ja haastateltavat toivovat, että vastaavaa joustoa voidaan saada toteutuksen loppupäähän.

Viivästyksen esitettiin myös toinen näkökulma: avustus on tarkoitettu lähinnä kolmannella sektorilla toteutettaviin, hyvin käytännönläheisiin hankkeisiin, mutta avustuksen käytön ehdot ja edellytykset selvitykset ovat perua tk-hankkeista (esim. henkilökulujen ja henkilösivukulujen laskeminen, konsortiohankkeet ja tarvitaanko aiesopimukset ja yhteistyösopimukset). Valtakunnallisen avustuksen, kuten esimerkiksi vesienhallintateemassa, täytyy olla läpinäkyvä. Koska oli kyse uudenlaisesta ohjelmakokonaisuudesta, oli tarve muotoilla uudet linjanvedot ja ohjelmakausi lähtikin liikkeelle ”learning by doing” -moodissa kaikille osapuolille.

Osa haastateltavista koki, että ELY-keskusten haut ovat alettuaan olleet liian lyhyitä ja ennakkointi ja ennakkotiedottaminen osin riittämätöntä. Usein hakijat, jotka hakevat rahoitusta, ovat yksityishenkilöitä tai yhdistyksiä, jotka tekevät vesiensuojelun hanketta omalla vapaa-ajallaan. On osoittautunut haasteelliseksi saada hakemukset jätettyä määräajassa. Hakujen pitäisi olla paremmin ennakoitavia. Esimerkiksi maa- ja metsätalouden vesienhallinnan haku tuli niin nopealla aikataululla, että vain ammattilaiset ovat pystyneet hakemaan ja valmistelemaan hankkeita. Ongelma on korjaantunut niissä teemoissa, joissa on haku ollut jo muutaman vuoden. Ihmiset tietävät, että on tulossa uusia samanlaisia hakuja. Jos tulee uusi haku, siitä pitäisi voida tiedottaa hyvissä ajoin etukäteen.

Valtakunnallinen haku koetaan esimerkiksi kaupunkivesiteemassa hyvänä ratkaisuna, koska se tukee aitoa kilpailua ja parhaiden hankkeiden päätymistä toteutukseen, ”terävöittää kynää ja tekemistä”, kuten eräs haastateltavista muotoili. Jos sanotaan, että olisi vastaavia alueellisia hakuja, jäisi hiukan pyöreämmäksi lopputulos. Odotusarvo tuloksien ja vaikuttavuuden suhteen esimerkiksi kaupunkivesiteemassa koetaan korkeaksi.

Osa haastatelluista epäili hankevalintojen yhdenmukaisuuden ja hakijoiden yhdenvertaisuuden toteutumista vesistökuunnostusteemassa. ELY-keskuksille on annettu paljon tulkinnan varaa ja ”siimaa”. Haastattelujen mukaan eri alueilla esiintyi eroja siinä, miten rahoitetaan pieniä niitto- ja ruoppaushankkeita. Näiden vaikuttavuus on pieni, mutta ne toisaalta ovat hyviä ”sisäänajohankkeita” pienille toimijoille, jotka pääsevät harjoittelemaan hanketyön toteuttamista.

Hakukriteerien pitäisi olla selkeät ja kuvattu heti hakuilmoituksessa, jotta hakija voisi päätellä, voiko hakea. Kriteereihin liittyvät kysymykset tulevat ELY-keskuksille ja jos siellä vastuhenkilöt eivät tiedä, he joutuvat erikseen kysymään ministeriöltä. Mitä valmiimmaksi

haku on jo alkujaan suunniteltu, sitä parempia hakemuksia saadaan. Tämä pätee kaikkiin uusiin hakuihin ja ohjelmiin. Osa haastateltavista pelkäsi, että alun kiire näkyy hakemusten ja toteutettavien hankkeiden laadussa. Myös omarahoitusosuuden tarve saattaa näkyä hakijoiden koostumuksessa.

ELY-keskuksissa tehdään ehdotukset hyväksyttävistä hankkeista, kestää todella kauan ennen kuin ympäristöministeriöstä tulee lopullinen päätös, hanke saattaa alkaa neljä kuukautta myöhässä. Muutama hanke on jäänyt toteuttamatta, koska rahoituksen käyttöaika on ollut liian lyhyt yksivuotiseen hankkeeseen. Vasta näiden kokemusten jälkeen eräässä ELY-keskuksessa on todettu, että hakijoille kannattaa suositella suoraan kolmen vuoden hankkeen hakemista.

Haastatteluissa nostettiin esille myös avustusprosentti ja edellytetty omarahoitusosuus, esimerkiksi vesistökuunnostusten kohdalla. Pienten toimijoiden on vaikea kerryttää vaadittua omarahoitusosuutta (vesistökuunnostushankkeissa yleisesti 50 %). Monet hankkeiden hylkäykset liittyvät siihen, että hakijoilla ei ollut tarjota riittävää omarahoitusosuutta. Tämä voi johtua hakijoiden puolelta huolimattomasta tutustumisesta ohjeisiin, mutta saattaa kertoa tarpeesta terävöittää hakuinformaatiota.

Ohjelmatyössä koetaan ongelmalliseksi se, että rahoitus tulee jälkikäteen, vaikka tämä toki myös ymmärretään. Yksittäinen hakija saattaa joutua turvautumaan henkilökohtaiseen pankkilainaan, mutta onneksi monessa kunnassa on mahdollista saada korotonta lainaa hankkeen ajaksi. ELY-keskuksissa toivotaankin, että myös kunnat olisivat konkreettisesti hankkeissa mukana. ELY-keskus voisi auttaa heitä suunnittelussa.

Osa haastateltavista oli kuullut vähintäänkin huhuja, että hyvistä hankkeista olisi puutetta. Esimerkiksi Varsinais-Suomesta ei ole tullut tarpeeksi hakemuksia metsätalouden vesienhallintaan, ja myös maa- ja metsätalouden yhteiset hankkeet olivat vähissä. Tämä kertonee koordinaation sekä alueellisen viestinnän ja jalkauttamisen tarpeesta. Hanketoimijat ovat varsin kirjava joukko. Rahoituspäätösten tekijät huomioivat, että osassa hakemuksista halutaan lähinnä rahaa eikä todellista tekemistä. On luonnollisesti ensiarvoisen tärkeää saada hakemuksia, jotka aidosti parantavat vesien tilaa. Pienien hankkeiden kohdalla voidaan antaa rahoitusta kokeiluhengessä, vaikka vaikutuksista ei olisi vielä selkeää odotusta tai näkemystä, mutta erityisesti suurempien summien kohdalla kriteerit ovat hyvin tiukat ja selkeä näkymä lopullisiin vaikutuksiin on oltava.

Erityisesti isot, kokeneet hanketoimijat pitävät vesiensuojelun tehostamisohjelman byrokratiaa kevyenä: haastateltujen mielestä hakeminen ja raportointi ei ole työlästä verrattuna moniin muihin hankkeisiin, esimerkiksi EU-hankkeisiin. Sitä vastoin monet hanketoimijoiden kyselyyn vastanneet pitivät avokommenteissaan järjestelmää varsin byrokraattisena. Erityisesti esille nousi hakemiseen ja rahoitukseen käytettävä aika verrattuna itse hankkeen toteutukseen.

Vesistökuunnostusteeman toimijoille hakuprosessi on osin ollut epäselvä, esimerkiksi mikä hakemuslomake pitää täyttää ja kenelle. Jos hanke toimii monen ELY-keskuksen alueella, ei ole selvää kenelle/mille ELY-keskukselle hakemus lähetetään ja mistä saadaan lisätietoa, ja miten konkreettisesti haetaan avustukset. Varsinkin mikäli toivotaan laajoa yhteistyöhankkeita, ohjeistusta voisi parantaa tähän liittyen.

Viestinnän ja ohjeistuksen selkeyttämisen tarve nousee esille monissa haastatteluissa ja teemoissa. Osa vesistökuunnostushakemuksista on ollut hyvin kalapainotteisia ja tällöin ELY-keskuksessa on kanavoitu hakemus sopivaan rahoitusinstrumenttiin (tässä tapauksessa) ELY-keskusten kalatalousvaroihin. Hakuja ja niistä tiedottamista kehitetään ja parannetaan koko ajan ja tiedottaminen onkin jo selkeytynyt huomattavasti. Tiedotetaan monista eri kanavista (verkoston kanavat, ympäristöministeriön kanavat, ELY-keskuksilta, alueelliset verkostot, some jne.). Monikanavainen viestintä koetaan erittäin hyväksi ratkaisuksi, koska paikalliset kohderyhmät ja potentiaaliset hakijat eivät välttämättä ole kaikissa paikoissa tai somessa läsnä. Paikallismedian ja jopa henkilökohtaisten kontaktien rooli tiedotuksessa onkin korostunut.

Erillishankkeiden rahoitushaut ja kilpailutukset

Hankehaut

Osa tutkimushankkeista on poikkeuksellisen laajoja ja tällaisissa tapauksissa toteutettu yhteiskehittämisvalmistelu koettiin erityisen toimivaksi. Virallisesti valmistelua ei voi sanoa yhteiskehittämiseksi, mutta käytännössä ympäristöministeriö antoi ohjelman puitteissa raamit mitä halutaan saavuttaa ja kehitettiin vuorovaikutteisesti hankkeen kokonaisuus.

Tutkimusteemassa on hieman erityyppinen ratkaisu kuin monissa muissa teemoissa tässä ohjelmassa. Hakumenettely toimi niin, että hankkeen kokonaisuutta tehtiin yhdessä Suomen ympäristökeskuksen johdolla ja hankehakemus toimitettiin virallisesti ympäristöministeriöön, kun suunnitelma oli valmis ja ympäristöministeriö teki hankemyönnön. Tavoitteet ja raamit tulivat ympäristöministeriön puolesta ja saatiin hyvin koottua mukaan kaikki merta tutkivat laitokset

Kun tieto rahoituksen myönnöstä on viivästynyt ministeriön osalta, osa hankkeista on päätyntä aloittamaan omalla riskillä ennen kuin rahoitus on varmistunut.

Valumavesi-hanke on erilainen kuin muut vesienhallintateeman haut, koska se on suoraan Suomen ympäristökeskuksen ja ympäristöministeriön sopima, ympäristöministeriön tilaama työ. Jos halutaan tiettyä tietyllä tavalla tuotettua tietoa, niin onkin hyvä tehdä selkeä tehtävänanto ja tilausjärjestely alusta alkaen ja tällöin Suomen ympäristökeskus ympäristöministeriön alaisena organisaationa on selkeä toimija tähän. Vesienhallinta maa- ja metsätaloudessateemassa esimerkiksi on koettu hyväksi ohjelman selkeä teemoittelu ja yhteistyöhankkeiden merkityksen korostaminen. Laaja hankekonsortio ja laajat yhteistyötoimijat nähdään myönteisenä.

Osa muistakin haastatelluista koki, että tehostamisohjelman hankkeet ovat melkein pätilaustyötä, niin tarkasti määritellyiksi nämä haastateltavat kokivat teemakohtaiset hakukriteerit. Esimerkiksi HYLTY-hankkeen hakuprosessi muistutti enemmänkin tilausta, jonka toteutuksessa liikkumavara on jätetty kapeaksi.

Kilpailutukset

Ohjelmatyössä yhdistyvät yhteiskehittämisen eetos ja kilpailutukset ovat osin aiheuttaneet jännitteitä.

KIPSI-hankkeessa suunnitteluvaiheessa mukana ollut taho koki ongelmallisena tilanteen, jossa he olivat alusta asti mukana luontevana hankekumppanina ja neuvontatahona ja tarve avoimelle kilpailutukselle tuli yllätyksenä. Kilpailutus tuli lyhyellä varoitusajalla eikä pyydetty työmäärä ollut oikeassa suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin, joten tarjouksen

jättäminen oli vaikeaa. Kilpailutusten aikataulua pidettiin joissakin tapauksissa haasteellisena ja piti miettiä kovin lyhyellä aikavälillä, mitä tarvitaan ja mitä saadaan toteutettua.

Hankintoja olisikin hyvä ennakoida ja niistä ennakoiden ohjelmakaudella tiedottaa, mikä tukisi myös innovatiivisten ja kestävien julkisten hankintojen tavoitetta. Viestintätoimijoista osa on ollut myös vielä kokemattomia vesiensuojelun sisältöalueella, mistä johtuen viestintätoimet on toisinaan mitoitettu tai kohdistettu väärin (esim. kuluttajille ohjelman varsinaisten kohderyhmien kuten viljelijöiden sijaan).

Osa haastatelluista korosti avointen kilpailutusten tärkeyttä kustannustehokkuudenkin näkökulmasta: nähtiin, että on hyvä, että valtio kilpailuttaa, jolloin saadaan täysimittaiset määrälennukset huomioon ja viljelijöille ja muille toteuttajille taloudellisesti edullisin ratkaisu verrattuna tilanteeseen, jossa yksittäinen tila tai vesienhoitoalue olisi kilpailuttajana.

Yhdessä haastattelussa ideoitiin myös sitä, että maatalousteemassa voisi kilpailuttaa yhdessä kaikkien maanparannusaineiden levityksen ja tilat voisivat valita kaikista kolmesta vaihtoehdosta kipsi, kuitu ja kalkki. Tällä tavalla voitaisiin ehkä saada optimoituja hinnat ja tuottaa vesiensuojeluvaihtoehdot ja mahdolliset satohyödyt tehokkaimmin.

Miten hankehallinto on tukenut hankkeiden tehokasta ja tuloksellista toteuttamista?

Ohjausryhmän tuki koetaan erityisesti tutkimushankkeissa arvokkaaksi. Ohjausryhmä näkyy toiminnassa, joskin joissakin hankkeissa urakoitsijan ja ohjausryhmän etäisyys on ollut melko suuri ja tämä on aiheuttanut kitkaa. Yrityksen edustajilla on kuitenkin usein hyvät käytännön yhteydet esimerkiksi maanomistajiin ja viljelijöihin ja he voivat antaa hyödyllistä tietoa muun muassa potentiaalisista kontaktoitavista henkilöistä. KIPSI-hankkeessa erityisesti nousi esille, miten tärkeä on, että on huomioitu ja kontaktoitu suoraan viljelijöitä ja viestintä ja toiminta on ollut helppoa. käytännönläheistä ja ymmärrettävää viljelijänäkökulmasta. Kokonaisuudessa kipsiteemassa yhteinen tavoite on yhdistänyt ja edennyt mukavasti, tiedotus on koettu hyväksi ja aktiiviseksi ja ympäristöministeriön asiantuntijuutta on myös arvostettu.

Rakennekalkki-hankkeessa on puolestaan ollut iso ohjausryhmä. Se on koettu hyödylliseksi, koska ohjausryhmässä on vahva asiantuntemus. Jäsenet ovat olleet hyvin paikalla ja on syntynyt hyvää keskustelua. Ohjausryhmältä on saatu hankkeelle hyvää tukea ja ohjausta sekä käytännön ideoita, miten mentäisiin eteenpäin toteutuksessa. Materiaali on ollut kaikkien saatavilla sähköisessä muodossa ja tiedonkulku on toiminut poikkeuksellisen hyvin. Maa- ja metsätalousministeriön edustaja on ollut kaikissa kokouksissa mukana. Se on tärkeää, koska heille pitäisi välittää tietoa tuloksista. Tietoisuus hankkeesta on levinnyt hyvin ohjausryhmän kautta.

KIPSI-hankkeessa ohjausryhmätyöskentely saa myös positiivisen arvion ja kentällä toimiva viljelijäneuvoja on kyennyt tuomaan kentän tunteja hyvin mukaan keskusteluun. Myös tutkimustahot on koettu tärkeiksi (esimerkiksi Suomen ympäristökeskus). KUITU-hankkeessa puolestaan henkilövaihdos on hieman hidastanut tiedonkulkua, mutta pääosin sielläkin ohjausryhmätyöskentely on koettu hyödylliseksi. Myös valumavesihankkeessa ohjausryhmä on saanut myönteistä palautetta ja on jopa todettu, että hankkeen ohjausryhmä on poikkeuksellisen hyvä ja aktiivinen.

Ohjausryhmissä vaikuttavat henkilöt antoivat myös pääosin positiivisen arvosanan ohjausryhmätoiminnasta. Toisaalta eräs MAAMERI-hankkeen ohjausryhmän jäsen koki, että

tiedonanto kokouksissa kokonaisuuden ja lopullisten tavoitteiden kannalta voisi olla selkeämpää. Hän myös koki, että yhteistyö ja koordinaatio viestinnässä ei toimi parhaalla mahdollisella tavalla, hänen taustaorganisaationsa on tarjonnut tukea, mutta siihen ei ole tartuttu.

Hallinto

Tehostamisohjelman hallintorakenne saa varsin kriittisiä arvioita moniulotteisuudestaan johtuen. Yhden haastateltavan mukaan ohjelmalla on oma johtoryhmänsä, projektiryhmänsä ja lukuisia teemoja, joilla puolestaan on jälleen omat ohjausryhmät ja mahdollisesti myös oma operatiivinen ryhmä. Kaupunkiviesiteemassa ainakin on hallinnon näkökulmasta teeman sisällä omia painopistealueita tai alateemoja, jotka puolestaan on hallinnoitu omalla tavallaan. Hankkeissa on myös hankekohtaisia ohjausryhmiä, mistä johtuen haastateltavan mukaan hallintohimmeli toteutuu täysimääräisesti ja tarve virtaviivaistaa hallintoa on ilmeinen. Kaupunkiviesiteemassa on tiettyjä kumileimasimia, joissa tavoite ei toteudu eikä asiantuntemus ole aina oikeassa paikassa. On luotu aikamoinen häkkyrä, mille on ehkä syynsä. Ohjelma polkaistiin käyntiin aikamoiselle vauhdilla. Tehtiin enemmän kuin mietittiin. Toimeliaisuus on ainakin kasvanut, kun ohjelma on olemassa. Kun tehdään paljon, niin tehdään oikeitakin asioita.

Kaupunkiviesiteemassa otettiin liikkeellelähtövaiheessa mallia sinisestä biotaloudesta, jossa oli laajempi ohjausryhmä. Ainakin osa haastateltavista koki, että tieto kulkee hyvin, ja se, että arviointiryhmä ja ohjausryhmä on erikseen, on toimiva ratkaisu. Osa teeman haastateltavista tosin kokee, että kaupunkiviesiteeman ohjausryhmän ja arviointiryhmän eriyttäminen lisää turhaa byrokratiaa. Mikäli substanssiosaaminen tulee erityisesti arviointiryhmän kautta, teemakohtaisen ohjausryhmän lisäarvo jää vähäiseksi ja tämän ylimääräisen portaan voisi jättää pois.

Ohjelman koordinaation ja verkosto-ohjauksen toimivuus

Koordinaatio ja verkosto-ohjaus on pääosin ollut peruslähtökohdiltaan toimivaa. Joissakin tapauksissa koetaan, että asioiden ennakointi ja ennakkomarkkinointi voisi olla paremmin organisoitu, jotta potentiaaliset hakijat olisivat valmiita hakuihin varhaisemmassa vaiheessa ja hakuajat eivät osoittautuisi liian lyhyiksi. Itse toteutuksen koordinaatio toimii kuitenkin haastattelujen valossa hyvin.

Kaupunkiviesiteeman käytännön toimeenpano ja hallinnointi saa hyvän arvion haastateltavilta. On paljon tekemistä hankehakuilmoituksista hankkeiden hallinnointiin, arviointiin ja valintaan ja tämä vie melkein täysipäiväisesti henkilötyötä. Etelä-Savon ELY-keskus valittiin siksi, että he olivat aiemmin hallinnoineet vastaavia maa- ja metsätalousministeriön hakuja (hankeohjelmia). Alkuvaiheessa ELY-keskuksen ja ympäristöministeriön työnjako ei ollut vielä muotoutunut toimivaksi ja haastateltava koki, että olisi alusta asti pitänyt sopia, mitä kukakin tekee ja mitkä ovat vastuut ja miten paljon ympäristöministeriö puuttuu. Tämä ei kuitenkaan välttämättä vaikuttanut jätevesihaun hankkeiden tuloksiin ja työnjako ja toiminta on muotoutunut ajan myötä oikein toimivaksi.

Tutkimushankkeiden ohjaus erityisesti perustuu kokeneiden koordinaattorien työpanokseen ja ohjaus on toiminut hyvin. Raportoinnit ja muut hallinnolliset velvoitteet, samoin kuin maksatukset on tehty järkevästi alusta asti ja koordinaatio on tottuneissa käsissä. Raportoinnin

keveys saa myös kiitosta toteuttajilta, sekä vesienkunnostuksen käytännön hankkeissa että tutkimushankkeissa.

Tiedonkulun koetaan myös toimineen hyvin. Kielteisen tukipäätöksen saajat saavat henkilökohtaista palautetta ja heille etsitään myös mahdollisia muita rahoituslähteitä. Kaupunkivesiteemassa tätä kuvataan “premium-luokan palveluksi, jossa nimetty esittelijä ja ratkaisija hoitavat hankkeen hallinnolliset asiat myös maksatuksen osalta ja toteuttajilla on suora yhteys ja puhelinnumerot suoraan maksatuksesta vastaavalle virkahenkilölle”.

Vesistökuunnostusteemassa järjestötoimijat kokevat hallinnon ja koordinaation toimivan erinomaisesti ja ohjauksen ja valvonnan olevan hyvin suoraviivaista ja selkeää. Hyvänä käytäntönä mainitaan se, että hankevalvoja on mukana ohjausryhmän kokouksessa kahdesti vuodessa.

Vesistökuunnostusteemassa nähdään, että ELY-keskuksen lausujan rooli kohteiden toteuttamisesta aiheuttaa viivästymistä resurssipulasta johtuen. Vaikka ohjelmassa on siirrytty kevyempiin suunnitelmiin, työn organisointi aiheuttaa edelleen viivästymistä. Hyväksi koetaan puolestaan se, että ohjelmassa luotetaan substanssiasiantuntijoiden asiantuntemukseen. Tämä nousi esille vesistökuunnostusteeman lisäksi muun muassa HYLTY-hankkeessa.

Organisointi ja toteutustapa

Organisointi ja toteutustapa saa haastateltavilta pääosin hyvää palautetta. Toimintatapojen realismi, käytännönläheisyys ja suora kontakti hanketoimijoihin, erityisesti viljelijöihin on koettu erityisen arvokkaana. Samoin yhteisten tavoitteiden selkeys ja dialogi mainitaan useissa haastatteluissa onnistumisen edellytyksenä.

Hanketoimijoilla ja ministeriöllä on toimiva keskusteluyhteys ja hankkeilla on varsin vapaat kädet toteuttaa toimenpiteitä, ilman liian tarkkoja rajoja tai velvoitetta täydellisiin kohteisiin. Järjestötoimijat ovat kokeneet tämän erityisen hyväksi toimintamalliksi. Alueelliset hankkeet Länsi-Uudellamaalla esimerkiksi sijaitsevat kolmen joen valuma-alueella ja näissä lähtökohtana on ollut, että ei etsitä ”täydellistä kohdetta”, vaan haetaan monia pieniä kohteita maanomistajista käsin liikkeelle lähtien. Näin on saatu aikaan lumipalloeefekti - listalla on kymmeniä enemmän kohteita kuin voidaan hankerahalla toteuttaa, innostus on saatu aikaiseksi, on tärkeää, että saadaan jatkaa, kun on saatu kiinnostus herätettyä.

Kipsi- ja rakennekalkkihankkeissa, samoin kuin hylkyteemassa koetaan, että konkreettisin toimin voidaan saada vaikutuksia, jotka motivoivat jatkamaan. Maataloudessa on jo aiemmin tehty paljon vesisuojelutoimia, mutta koska ne eivät ole näkyneet vesien tilassa, ne eivät ole myöskään motivoineet viljelijöitä, Itämeren vaikea tilanne syö motivaatiota, tässä on viestitty aktiivisesti pienistäkin edistysaskeleista, mikä motivoi. Konkreettisuutta peräänkuulutetaan ja se koetaan tärkeäksi (voisi olla konkreettisempaan), alan yhdistykset saavat hyvin tietoa. On pystytty keskittymään oikeaan tekemiseen eikä hankehallintoon, joka vie paljon resursseja.

Haastatteluissa pohdittiin myös sitä, onko resurssointi ympäristöministeriön päässä ollut riittävää. Asiantuntemus on hyvää, mutta koetaan, että kaikki ovat kovin työllistettyjä ja pohditaan, pitäisikö olla enemmän henkilöresursseja.

Vaikeuksiakin on noussut esille asioiden ennakointiin ja hallinnointiin liittyen, esimerkiksi se, miten ennalta-arvaamattomat kulut otetaan huomioon tai millainen on loppuraportoinnin muoto, on ollut osittain epäselvää. Oma vastuuhenkilö ja vastaava tiedottaja kuhunkin teemaan koetaan hyväksi ja tarpeelliseksi. Vastuunjako koetaan pääosin toimivaksi. Kentälle tuntuu menneen perille viesti siitä, että juuri ELY-keskuksiin otetaan yhteyttä, kun on konkreettisia kysymyksiä. Vesistökuunnostuksessa asiantuntijoiden tiedot on nyt saatu verkkosivuille ja kysymykset kanavoituvat oikeille tahoille. Myös valumavesihankkeessa organisointi ja koordinointi on sujunut hyvin.

Joitakin henkilöstönvaihdoksia on tullut sekä ministeriössä että ELY-keskuksissa, mutta tämä ei ole juurikaan heijastunut koordinaatioon, ainakaan suuremmassa määrin. Tiedonkulku edellyttää myös varahenkilöiden nimeämistä vastuorganisaatioissa. Tähän ei ole aina kiinnitetty riittävästi huomiota. HYLTY-hankkeessa yksi henkilöstövaihdos on aiheuttanut merkittäviä ongelmia hankkeen toteutukseen: Suomen ympäristökeskuksen projektipäällikkö, joka oli myös aiheen avainasiantuntija, eläköityi yllättäen ja nyt on epäselvää, miten hanke tulee jatkumaan ja kenen luotsaamana. Ainakin tämän hankkeen johtaminen on siis ollut hyvin ohuen asiantuntemuksen varassa.

Osa vesistökuunnostusteeman toimijoista kokee, että ohjelma on kehittynyt ja parantunut koko ohjelman ajan, yritysten mukaantulo ja uusien toimijoiden tavoittaminen ja innostaminen ja viestin vieminen eteenpäin on tärkeää.

Etenkin ohjausryhmätasolla yhteistyö on toiminut pääosin hyvin ja kaikissa teemoissa ympäristöministeriön asiantuntemus ja yhteistyö ohjausryhmissä saa kiitosta.

Haastatteluissa toivotaan parempaa läpinäkyvyyttä ohjelman rahoituksen kohdistamisesta ja toimenpiteistä, tilivelvollisuuden hengessä. Läpinäkyvyys rahoituksen kohdistumisesta on erittäin tärkeää myös poliittisten päätöksentekijöiden kannalta, muun muassa eduskunnassa (perustellusti) kysytään rahojen käytöstä. Koska ohjelmalla pyritään konkreettisiin toimiin, siitä olisi erityisen tärkeää viestiä läpinäkyvästi ja avoimesti.

Vesienhallinnan hankkeissa on myös koettu onnistumisia ja yhteistyö muun muassa maa- ja metsätalouden vesienhallinnan toimenpidekokonaisuuden hankeryhmässä on toiminut hyvin. Maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön yhteistyö on koettu toimivaksi ja se on mahdollistanut sen, että on pystytty sovittamaan toimenpiteet yhteen hankeryhmän kokouksissa. Ymmärrys on lisääntynyt molemmin puolin.

Koordinaatiotyötä tehneille ohjelma on ollut samalla haastava ja opettavainen kokemus. Poikkileikkaava vesiasioiden kanssa työskentelevä tiimi on myös ministeriöissä (ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö) koettu arvokkaaksi: se on tuonut yhteen ihmisiä, jotka tekevät tiiviisti työtä vesiasioiden parissa eri sektoreilla, mikä on ollut hyödyllistä synergian ja päällekkäisyyksien poistamisen kannalta. Hankeryhmissä tämä tehtävä koetaan erityisen tärkeäksi. Myös johtoryhmätasolla vesienhoidon ymmärryksen lisääminen on koettu arvokkaaksi.

Toiminnan jatkuminen hankerahoituksen päätyttyä

Monet haastateltavat tuntevat monia eri rahoitusinstrumentteja ja ovat toiveikkaita, että nyt toteutettavista hankkeista voidaan ottaa aktiivisesti opiksi ja hankkeet voivat jatkua muiden

rahoitusten kautta tai valtavirtaistua osaksi yritysten ja muiden toimijoiden toimintaa. Yhtenä rahoitusmahdollisuutena mainittiin tuleva elvytysrahoitusmekanismi.

Hankekyselyssä kysyttiin vastaajien näkemyksiä toiminnan jatkumiseen erillisrahoituksen loputtua. Vastaajista 77 prosenttia arvioi, että toiminta jatkuu rahoituksen päättymisen jälkeen, 5 prosenttia vastasi, että toiminta ei jatku, 2 prosenttia kertoi, että tarvetta jatkotoiminnalle ei ole. Vastaajista 16 prosenttia ei osannut arvioida asiaa.

Avovastauksia tuli tähän kohtaan runsaasti ja selkeimmin esille nousi toive uudesta rahoituksesta. Tuotiin esille, että rahoitus on välttämätöntä tiettyjen hankkeiden toiminnan jatkamiselle. Yleisesti kerrottiin, että hanketoimijoiden valmiudet toiminnan jatkamiseen ovat hyvät, mutta toki tarvitaan resursseja.

Osa vastaajista koki, että hankkeen toimintaa voidaan jatkaa osittain talkotoimintana, mutta tämä koski pientä osaa vastaajista. Osa toimijoista kertoi hakevansa uutta rahoitusta, joko tähän toimintaan, tai toiseen projektiin. Keskenäraisten hankkeiden osalta todettiin, että on hankalaa arvioida tilannetta ennen kuin hanke lähestyy loppuvaihetta.

Vastauksissa nousi esille myös tämän rahoituksen suuri merkitys, eli hankeraha on tullut tarpeeseen eikä voi jatkua ilman vastaavaa tukea. Osalla toimijoista oli mahdollisuus pieneen omarahoitukseen, mutta samalla todettiin, että omarahoitus mahdollistaa vain pienimuotoisen toiminnan.

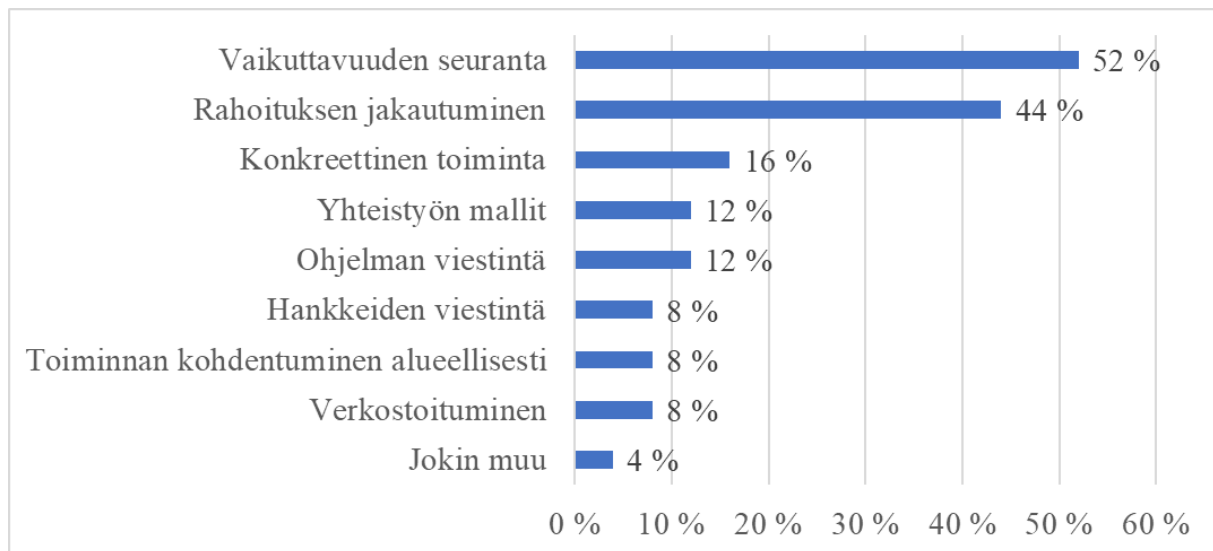
Myös yhdessä haastattelussa nousi esille vesistökuunnostuksen verkostohankkeiden jatko, mikä on tällä hetkellä epävarmaa ja toiminnan jatkamisen muotoja etsitään. ELY-keskus voisi ottaa koordinoitavastuun, mutta resurssit voivat nousta ongelmaksi. On myös mahdollista, että kunnat tai paikallisyhdistykset jatkavat toimintaa.

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyssä kysyttiin erillishankkeiden toiminnan jatkumahdollisuuksista ohjelmakauden päätyttyä. Vastauksissa nostettiin esille selkeä tarve jatkotoiminnalle ja lisärahoitukselle. Hankkeiden toiminta nähdään yleisesti hyvänä ja tavoitteet toimivina, eikä toiminnan haluta jäävän vain määräaikaiseksi. Ilman jatkumahdollisuuksia koetaan, että tiedot jäävät vajaiksi ja kenttätyö menee osin hukkaan, jos rahoitus loppuu kokonaan.

Esteitä tai hidasteita ohjelman toteutuksessa

Sekä kyselyissä että haastatteluissa nousi esille ohjelman toteutuksen esteitä ja hidasteita. Yleinen havainto oli, että ohjelman alussa oli hitautta ja jäykkyyttä ja voidaankin sanoa, että alkutaival oli useille toimijoille oppimisprosessi, jonka pitäisi johtaa parempiin toimintatapoihin. Moni asia onkin parantunut ja voimme ottaa niistä oppia uusia ohjelmia silmällä pitäen.

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyyn vastaajilla oli mahdollisuus ottaa kantaa siihen, mitä ohjelman käytäntöjä he muuttaisivat jatkossa (kuva 5.4.).

Kuva 5.4. Vastaukset kysymykseen ”Mitä ohjelman käytäntöjä muuttaisit tai kehittäisit?”.

Ohjelman käytäntöjen muutosta toivottiin selkeästi eniten vaikuttavuuden seurantaan (52%) ja rahoituksen jakautumiseen (44%). Vähiten muutoksia toivottiin hankkeiden viestintään (8%), verkostoitumiseen (8%) ja toiminnan alueelliseen kohdentumiseen (8%). Avokommenteissa nousi esille erityisesti vaikuttavuuden seurannan tärkeys. Lisäksi toivottiin rahoituksen jatkuvuuden varmistamista ja rahoituksen tasaisempaa jakautumista. Lisäksi toivottiin lisää rahaa konkreettiseen toimintaan, kuten esimerkiksi rahallista tukea eri maanparannusaineiden levitykseen. Hankkeiden välistä yhteistyötä toivotaan tehtävän enemmän, kuten myös viestintää ja tilaisuuksien organisoimista toki koronatilanne huomioiden.

Alun liikkeellelähden hitaus on osin ollut myös koronakriisistä johtuvaa eikä kaikissa toiminnoissa ole päästy toteutukseen niin ripeästi kuin oli toivottu. Laskutus rakenne on myös aiheuttanut hidasteita. Tutkimushankkeissa mainitaan, että kulujen hyväksymisessä tulisi ottaa opiksi muualta, jotta laskutus saataisiin joustavammin toimimaan, esimerkiksi Suomen Akatemian myönnön puitteissa kulut laskutetaan joustavammin. Jos ympäristöministeriö toimii enemmän tutkimusrahoittajana, se voisi luoda joustavia ja mahdollisimman yksinkertaisia käytäntöjä, joka helpottaisi myös heidän omaa työkuormaansa.

Haastatteluissa hallinnollisten esteiden ja viivästystekijöiden joukossa mainitaan vesistökuunnostusteemassa myös sähköinen järjestelmä, jossa hakemus tehdään ja raportoidaan. Tämä oli aluksi keskeneräinen ja systeemit eivät toimineetkaan niin kuin oli tarkoitus. Asia on sinänsä jo korjaantunut, mutta vastaisuuden varalla uuden järjestelmän pitäisi olla vähintään 90 % toimiva eikä keskeneräinen. Pitäisi miettiä koko ketju mitä se tarkoittaa ja käydä heti aluksi ELY-keskusten kanssa läpi, että mitä se merkitsee järjestelmän kehittämisen kannalta, jotta systeemit toimisivat suoraviivaisesti eikä kehitettävää olisi niin paljoa.

Haastatteluiden perusteella joidenkin erillishankkeiden toimijoille tuli yllätyksenä, että nimenkirjoittajilta vaadittiin rikosrekisteriote ja että kaikkien piti täyttää ja allekirjoittaa kaavakkeita tarjousvaiheessa. Ei ollut myöskään tietoa siitä, että tarvitaanko myös alihankkijoilta rikosrekisteriotteita. Joidenkin henkilöiden, partnerien ja alihankkijoiden edustajien, piti tulla lomalta tätä varten, vaikka koordinaattori luuli, että heidän päivystämisenä riittäisi. Tähän kului ehkä turhankin paljon aikaa, minkä olisi voinut käyttää tutkimussuunnitelman tekoon.

Vesistökuunnostusteemassa ELY-keskusten toimintatavat ja esimerkiksi rahoituksen kohdistuminen vaihtelee. Esteeksi voi muodostua myös hankkeiden omarahoitusosuus, joka koetaan hakijoiden keskuudessa varsin korkeaksi (50 % kokonaiskustannuksista). Kuunnostusasetuksen mukaan avustuksen osuutta voidaan tästä kasvattaa tietyin edellytyksin, ja ympäristöministeriö on ohjeistanut tästä ELY-keskuksia kirjeellä. Osassa vesistökuunnostusteeman hankkeissa esimerkiksi voidaan käyttää talkootyötä, mutta esimerkiksi suunnitteluhankkeisiin tarvitaan oikeaa rahaa, joka on haastavaa ja koettu korkea omarahoituksen osuus mahdollisesti yksi kompastuskivi toteutuksessa.

Kun siirrytään enemmän järvikuunnostuksista valuma-alueen kuunnostuksiin, ollaan aina jonkun maanomistajan mailla. Suomen rikkonaisesta maanomistuksesta seuraa, että monella hyvällä kohteella voi olla useampia maanomistajia, mikä myös lisää vaikeuserroa ja tarvitaan useiden tahojen yhteisen tahtotilan muodostumista. Maanomistajille tulisi voida kertoa, mitä lisäarvoa hän saisi mukaan lähtemisestä. Mitä hyötyä maanomistaja saa siitä, että esimerkiksi antaa maansa kosteikkokäyttöön? Miten maanomistajia motivoidaan? Tämä vaatii aika paljon työtä hankehakijalta. Voi olla paljon kohteita tiedossa, mutta maanomistajat pitää saada mukaan.

Yhtenä ratkaisuna voisivat olla maanomistajille maksettavalle korvaukset. Kysymys on taakan jaosta eli jos maanomistaja ottaa alueelleen vesiensuojelurakenteen, olisi oikeudenmukaista korvata se jotenkin. Ohjelman rahoitus ei kuitenkaan sovellu maanomistajakorvauksiin, vaan siitä olisi luotava uusi ohjauskeino. Yhdessä hankkeessa maksettiin maanomistajille korvauksia hankkeen omalla rahalla ja osa hanketoimijoista toivoo, että tätä ratkaisua voitaisiin käyttää laajemmin.

Kun mietitään kuunnostusta, suunnittelu pitäisi aloittaa tosi aikaisin, ja nyt sääntöjä muutettiin niin, että maanomistajilta pitää olla allekirjoitettu sitoumus jo hakuvaiheessa. Taustalla on se, että joissakin hankkeissa maanomistajat eivät ole sitten lupauksistaan huolimatta lähteneet mukaan. Olisi kuitenkin hyvä olla joustavuutta siten, että voitaisiin tarvittaessa myös vaihtaa hankkeen kohdetta.

Vesienhallintateemassa nostettiin esille, että vesitaloussuunnittelijoista on pulaa, ei voida rahoittaa pelkkiä koulutus- ja opetushankkeita. Epäilyttää, riittääkö hakijoita, varsinkin käytännön toiminnan puolella.

Kaupunkivesiteema jakaantuu kolmeen painopistealueeseen. Alussa oli olevinaan selvät sävelet, miten edetään. Ensin hulevesi, koska oli eniten tapetilla ja sitten mennään jätevesiin ja sitten viemärylivuotoihin. Hulevesipainopisteen hakua varten piti tehdä valtioneuvoston asetus, että tällaisia avustuksia voitiin ylipäänsä myöntää. Yllätyksiä tuli ja viivästyksiä syntyi. Oli iso tekijä, ettei lainsäädäntöön liittyviä asioita ollut tiedossa. Tuli näitä viivästyksiä erilaisten asetusten valmistelun kautta. Olisi ollut mahdollista vähän miettiä ja simuloida mielessä sitä prosessia ja tunnistaa niitä asioita, joita tulisi ottaa huomioon. Jatkossa kehitettävien asioiden joukkoon haastateltavat nostavat paremman ennakkoinnin lisäksi kasvokkaisten kohtaamisten lisäämisen ja infotilaisuuksien järjestämisen esimerkiksi viljelijöille, mikä on estynyt osittain koronan takia. Tämä suora viestintä voisi edistää uudella tavalla kipsin levitystä ja vesiensuojelun tehostamisohjelman tavoitteita.

KIPSI- ja KUITU-hankkeissa on todettu, että rahoitus on ollut jäykkää ja lyhytaikaista. KUITU-hankkeeseen liittyvä koe saatiin perustettua vasta syksyllä 2021 (hanke päättyy

vuoden 2022 lopussa), mutta siihen ei saatu mitään seurantarahoitusta. Toimet menevät hukkaan, jos ei saada tieteellistä näyttöä tästä hankkeesta. KUITU-hankkeessa oli tarkoitus levittää kuitu syksyllä 2020, mutta oli niin märkä syksy, ettei se onnistunut. Oli pakko siirtää levitys tähän syksyyn. Nyt ei ole sitten kuin muutama kuukausi aikaa seurata, mitä hyötyä siitä kuidusta on, vaikka hyötyjen arvioimiseksi tarvittaisiin useampi vuosi seurantaa.

Mahdollistajia ja toiminnan vauhdittajia ohjelmatoiminnassa

Sekä kyselyissä että haastatteluissa nousi esille tärkeitä ohjelman elementtejä, jotka kannattaa säilyttää ja joita voisi edelleen vahvistaa ohjelmatoiminnassa.

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyssä hyödyllisimmäksi ja onnistuneimmaksi toiminnaksi koettiin ohjelman konkreettinen toiminta (63%), hankkeiden rahoittaminen ja rahoitushaut (56%) ja verkostoituminen (41%). Myös haastatteluissa nousi esille, että ohjelman parasta antia on ja oikeastaan olemassaolon oikeutus perustuu konkreettisiin vesiensuojelutoimiin, joita toteutetaan erilaisten hankkeiden kautta. Ohjelman loppukaudelle toivottiin hyviä ja vaikuttavia hankkeita, joille saataisiin varmistettua myös jatkorahoitus. Yleisesti toivotaan, että jatkossakin löytyy rahaa vesiensuojelun hankkeisiin.

Verkosto ja heidän osaamisensa on tällaisen ohjelman ehkä tärkein mahdollistaja, itse rahoituksen lisäksi. Yksi haastateltava totesi, että on tärkeää säilyttää vahva luottamus hankkeen ja ympäristöministeriön välillä, mikä on helpottanut toimintaa ja on voitu kevyesti ja itsenäisesti toteuttaa hanketta. Toiseen suuntaan on myös hyvä luotto valvojan mahdollistanut sujuvuuden eli keskustelemalla on pystytty hoitamaan poikkeamat. Ei ole liiallista raportointia. Ei liian yksityiskohtaista väliraportointia, joka olisi turhan kuormittavaa.

Hyvänä käytäntönä nousi esille haastattelussa se, että erillishankkeessa käytettiin aluksi riittävästi aikaa sopimusten tekemiseen, niin sen jälkeen on voitu keskittyä itse tekemiseen, kun kaikki on sovittu tarkkaan etukäteen. Kaikki tietävät omat vastuunsa. Sovitut rahaliikenteet ovat sujuneet moitteettomasti. Tiedon kulku ja asioiden sopiminen on sujunut hyvin. Konsortion sisäinen yhteistyö on toiminut hyvin ja yhteistyö ministeriöön päin on toiminut. Kaikki ovat tietäneet, mitä muut ovat tehneet. Tärkeäksi koettiin tässä hankkeessa myös toimijaverkostojen yhdenvertaisuus: toteuttajat eivät ole toistensa alihankkijoita, vaan kumppaneita.

Hyväksi koettiin se, että hanketoiminnassa on joustavuutta ja rahoitusta voidaan suunnata tarvittaessa uudelleen. Olosuhteet muuttuvat eikä kaikkia seikkoja välttämättä ole huomioitu hankesuunnittelussa. Myös luottamus hankkeen toteuttajaan ja tiimin kesken tärkeää. Normaalit kontrollointijärjestelmät seuranta – ja raportointikäytäntöineen takaavat sen, että hankkeen toteumat tulee todennettua.

Käytännön vuoropuhelu eri muodoissa on haastateltavien mukaan tärkeä mahdollistaja. Projektipäälliköiden yhteiset palaverit ovat olleet hyviä. Eri hankkeiden yhteisiä fokuksia. Hyvä tiedon ja kokemusten vaihtoon. Ministeriön avainhenkilöt käyvät yhdessä läpi ja ovat käyttäneet paljon aikaa. Myös ELY-keskusten avainhenkilöt ovat olleet mukana, ja kaikkien hankkeiden projektipäälliköt. Matalalla kynnyksellä on voitu ottaa teams-puheluita eri tahoihin ja verkostoissa tavoitettavuus on hyvä. Pystytään nopeasti reagoimaan ja ottamaan yhteyttä eri tahoihin.

Vauhdittajina mainitaan myös selkeys ja yksinkertaisuus hakumenettelyissä, aikainen tiedottaminen, selkeät tavoitteenmäärittelyt, konkreettiset esimerkit siitä, minkä tyyliä ne hankkeet voivat olla. Jotkin ELY-keskukset ovat järjestäneet vesistökuunnostusteemassa tiedotustilaisuuksia, joissa mahdolliset kunnostajat ovat päässeet kyselemään asiantuntijoilta, mitä halutaan. Ne on koettu todella tärkeiksi. Tällaisen toiminnan jatkaminen ja laajentaminen olisi tärkeää. Kun keskusteluyhteys on kerran avattu, on helpompi ottaa asiantuntijoihin jatkossa yhteyttä.

Käytännön esimerkit koetaan tärkeiksi. Konkreettista apua arvostetaan, esimerkiksi jos joku haluaa tietää, millainen budjettikaavio/taulukko pitää lisätä hankehakemukseen, on hyvä olla käyttä pidempää mistä lähteä liikkeelle. Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus on esim. tehnyt ”matti meikäläinen” -tyylisen esimerkkihakemuksen, josta näkee, millainen on hyvä hakemus ja budjettiluonnos, mistä voi ottaa esimerkki ja lähteä liikkeelle. On tärkeää olla käyttäjäystävälliset selkeät ohjeet, ajoitus, viestintä, tiedotus siitä, ketkä voivat hakea.

Liite 6. Katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista: sidosryhmäyhteistyö ja verkostoituminen

Ohjelma on tukenut asiantuntijaverkostojen syntyä ja olemassaoloa

Hankekyselyn ja haastatteluiden perusteella ohjelman tiimoilta tapahtuu yhteistyötä sekä eri organisaatioiden, hankkeiden että yksilöiden välillä.

Useassa haastattelussa mainittiin valtakunnallinen tai alueelliset vesistökuunnostusverkot. Ne ovat olleet haastattelujen perusteella merkittävä työkalu toimijoiden kouluttamisessa, mutta myös uusien hanketoimijoiden innostamisessa mukaan sekä yleisessä tietoisuuden lisäämisessä. Toisaalta eräs haastateltava, joka on seurannut ja tehnyt vesiensuojelua yleisemmällä taholla, oli todennut vesistökuunnostusverkon kokouksen hengen sisäänpäin lämpiäväksi. Tosin verkoston ei ehkä kannatakaan pyrkiä puhuttelemaan kaikkia mahdollisia kohderyhmiä, tärkeintä on, että se pystyy kannustamaan, ottamaan mukaan ja auttamaan käytännön vesistökuunnostuksen toimijoita.

Haastatteluissa toivottiin, että vesistökuunnostusverkot jäävät elämään ja synnyttävät lisää hankkeita, paikallista aktiivisuutta ja tuottavat lisää tietoa vesistöistä. Verkostoihin sisältyy neuvontaa esimerkiksi hankehakemusten teossa. Kyselystä käy ilmi, että verkostoihin on saatu myös uuden tyyppisiä toimijoita mukaan: esimerkiksi kunnat ovat lähteneet mukaan enenevässä määrin.

Erään ELY-keskuksen edustajan haastattelussa kerrottiin kolmesta verkostosta, joista yksi on yksityisen tahon vetämä ja siihen on haettu hankerahoitusta. Hankkeessa on ollut koulutusta ja muuta aktiivista toimintaa. Tiedottaminen on viety uudelle tasolle. Seuraavaan hakuun on tästä verkostosta tulossa jatkohakemus ja ehkä toinenkin hakemus.

HLYYT-hankkeen osalta yksi tulos ohjelman tukemasta asiantuntijayhteistyöstä on, että se on tuonut esiin myös heikkoudet ja puutteet vastuiden jaossa, niin hylkyjen saneerauksen kuin myös laajemmin esimerkiksi öljyntorjunnan osalta. Parin vuoden takainen lainmuutos, jossa operatiivinen öljyntorjuntavastuu siirtyi Suomen ympäristökeskukselta Rajavartiolaitokselle, näkyy suurimman osan haastateltavien mielestä niin, että vastuunjako on epäselvä ja menee helposti pallotteluksi. Tehostamisohjelman hylkyhanke on tuonut tämän esiin, ja toivottavasti auttaa parantamaan tilannetta.

HLYYT-hankkeen osalta kävi myös ilmi, että verkostoyhteistyö lepäsi hyvin vahvasti nyttemmin eläköityneen projektipäällikön käsissä. Öljyntorjuntatyön osalta myös muut avainhenkilöiden eläköitymiset ovat hankaloittaneet tilannetta.

Eräs ELY-keskuksen edustaja totesi, että ohjelma on mahdollistanut alueellisessa vesienhoidossa uusia avauksia ja kokeiluja. Esimerkiksi Pirkanmaan eteläiselle vesienhoitoverkostolle on kyetty palkkaamaan projektityöntekijä, jonka avulla on tiedotettu laajasti, tehty tarvekyselyä sekä järjestetään avaustyöpaja. Tämä työ olisi haastateltavan mukaan jäänyt tekemättä ilman ohjelman rahoitusta. Ihmisten yhteen tulo ja vertaistuen saaminen on paikallisessa vesienhoidossa tärkeää, ja kokoavalle vesienhoidon työlle on haastateltavan mukaan suuri tarve.

Rakennekalkki-hankkeen edustajan mukaan viljelijöiden osallistuminen valuma-aluekohtaiseen pilottiin oli odotettuakin innokkaampaa, tosin tämä perustui siihen, että

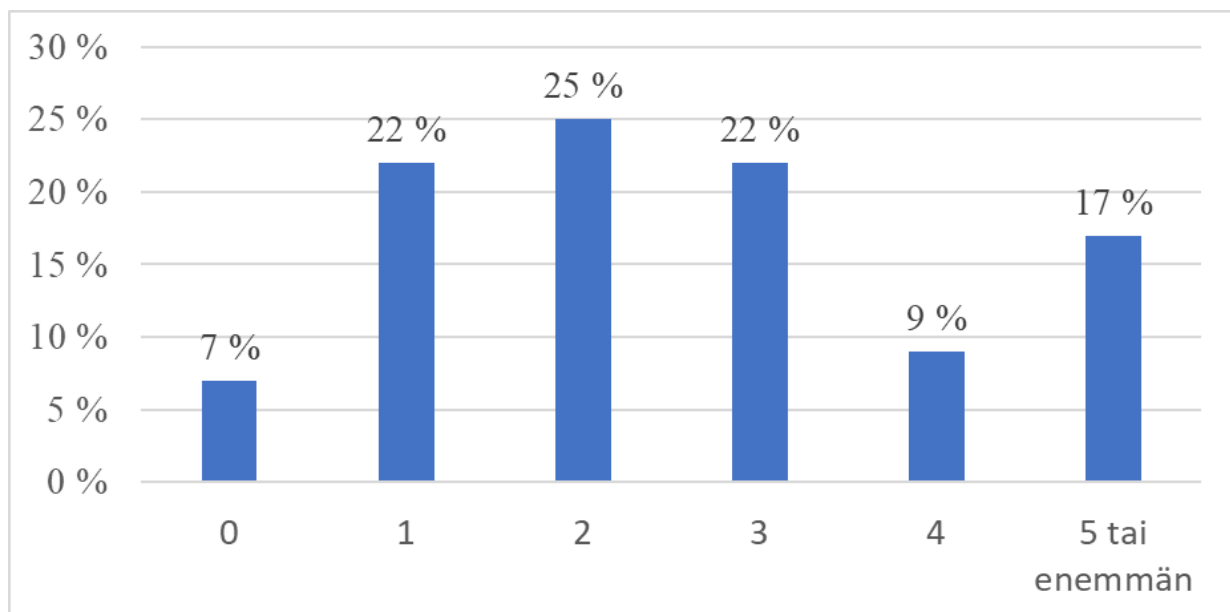
mukaan pyydetty viljelijät tunnettiin jo entuudestaan. Viljelijät ovat olleet innoissaan lähtemässä mukaan, joten ohjelman tarjoama tuki yhteistyön edistämiseksi on myös tämän hankkeen osalta ollut tärkeää ja onnistunutta.

Vesiensuojelun tehostamisohjelman hankkeet ovat vahvistaneet yhteistyötä

Hankekysely ja haastattelut kertovat yhtenäistä viestiä siitä, että vesiensuojelun tehostamisohjelma on vahvistanut eri toimijoiden välistä yhteistyötä.

Hankekyselyn mukaan melkein kaikissa hankkeissa tehdään jonkinlaista yhteistyötä partnereiden kanssa, vain 7 % vastaajista ilmoitti, ettei hankkeessa ole muita partnereita (kuva 6.1.). Tyypillisintä on, että hankkeessa on kaksi partneria (25%), mutta myös yhden tai kolmen partnerin hankkeita on lähes yhtä paljon. Vajaassa viidenneksessä hankkeita (17%) on 5 partneria tai enemmän.

Esimerkiksi HYLTY-hankkeen toimijat mainitsivat haastatteluissa, että yhteistyön laatu on tiivistynyt selvästi uudelle tasolle. Myös aiemmin alkaneen sinisen biotalouden ohjelmatyön päälle on pystytty rakentamaan tehostamisohjelmassa.

Kuva 6.1. Hankekyselyyn vastanneiden ilmoittamat hankkeiden partnereiden määrät.

Myös hankkeiden välistä yhteistyötä tapahtuu kyselyiden perusteella. Saman aihepiirin hankkeiden kanssa yhteistyötä olivat tehneet noin puolet hankkeista, kyllä-vastauksen kysymykseen antoi 47 prosenttia vastaajista ja ei-vastauksen 48 prosenttia vastaajista. Loput 5 prosenttia eivät osanneet arvioida asiaa. Muiden aihepiirien hankkeiden kanssa yhteistyötä tehtiin vähemmän, 57 prosenttia vastaajista kertoi, etteivät he tee yhteistyötä muiden aihepiirien kanssa, ja 36 prosenttia vastasi, että yhteistyötä tehdään. Loput 8 prosenttia eivät osanneet arvioida asiaa.

Vesistökuunnostukseen osallistuvan järjestötoimijan mukaan ohjelman ansiosta on syntynyt uudenlaista yhteistyötä ja yhteistä ymmärrystä.

“Kun aloitimme viestimään hankerahoituksen mahdollisuuksista maanomistajille, jotkut kohtaamiset oli alkujaan ‘aika jäätäviä’, mutta kun aika kuluu ja päästään näkemään naapurin kohteita, nähdään että homma toimii, byrokratia hoituu. Monet maanomistajat ovat toivoneet jo pitkään kosteikkoja, mutta byrokratia on ollut este. Mutta nyt kun saatiin apua ja tiedotettiin aktiivisesti, paikallislehdet ottavat kiljuen vastaan eli viesti myös leviää tehokkaasti. Riittävän pieni skaala ja konkretia on tärkeää.”

Yksi ELY-keskuksen edustaja mainitsi [Suvi](#)-hankkeen verkostotyön osalta “ihanneoppilaana”. Tiedottaminen on haastatellun mukaan tämän tyyppisissä verkostohankkeissa viety uudelle tasolle, ja hanketyöhön sisältyy paljon neuvontaa. Eri asia on sitten, onko tehostamisohjelman jälkeen tällaiseen verkostotoiminnan pyörittämiseen mahdollisuuksia.

Valumavesi-hankkeen hanketoimija totesi haastattelussa, että ohjelma on saanut selkeästi aikaan hyvää ”pöhinää” kaikinensa vesistökuunnostuspuolella: on syntynyt paljon alueellisia verkostoja ja kun on paljon hankkeita käynnissä, niin syntyy pienempiäkin alueellisia verkostoja.

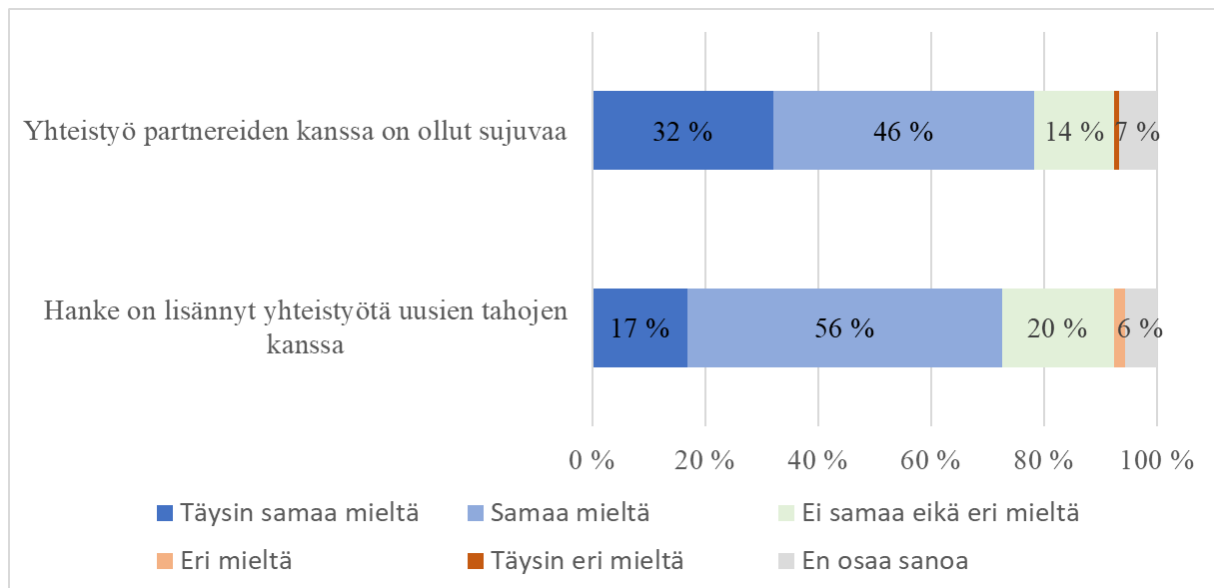
Hankekyselyssä toivottiin, että hankkeiden välistä yhteistyötä tehtäisiin nykyistä enemmän, kuten myös viestintää ja tilaisuuksien organisoimista. Toki koronatilanteen rajoittava vaikutus ymmärretään tähän liittyen.

Koronapandemia ja sen mukanaan tuomat kokoontumisrajoitukset ovat aiheuttaneet muutenkin päänvaivaa verkostoitumisessa: ei ole pystytty järjestämään tilaisuuksia hankkeissa, joiden tulisi olla ihmisläheistä toimintaa, joissa tulisi luoda kontakteja ja nähdä ihmisiä. Tämä on estänyt asioiden etenemistä etenkin maataloushankkeissa, joissa pellonpiennartilaisuuksia on jouduttu perumaan. Myös muut verkostoitumishankkeet ovat kohdanneet haasteita. Henkilökohtaisia kontakteja on vaikea luoda Teamsin välityksellä.

Toisaalta valtakunnallinen verkostoituminen on helpottunut ja ehkä jopa parantunut: esimerkiksi vesistökuunnostusverkoston valtakunnallisia tilaisuuksia on ollut helpompi järjestää ja niiden osallistujamäärät ovat kasvaneet merkittävästi, kun ne ovat olleet verkossa. Ihmiset ovat uudella tavalla heränneet siihen, että tapahtumia järjestetään, ja kysyttäessä on haastateltavien mukaan käynyt ilmi, että moni on ollut osallistumassa ensi kertaa. Tätä kautta uusia kiinnostuneita toimijoita ja tahoja on tullut mukaan vesistökuunnostustyöhön.

Ohjelma on tuonut mukanaan uusia verkostoja, mutta tähän tulee panostaa jatkossa

Hankekysely kertoo, että ohjelma on tuonut mukanaan myös jonkin verran uusia kumppanuuksia (kuva 6.2.).

Kuva 6.2. Yhteistyön sujuvuus ja uudet yhteistyökumppanit hankkeissa.

Haastattelujen perusteella vain harvassa hankkeessa tehdään yhteistyötä täysin uusien yhteistyökumppaneiden kanssa. Tätäkin kuitenkin tapahtuu, ja ohjelma on edesauttanut yhteistyön vahvistumista vähemmän tuttujen toimijoiden kesken. Esimerkiksi ympäristöministeriön viestinnällä on uusia maatalouden yhteistyökumppaneita, kuten Pro Agria, sekä yhteistyö maa- ja metsätalousministeriön viestinnän kanssa on vahvistunut. KUITU-, rakennekalkki- ja KIPSI-hankkeet ovat tehneet tiivistä yhteistyötä, jota ei ole ennen tehostamisohjelman rahoittamia hankkeita tapahtunut. Yhdessä muun muassa julkaistaan viljelijäopas, järjestetään loppuseminaari ja teetetään opetusfilmejä, joissa kerrotaan maanparannusaineista.

KUITU-hankkeen haastattelun mukaan kaikkien kanta hankkeen liikkeellelätövaiheessa oli, ettei kannata tehdä kilpailuasetelmaa eri menetelmien välille, vaikka tietyt yksityiset toimijat saattaisivat pyrkiä vastakkainasetteluun. Todettiin, että on tärkeä tehdä yhteistyötä vesiensuojelu edellä, ja näin saadaan myös viljelijälle vaihtoehtoja.

HLYLT-hankkeessa on tehty jonkin verran myös kansainvälistä yhteistyötä, pohjoismaiden lisäksi Puola ja Viro ovat kiinnostuneita hylkyjen saneeraamisesta. Ruotsista ja Norjasta on saatu oppeja ja esimerkkejä, sillä siellä toimintaa on tehty kauemmin, joskin etenkin Norjan osalta olosuhteet ovat hyvin erilaiset. Hanketoimijat ovat avanneet keskustelua uudesta yhteistyöstä esimerkiksi Viron kanssa myös ohjausryhmässä, sillä on suuri vaara, että riskiaineiden vapautuminen Viron alueella voi vaikuttaa Suomen merialueisiin.

Liite 7. Katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista: viestintä

Tieto ohjelmasta tavoitti hanketoimijat monia reittejä pitkin

Hanketoimijoiden kyselyn vastaajat olivat kuulleet hankerahoituksesta alun perin yleisimmin ELY-keskukselta, mutta tietoa oli saatu myöskin valtionhallinnon eri viestintäkanavien kautta, kollegoilta tai verkostoilta, tai internetistä/lehdestä lukemalla.

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyn vastaajat olivat kuulleet ohjelmasta alun perin yleisemmin oman työnsä kautta, erityisesti ympäristöministeriöstä, maa- ja metsätalousministeriöstä, vesistökuunnostusverkostosta, Suomen ympäristökeskuksesta, hanke-esittelyistä tai seminaariesityksestä. On mielenkiintoista, että eräs KIPSI-hankkeessa mukana ollut taho ei ollut hankkeen yhteydessä saanut tietoa laajemmasta ohjelmasta.

Valmistelun vuorovaikutteisuutta arvostetaan. Kaupunkivesiteemassa vuorovaikutus ohjelmatoiminnan ja hakujen pohjustamisessa ja kentän kuuleminen valmisteluvaiheessa on koettu hyviksi käytännöiksi.

Viestintätukea arvostetaan, mutta koulutuksesta toivotaan räätälöidymppää

Haastatteluista kävi selkeästi ilmi, että viestijät eri organisaatioista ja ohjelman tasoilta arvostavat ympäristöministeriön puolelta saamaansa viestintäohjeistusta ja -materiaalia, kuten viestintäopasta, visuaalista ohjeistusta, sosiaalisen median päivityksen materiaaleja ja viestintäverkostolle järjestettyjä tapaamisia.

“On ollut hyvää materiaalia, vähemmällä omalla työllä on pystynyt viestimään, mutta liikaa ei voi koskaan viestiä”,

summasi eräs ELY-keskuksen edustaja.

Useampi haastateltava kuitenkin toi esiin, että ohjelmatason viestien läpimenon mahdollistamiseksi heille olisi hyödyllistä, jos esimerkiksi sosiaalisen median päivitykset tulisivat heille täysin valmiina:

“Toivomme että tiedot tuodaan meille tarjottimella” (Hankeviestintävastaava, vesienhallintateema)

Riippuu myös luonnollisesti organisaatiosta/hankeesta, kuinka hyvin valmiina tulevia materiaaleja pystytään hyödyntämään.

Eräs hankeviestinnästä vastaava henkilö toivoi, että viestintäkoulutuksia tarjottaisiin räätälöidysti hankeviestijöille, eikä substanssiantuntijoille, kuten tähän mennessä. Myös rakennekalkkihankkeen hanketoimija ja eräs maatalousteeman viestijä toivoivat, että viestintäkoulutukset ja -työpajat suunniteltaisiin paremmin sille tasolle, mikä on hankkeiden viestinnän osaamistaso nykyään.

Käytännössä tämä voi olla haastavaa, sillä eri hankkeilla on erilaiset viestinnän valmiudet. Yleisesti ottaen viestintäosaaminen on kuitenkin kaikilla tasoilla parantunut ja siihen panostetaan myös pienissä hankkeissa uudella tavalla, kävi ilmi haastatteluista. Mikäli viestintäkoulutus ei ole hyödyllinen, on siihen ajan käyttäminen hanketoimijoille turhauttava kokemus. Eräs hanketoimija toivoi, että viestintäkoulutuksen ohjelma olisi lähetetty aiemmin,

jotta olisi ollut helpompi arvioida kannattaako osallistua. Maatalousteeman viestintävastaava totesi että tapaamisen/koulutuksen aikataulu oli heille väärä: viestintäsuunnitelmia oli jo tehty ja tunnistettu yhteistyökumppaneita.

Yksi maatalousteeman viestijöistä kiitteli sitä, että he ovat saaneet hankkeessa viestiä melko vapaasti, mutta ympäristöministeriöstä on myös saatu kommentteja esimerkiksi tiedotteisiin ja muutakin apua tarvittaessa. Haastateltava oli tyytyväinen, että KUITU-, rakennekalkki- ja KIPSI-hankkeet tekevät yhteisen oppaan erillisten sijaan. Ympäristöministeriön viestintäasiantuntijalla oli merkittävä rooli siinä, että nämä synergiat pystyttiin hyödyntämään.

Toinen maatalousteeman hanketoimija kehui saamaansa tukea näin:

“Hyvää on ollut se käytäntö, että viestittävät materiaalit on pyritty näyttämään ympäristöministeriön tiedottajalle ennen julkaisua: siitä on tullut varmempi olo, että kaikki on ok, kunhan vain oppi muistamaan käyttämään tätä mahdollisuutta.”

Maatalousteeman viestintävastaava kertoi myös, että ympäristöministeriön lisäksi hanke oli saanut mainostoimiston kilpailutukseen sekä tapahtumien suunnitteluun apua Luken viestinnästä. Hän koki mainostoimiston mukaan ottamisen hyödylliseksi, sillä se on mukana terävöittämissä viestiä, kun taas asiantuntijat määrittelevät sen, mikä on tärkeää.

Toisaalta yksittäiset haastateltavat kokivat saaneensa tukea liian vähissä määrin: eräs hanketoimija kertoi kaivanneensa viestintäammattilaisen syvällisempää apua hahmottamaan minkälaisia hankkeen viestinnälliset tarpeet ovat ja mitä kannattaa viestinnän suhteen tehdä. Hän koki, että ympäristöministeriöltä saatu tuki on rajoittunut viestinnän käsikirjaan.

Suomen ympäristökeskuksen teemaviestinnän asiantuntija muistutti, että eri hankkeet ovat hyvin erilaisia, ja tukimateriaalista huolimatta hankeasian yhdistäminen yleiseen viestintään voi olla vaikeaa.

Osa hanketoimijoista kertoi haastattelussa saaneensa merkittävää tukea viestintään myös hankkeen ohjausryhmältä.

Viestinnän suunnitteluun panostaminen on kannattanut

Haastateltavat pääosin kiittelivät ohjelman viestinnän suunnitelmallisuutta ympäristöministeriön tasolta. ELY-keskuksen vesistökuunnostusteeman edustaja oli sitä mieltä, että ministeriön suunnasta tehty viestintätyö kannattaa jatkossakin. Hän totesi, että tehostamisohjelman asiaa on ollut kiitettävästi esillä uutisissa ja ministeriön edustajia on tullut omilla kasvoillaan julkisuuteen ja kertomaan rahoitushauista.

“Ei väsähdetä, vaan pidetään viestintäkampanjaa esillä”, toivoi tämä haastateltava.

“Hyvä puoli verkostotyön lisäksi on se, että panostetaan viestintään, että tietoa menee loppukäyttäjille, tavallisille ihmisille, paljonhan viestintään onkin panostettu”, summasi haastattelussa Valumavesi-hankkeen hanketoimija.

Erästä haastattelusta nousi esiin hämmennys tehostamisohjelman nimeämisen suhteen, kun välillä puhutaan tehostamisohjelmasta ja välillä Veden vuoro -ohjelmasta. Haastateltava oli itse ollut hämmentynyt tästä, ja saanut myös kysymyksiä siitä, onko kyseessä eri ohjelmat. Toinen hanketoimija kertoi, ettei ollut ohjelman alussa tajunnut käyttää tehostamisohjelman pohjia kaikessa viestinnässä: Power Pointia tai roll-upia tehdessä ei ollut ihan selvää, mitä pohjaa pitäisi käyttää. Toisaalta haastateltava epäili, että asiassa saattoi olla kyse myös omasta aktiivisuuden puutteesta, ettei aina osaa etsiä asioita oikeista paikoista.

Ohjelman viestinnän suunnittelu on muutenkin parantumassa edelleen, ainakin siltä osin, että vuodelle 2021 on ohjelmalle määritelty konkreettinen viestintäbudjetti: 50 000 euroa, josta oli joulukuun alkuun mennessä käytetty noin 22 000 euroa. Viestintäverkoston yhteisiä päiviä on tarkoitus taas keväällä 2022 järjestää vähintään vesistökuunnostushankkeille.

Hankkeiden viestinnän taso ja resurssit vaihtelevat

Hankekyselystä kävi ilmi, että hankkeista on viestitty monella tapaa. Pääasiallisia viestintäkanavia ovat olleet hankkeen omat nettisivut sekä sometilit, kuten Facebook ja Instagram. Hankkeista on tiedotettu eri tavoin, kuten mediatiedotteilla, somepäivityksillä, sähköpostitse, WhatsAppilla sekä suullisesti ja niiden teemoista on kirjoitettu uutisjuttuja sekä virallisempia artikkeleita. Osa on kertonut hankkeesta erilaisissa tilaisuuksissa ja tapahtumissa ja mainitaan myös, että hankkeesta on kerrottu esimerkkihankkeena myös vesiensuojelukurssilla.

Iso osa hankkeiden viestinnästä on ollut laajalle kohderyhmälle suunnattua, mutta osalla hankkeista se on ollut selkeästi rajatumpaa ja kohdentunut vain henkilöihin, jotka ovat jollain tapaa hankkeessa mukana tai kuuluvat selkeästi sen sidosryhmään. Viestintää on suunniteltu hankkeen sisältö, tavoitteet ja kohderyhmä huomioiden.

Niiden muutaman hankkeen osalta, joissa viestintää ei oltu tehty, syiksi mainittiin se, ettei hanke toteudu suunnitellusti, hanke on vielä liian aikaisessa vaiheessa, osaaminen ei riitä, hankkeessa on liian kiire tai ei ole koettu tarvetta viestinnälle.

Myös haastattelujen perusteella hankkeissa on pystytty panostamaan viestintään enemmän kuin aiemmin, myös pienemmissä hankkeissa, esimerkiksi drone-videot ovat mahdollistaneet viestinnän edullisemmin. Myös pienemmillä yhdistyksillä on omia viestintäsuunnitelmia, ja viestejä on pohdittu.

Varsinais-Suomen vesistökuunnostushankkeissa on panostettu konkreettisen hanketoiminnan lisäksi laajempaan tiedonjakoon, ja on pyritty selvittämään, millaisia viestintämateriaaleja muissa hankkeissa on jo tuotettu, jotta ei tule päällekkäisyyttä. Tuotettu materiaali on lähinnä ohjeistavaa materiaalia yhdistyksille. [Varsinais-Suomen vesistökuunnostusverkostoon](#) sisältyy aktiivinen viestintäverkosto (mm. FB-ryhmä, uutiskirje, sähköpostilista), jota koordinoidaan keskitetysti. Alueellinen verkosto on mukana myös valtakunnallisessa vesistökuunnostusverkostossa. Vesistökuunnostus on haastateltavan mukaan kiitollinen aihe medialle.

Monissa hankkeissa viestintä ja tiedonjako tapahtuu pitkälti tapahtumien kautta. Koronapandemian hellittäessä tähän toimintaa päästään haastateltavien mukaan taas jatkossa paremmin palaamaan, suunnitelmien osin muututtua pandemian johdosta.

Voimavaroja viestinnän toteuttamiseen löytyy, mutta selkeytystä kaivataan

Haastattelujen perusteella eri toimijoilla on erilaiset mahdollisuudet viestinnän toteuttamiseen. Viestinnälle on kuitenkin määritelty useassa hankkeessa erillinen budjetti, ja usealle hankkeelle on nimetty erillinen viestinnän asiantuntija. Tosin yhdelläkään hankkeella ei ole viestijää, jolla ei joko olisi hoidettavana substanssipuolen asioita, tai muiden hankkeiden viestintää.

Yksi hankeviestijöistä tiivistä monien tunnot:

“Ongelma on, että miten työaika todellisuudessa jakautuu, myös omaa syytä että kaikenlaista etukäteen keksii, mutta vaikea kaikkea toteuttaa. Usein viestinnälle myös varataan liian vähän resurssia hankkeessa.”

Monet viestinnästä vastaavat kokivat myös vaikeaksi määritellä, kuinka paljon hankkeesta tai ohjelmasta kannattaa esimerkiksi sosiaaliseen mediaan syöttää materiaalia, kun tietoa tulee kohderyhmille niin paljon ylipäättään:

“Kaikesta pitäisi kertoa, mutta kuinka paljon kannattaa tuutata?”

“Tässä on ollut hyvää tiedottamista”

Yleiskuva ohjelman viestinnän toteutumisesta on selkeästi plussan puolella. Haastateltavat olivat yleisesti ottaen hyvin tyytyväisiä ohjelmaston viestintään ja ammattimaiseen otteeseen niin suunnittelun kuin toteutuksen osalta.

Erään ELY-keskuksen edustajan mukaan tehostamisohjelmaa on rummutettu ja tietoisuus ja osaaminenkin on lisääntynyt. Potentiaaliset hakijat lähtevät hänen mukaansa helpommin hankehakuihin.

“Tässä on ollut hyvää tiedottamista”, kyseinen haastateltava totesi.

“Tässä ohjelmassa tärkeä asia on ollut viestintä: viestinnällä ja tietoperustan parantamisella voidaan saada aikaan pitkäjänteisempiä tuloksia kuin yksittäisillä hankkeilla, ja jopa ajattelutavan muutos. Viestintään on satsattu ja se on todella hyvä asia”, totesi eräs haastateltava.

Hän kuten useampi muukin mainitsi, että myös ohjelman visuaalinen ilme on hyvä.

Viestinnän tavoitteiden toteutumisen mittaaminen haastavaa

Suurin haaste ympäristöministeriön viestintäasiantuntijan mukaan on, että kyse on erittäin laajasta ohjelmasta, eli eri teemoilla on täysin eri sidosryhmät. Viestintä sirpaloituu, mikä ei kuitenkaan ole välttämättä huono asia, koska eri sidosryhmien ollessa kyseessä myös viestintätoimien ja -tuotteiden tulee olla monipuolisia.

Yleisesti ottaen ympäristöministeriön viestintäasiantuntija oli tyytyväinen kokonaisviestinnän onnistumiseen, esimerkiksi Ylen uutisissa on ollut ohjelmasta tietoa useampaan otteeseen. Vähintään suurimmat hanketoimijat myös muistavat hyödyntää ohjeistettua #vedenvuoroaihetunnistetta sosiaalisessa mediassa.

Useammassakin haastattelussa tuli ilmi, ettei ainoastaan ministeriä, vaan myös laajemmin tunnettuja kasvoja kaivattaisiin lisää mukaan keskusteluun ja puhumaan vesiensuojelusta.

Verkkoviestinnän toteutuminen

Muutamissa haastatteluissa nousi esiin huoli tiedon näkyvyydestä verkossa ja tiedon saatavuus myös ohjelman päättymisen jälkeen. Esimerkiksi tärkeimpiä yhteystietoja toivotaan selkeämmin saataville.

Eräs haastateltava arveli, että Vesiensuojelun tehostamisohjelman pääsivu ei ole oikea paikka tuotetun tiedon säilyttämiseen. Nykyisellään (joulukuu 2021) ohjelman sivuilta löytyy vain hankelista. Haastateltava toivoi, että tällä listalla olisi myös linkit hankkeisiin.

HLYYT-hankkeen toimija mainitsi, että Itämeri.fi-sivustolle on tulossa heidän hankkeestaan tuloksia ja tietoa. Tätä ei kuitenkaan ole vielä tapahtunut, eikä sivustolta löydy mitään hakusanalla "Vesiensuojelun tehostamisohjelma".

Haastateltavat ELY-keskuslaiset kokivat tervetulleeksi, että on tehty "kuinka valmistaudut hakuun ja kuinka haet rahoitusta" -oppaita. Ympäristöministeriön ylläpitämä *Rahat pintaan* -sivusto (<https://rahatpintaan.fi/>) auttaa eri rahoitushakujen tunnistamisessa ja on erittäin tervetullut.

Eräs vesistökuunnostusverkoston toimija kertoi haastattelussa kunnostajan karttapalvelusta, jota hän toivoisi jatkokehitettävän. Haastatellun mukaan markkinoinnista ja viestinnästä huolimatta vesistökuunnostustoimijat eivät ole vieneet hankkeitaan karttapalveluun.

Haastateltava toivoi laajempaa viestintää, jotta tiedot tulisivat kaikille saataville yhdestä paikasta. Tämän haastateltavan mukaan karttapalvelu voisi muutenkin toimia kokoavana vesistökuunnostushankkeiden koontipaikkana, jonne voisi linkittää hankkeiden verkkosivut tai sosiaalisen median kanavat.

Eräs maatalousteeman edustaja koki, että viestinnän kannalta tiukka aikataulu on ongelma, koska maankäsittelyhankkeiden opas valmistuu vasta hänen hankkeensa lopuksi. Viestiminen olisi erityisen tärkeää oppaan valmistumisen jälkeen. Tämä on projektimaailmaan liittyvä laajempi ongelma: rahoittajat toivovat konkreettisia työkaluja, mutta niiden markkinointiin ei ole varattu hankerahoituksessa rahaa tai aikaa.

Viestinnän yhteistyö sujuu hyvin, mutta työnjakoa ja synergioita voisi kirkastaa

Suurin osa haastatelluista koki, että viestinnän saralla yhteistyö on toiminut hyvin. Parantamisehdotuksiakin löytyi: Maatalousteeman viestintävastaava kyseli, mikä on maa- ja metsätalousministeriön rooli maanparannusaineoppaan levittämisessä ja markkinoinnissa. Hän toivoi maa- ja metsätalousministeriölle selkeämpää ja aktiivisempaa roolia viestinnässä, ja parempaa yhteistyötä ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön viestinnän välillä.

Toisaalta eräs toinen haastateltava koki, että vesienhallinnan alueella ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön yhteistyö on näkynyt nimenomaan ohjauksessa ja viestinnässä. Käytännössä on koettu, että viestintä muun muassa vesienhallinnan

hankeryhmätoimijoiden näkökulmasta on vaatinut vähän enemmän miettimistä ja työstämistä kuin normaalisti, lähinnä koska sekä ympäristöministeriön että maa- ja metsätalousministeriön viestintä ollut mukana koordinoinnissa. Molemmilla ministeriöillä on omat viestintäyksikkönsä ja molempien yksiköiden edustajat ovat olleet mukana palavereissa, mikä on vaatinut vähän enemmän työtä, mutta lopputulema on vastaajan mukaan ollut hyvä.

Osa haastateltavista koki, että viestinnässä on liikaa eri kerroksia ja päällekkäisyyttä, kun sekä hankkeet, ELY-keskukset että ministeriö (mahdollisesti sekä viestinnästä että substanssiryksiköstä) viestii. Yhden haastateltavan mukaan on tapahtunut myös sitä, ettei ELY-keskuksen viestintä ole ollut samaa mieltä ympäristöministeriön viestinnän kanssa ja mielipiteitä on palloitettu edestakaisin, mikä on vienyt aikaa. Kyseinen haastateltava peräänkuulutti selkeämpää vastuunjakoja siitä, mitä voi ELY-keskuksessa viestiä ilman että tarvitsee kysyä lupaa ministeriöstä.

Osa haastatelluista koki haasteeksi myös sen, että uutena rahoitusinstrumenttina vesiensuojelun tehostamisohjelma ei erotu riittävän selkeästi ELY-keskusten monien eri rahoitusinstrumenttien joukosta, viestinnällisesti tai muutenkaan.

Eräs hanketoimija toivoi, että yhteistyö oman organisaation/hankkeen viestintävastaavan ja ympäristöministeriön/tehostamisohjelman viestinnän välillä voisi olla tiiviimpää riittävän viestintätuen saamiseksi. Hän koki, että tämä olisi tärkeää nyt kun viestinnän merkitys on koko ajan kasvanut yleisestikin ottaen, ja hankkeessa tietoa halutaan välittää eri tasoille.

HLYYT-hankkeessa mukana oleva toimija kiitteli viestintäyhteistyötä ja -työnjakoa hankkeeseen osallistuvien organisaatioiden kesken: kukin organisaatio on omalta osaltaan tuonut rooliaan operaatioissa esiin, mutta samalla tuonut esiin ilmiötä ja pyrkinyt lisäämään yleistä tietoisuutta aiheesta.

Kohderyhmien tavoittamisessa on vielä parannettavaa

Viestinnän ei voi sanoa olevan tehokasta, ellei sen avulla onnistuta tavoittamaan niitä kohderyhmiä, joiden ensisijaisesti tulee aiheesta tietää. Kohderyhmien määrittämisen jälkeen on helpompi lähteä kartoittamaan kanavia, josta kohderyhmät tavoittaa, ja miettimään viestejä, jotka iskevät kohderyhmään. Kohderyhmien tavoittaminen ja tämän mittaaminen on kuitenkin usein yksi vaikeimmista asioista viestinnän ja markkinoinnin toteuttamisessa.

Haastatteluissa etenkin maatalousteeman toimijoiden kanssa keskusteltiin paljon kohderyhmien tavoittamisesta. KIPSI-hankkeen hanketoimijat totesivat, että viestintä on hankkeessa erittäin tärkeää, kun tavoitteena on ollut saavuttaa viljelijät ja saada heidät mukaan hankkeen toteutukseen. Hankkeessa on ollut kaksi keskeistä viestijätahoa: ProAgria Länsi-Suomi ja MTK Varsinais-Suomi. MTK lähetti kaikille jäsenilleen viestiä kipsihausta, ja ProAgria on hoitanut erillisillä sopimuksilla viljelijäviestintää. Monikanavaisuus on tärkeää. Haastateltavat kokivat vahvuudeksi sen, että useampi toimijataho viestii samaan suuntaan, se auttaa lisäämään luottamusta.

Viljelijät ovat tunnetusti haastava kohderyhmä tavoittaa, sillä he ovat kiireisiä ja haluttu yhteistyökumppani moniin hankkeisiin. Lisäksi joillain maanviljelijöillä voi olla huono mielikuva ympäristöalasta ja -hankkeista. Siksi tämän sidosryhmän kanssa työskentely olisi hyvä pyrkiä hoitamaan mahdollisimman hyvin. Maatalousteeman hankkeissa onkin tehty hyvää työtä viljelijöiden aktiivisessa neuvonnassa ja yhteistyön edistämässä.

KIPSI-hankkeen hanketoimija kertoi haastattelussa kysyneensä viljelijöiltä mielipiteitä viestinnästä ja saaneensa vastaukseksi, että määrällisesti viestintää oli riittävästi. Viestinnän laatuun hanketoimijan jututtamat viljelijät eivät olleet ottaneet kantaa.

KIPSI-hankkeen haastatteluissa kävikin ilmi, että viestinnässä oli tapahtunut kömmähdyksiä, jotka saattoivat olla osaltaan vaikuttamassa siihen, ettei toivottua määrää viljelijöitä saatu mukaan. Erään haastateltavan mukaan ELY-keskus koordinoi markkinoinnin suunnittelua turhan itsenäisesti, ottamatta tarpeeksi muita kumppaneita huomioon. Mainostoimisto ja ELY-keskus olivat kehittäneet Ruoan suojelija -kampanjan, joka oli herättänyt kumppaneissa, maanviljelyn asiantuntijaorganisaatioissa, ihmetystä. Haastateltava koki, että valittu mainostoimisto tunsu huonosti viljelijän arkea ja sitä, mikä vetoaa viljelijöihin:

“Lehtimainoksien kohderyhmä vaikutti olevan kuluttaja, vaikka piti tavoittaa viljelijät. ELY-keskus luotti liikaa mainostoimistoon. Teetettiin pelloille ajateltuja banderolleja, joita ei kuitenkaan käytetty. Niissä oli vääränlainen slogan. Miksi kohdennettiin niin paljon kuluttajille ja yleisölle, kun viljelijöille piti mennä viesti?”

Kun oli kuntavaalit, alkoi tämän haastateltavan mukaan nousta keskustelua, että hankkeen kautta viljelijöitä syyllistettiin eikä ymmärretty, ettei kipsi sovi kaikille.

Tämä esimerkki kertoo, että viestinnällä ja markkinoinnilla voi olla erittäin merkittävä rooli rahoitetuissa hankkeissa. Täten myös viestinnän ja markkinoinnin suunnitteluun ja toteutukseen tulee löytyä osaamista, koordinaatitaitoja ja resursseja hanketoimijoiden puolelta. Toinen vaihtoehto on, että yhteistyössä ELY-keskusten kanssa pyritään jatkossa huolehtimaan, että kaikki isommat kampanjat suunnitellaan yhteistyössä ympäristöministeriön viestinnän kanssa.

Toinen KIPSI-hankkeen asiantuntija toivoi, että viljelijöille suunnattu viestintä olisi kokonaisvaltaisempaa, koska tiloilla pitää vastata kaikkiin ympäristöhaasteisiin yhtäaikaan. Tällaiseen ei kuitenkaan ole ollut KIPSI-hankkeen puitteissa resursseja tai mahdollisuuksia. Haastateltavan mukaan kuitenkin kyseisellä hankesummalla olisi voinut pohtia laajempaa neuvontaa viljelijöille. Haastateltavan mukaan maatalousorganisaatioissa on aina niin kiire, että laajempaa viestintää ei ylipäänsä tehdä. Haastateltavan mukaan sentyyppistä aktivoivaa neuvontaa, jota KIPSI-hankkeessa tehdään, ei kukaan oikeastaan tee:

“Olisi tarve tehdä kokonaisvaltaista työtä viljelijöiden kanssa, esimerkiksi monimuotoisuuskartoituksista on saatu hyviä kokemuksia.”

Toisaalta toinen maatalousteeman edustaja puolestaan koki, että synergiat on saatu hyvin hyödynnettyä, ja kipsineuvontaa on tehty muun neuvonnan yhteydessä. Korona luonnollisesti nousi haastatteluissa esiin yhtenä kompastuskivenä viljelijöiden tavoittamisessa, sillä viljelijät kaipaavat haastateltavien mukaan vertaistukea ja keskustelua.

KIPSI-hankkeen edustaja koki, että tilanteeseen nähden kohderyhmät onnistuttiin kuitenkin tavoittamaan hyvin ensimmäisenä vuonna. Levitysnäytöksiä on järjestetty useampia, ja vuonna 2021 on soitettu 160 viljelijälle. Lisää viljelijöitä on saatu mukaan niille valuma-alueille, joilla on veden laadun seuranta. Haastateltavan mukaan vuoden 2020 ja kevään 2021 hankalat sääolot ovat vaikuttaneet siihen, ettei kipsihaku ole ollut niin aktiivista kuin

toivottiin, viljelijät eivät jaksanut osallistua ylimääräiseen. Haastateltava muistutti myös, että viljelijöiden joukko on moninainen:

“Osa ottaa kaikkea mitä ilmaiseksi saa, mutta on myös kipsiskeptikkoja.”

KUITU-hankkeen hanketoimija kertoi, että viljelijätilaisuuksien peruuntumisen aiheuttamaa aukkoa viestinnässä on pyritty paikkaamaan uutiskirjeillä ja kirjoittamalla hankkeesta paikallislehtiin. Paikallismediat ovatkin useissa ohjelman teemoissa tärkeä kanava ja avainkohderyhmien tavoittamiseen. Vesistökuunnostukseen osallistuvan järjestötoimijan mukaan

“..nyt kun saatiin apua ja tiedotettiin aktiivisesti, paikallislehdet ottavat kiljuen vastaan eli viesti myös leviää tehokkaasti. Riittävän pieni skaala ja konkretia on tärkeää.”

Yksi ELY-keskuksen vesiensuojelun edustaja jäi pohtimaan, tehtiinkö heidän ELY-keskuksessa tarpeeksi työtä sen eteen, että viesti rahoitushauista menee mahdollisimman laajalle eikä jää vain ennalta tuttujen hankehakijoiden tietoon. Tämä pohdinta koski erityisesti metsätalouden vesienhallinnan hankkeita:

“Olisimmeko saaneet parempia hankkeita, jos olisimme jaksaneet markkinoida [enemmän]?”

Liite 8. Vesiensuojelun tehostamisohjelman viestintäsuunnitelma 2021: tavoitteet, keinot, mittarit ja toteutumisen tilanne

Ohjelman yhteinen viestintä		Ohjelman yhteinen viestintä	
Viestinnän tavoite	YM:n keinot	Mittarit	Toteutumisen tilanne
Lisätä tietoisuutta ohjelman toimien ja kokeilujen vaikuttavimmista tuloksista ja konkreettisista vesiensuojelukeinoista, jotta tieto leviää toimien potentiaalisille toteuttajille ja päättäjien tietoon.	Viestintä ohjelman toteutuksen ja tulosten väliarviosta sekä merkittävistä vaiheista keväällä	Sidosryhmien ja ohjelman toteuttajien tyytyväisyys vuorovaikutukseen ja viestintään: sidosryhmätilaisuuksien osallistumismäärät ja palaute	Ei tietoa tyytyväisyydestä
Lisätä tietoisuutta ohjelman tarjoamista rahoitusmahdollisuuksista erityisesti uusien toimijoiden saavuttamiseksi	Säännöllinen ja aktiivinen viestintä ohjelmasta omien kanavien kautta sekä aktiivinen mediatyö	Ohjelman/ hankkeiden/ kokeilujen saama medianäkyvyys (ml. somenäkyvyys), viestinnän sävy	Palautetta ei ole kerätty
Sitouttaa viestinnällä ohjelman toimijoita ja sidosryhmiä yhteistyöhön	Määritellään merkittävimmät tilaisuudet, joihin pyrimme esittelemään ohjelmaa	Ohjelman esittelytilaisuuksien sekä niiden yleisön määrä ja yleisön palaute	Hyvä some- ja medianäkyvyys
	Määritellään tärkeimmät asiantuntija-artikkelien aiheet ja julkaisukanavat	Ohjelman/ hankkeiden/ keinojen tunnettuus ja hyväksyttävyys keskeisten sidosryhmien joukossa (huom. selvittäminen vaatii resursseja)	Viestinnän sävy pääosin neutraali
	Määritellään tärkeimmät asiantuntija-artikkelien aiheet ja julkaisukanavat	Asiantuntija-artikkelien määrät	Esittelytilaisuuksista ei ole kerätty yleisöpalautetta
	Annamme viestintätukea ohjelman parissa työskenteleville henkilöille: mm. viestintämateriaalit ja -ohjeistus		Ei ole selvitetty
	Sidosryhmätilaisuudet ja niihin liittyvät palautekyselyt ohjelmasta ja sen viestinnästä		Tiedossa vuoden 2022 alussa (tieto kerätään hankkeilta)

Maatalous		Maatalous	
Viestinnän tavoite	YM:n keinot	Mittarit	Toteutumisen tilanne
Tukea kipsi-, rakennekalkki- ja kuitulietehankkeiden yhteistä viestintää ja vuorovaikutusta sidosryhmien kanssa hankkeiden rajat ylittäen ja niiden välistä synergiaa hyödyntäen (hankkeiden yhteiset tilaisuudet ja loppuseminaari, viestintämateriaalit, artikkelit, oppaat)	Etsitään ja tuodaan YM:n Twitterissä sekä sidosryhmien ja keskeisten medioiden kanavissa esille henkilöitä (viljelijöitä, neuvojia), jotka voivat kertoa kokemuksiaan kipsi-, kuitu- ja kalkkihankkeiden vesiensuojelukeinojen käytöstä. Tuotetaan heistä tarinoita ja/tai tarjotaan tarinoita medioihin, määritellään tavoitemedia	Pitchattujen aiheiden läpimeno ja sävy medioissa (artikkelit, kolumnit)	Toteunut hyvin, seminaarin jälkeen ainakin kuusi artikkelia mediassa maanparannus-aineisiin liittyen
Lisätä erityisesti maanomistajien luottamusta ja kiinnostusta hankkeiden toimia ja maatalouden uusia vesiensuojelukeinoja kohtaan	YM organisoii yhteistyötä koskevan sisäisen palaverin, jossa sovitaan tarkemmin maatalouteen liittyvien hankkeiden (kipsi, rakennekalkki, kuitu) yhteisestä viestinnästä ml. sidosryhmätyöpaja, loppuseminaari sekä julkaisut ja viestintäaineistot	Loppuseminaariin osallistuvien tahojen/henkilöiden määrä: tavoite 75% kutsutuista sekä ennakko- ja palautekyselyn tulokset: tavoite vähintään 3	Toteutunut hyvin (kutsuttu 320, parhaimmillaan paikalla 210)
Tukea viestinnällä vesienhallintaosaamista	Käynnistetään viestintäyhteistyö muutaman hyvin käynnistyneen vesienhallintahankkeen kanssa	Mittareita suunnitellaan hankkeiden yhteisessä viestintäpalaverissa	Palautteen analyysi ei valmis
Lisätä maan- ja metsänomistajien sekä kunnostajien kiinnostusta vesienhallintaosaamista koskevia tuloksia kohtaan	YM:n asiantuntijat suunnittelevat, millaista päättäjäviestintää ja sidosryhmäyhteistyötä tarvitaan, mm. CAP-valmistelu	Mukaan lähtevien vesienhallintahankkeiden määrä ja sitoutuneisuus viestintään	Toteutunut hyvin
		Sovitut YM:n toimet viestintätuotteiden tekemiseksi toteutettu	Ei tietoa

Vesistökunnostus				
Vesistökunnostus		Kuunnellaan ja opitaan sidosryhmiltä työpajoissa (vesistökunnostusverkoston työpajat 15.3. ja 26.3. sekä viestintätyöpaja 11.5.)	YM:n viestintä- ja vuorovaikutustyöpajaan osallistuneiden määrä (tavoite vähintään 75% kutsutuista) ja palaute työpajasta (arvosana vähintään 3)	Ei tietoa
		Tuetaan koulutuspaketin viestintää, erityisesti koulutuksen markkinointia		
	Tukea viestinnällä vesistökunnostusosaamista	Viestintäyhteistyö valikoitujen hankkeiden kanssa mm. tulevan kesän toimista, somekampanja ja mediapitchaus sekä hankkeiden viestinnän aktivointi: tavoite saada läpi medioissa vähintään kaksi kunnostushanketta/kk kesä-syyskuussa ja innostaa ainakin 5 hanketta ottamaan yhteyttä medioihin	YM:n oman mediapitchauksen osumat, Veden vuoro -tarinoiden läpimeno	Ei tarkkaa tietoa
	Tukea alueellisten verkostojen viestintää			
	Edistää hyvien kunnostushakemusten ja uusien toimijoiden saamista mukaan	Veden vuoro -tarinat (4kpl) ja niitä koskevat somekortit	Kunnostushakukampanja: someanalytiikan tulokset ja kampanjasivun klikkaukset	Toteutui hyvin
		Uusitaan pienimuotoisempaa vuoden 2020 hankehakukampanja aineistoineen	Kunnostushakukampanja: hakemusten määrä ja uudet hakijat vrt. aiemmat (laadullinen ja määrällinen analyysi ELYstä)	Ei tarkkaa tietoa määrästä eikä mitään tietoa laadusta
Viestinnän tavoite	YM:n keinot	Mittarit	Toteutumisen tilanne	

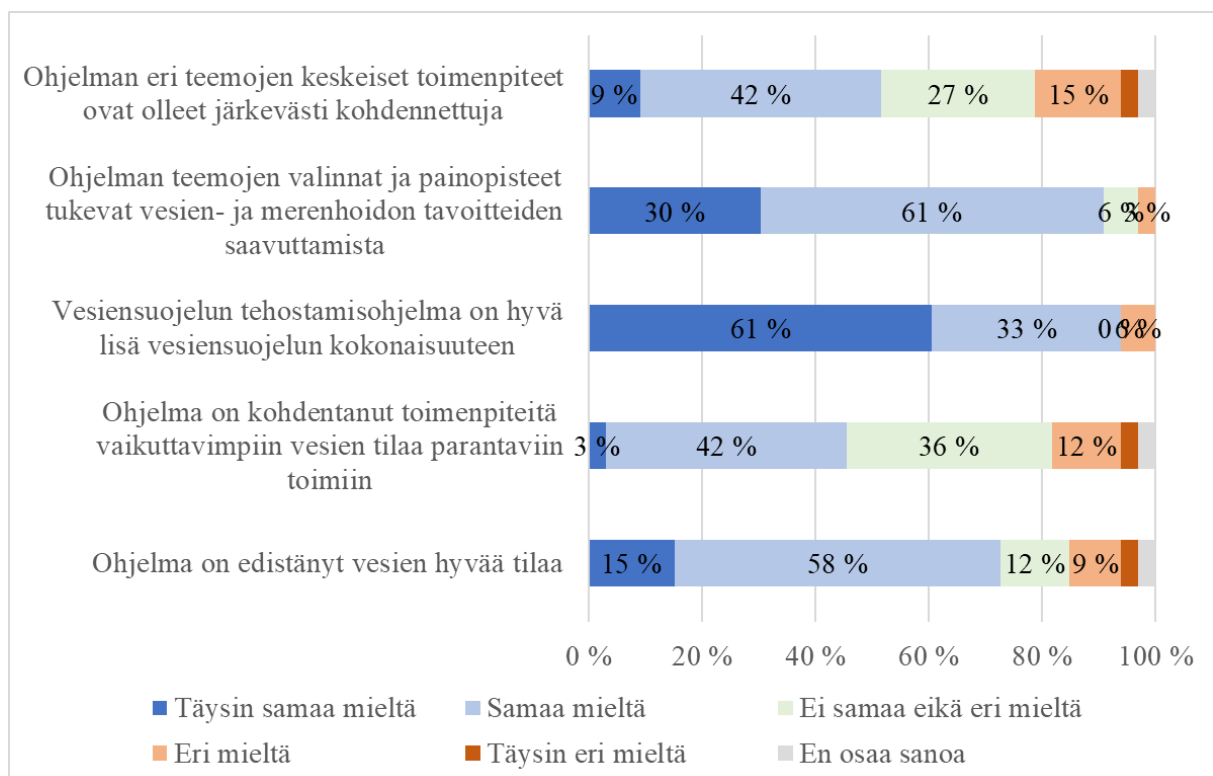
Kaupunkivedet		Kaupunkivedet		
Kaupunkivedet	Viestintä rahoituksesta sekä rahoitetuista hankkeista			
	Hulevesiin liittyvä vuorovaikutus keskeisten kohderyhmien kanssa ja päättävä viestintä yhteistyössä Suomen vesiyhdistyksen kanssa			
	Hulevedet: lisätä kohderyhmien tietoisuutta taajamien hulevesien huonosta laadusta ja herättää tarpeita toimia hulevesien laadun parantamiseksi	Suomen vesiyhdistyksen kanssa kevään aikana järjestettävä sidosryhmä/viestintätyöpaja, jossa kartoitetaan yhteistyömahdollisuudet ja tavoitteet alan toimijoiden kanssa. Keinot täsmentyvät kampanjan täsmennyksessä.	Mittareita ei ole laadittu, koska työ oli niin alkuvaiheessa	Yhteistyö sidosryhmien kanssa on toiminut hyvin. Järjestettiin työpaja, jossa kuntien ja yritysten/ järjestöjen toimialojen noin 40 edustajaa sparrasi ns. hulevesioppaan tekemistä. Oppaan laatiminen ja jalkautus ovat ensi vuoden työstä.
	Saada kohderyhmillä jo olevaa tietoa kaikkien käyttöön sekä lisätä verkostoitumista			
	Viestii hulevesihankkeiden tuloksista näille kohderyhmille vaikuttavuuden lisäämiseksi (vuonna 2022)			
	Suunnitella verkoston kanssa teeman viestintää, kuten blogeja tms.			
Viestinnän tavoite	YM:n keinot	Mittarit	Toteutumisen tilanne	

Liite 9. Katsaus kyselyiden ja haastatteluiden tuloksista: vesiensuojeluvaiikutukset ja muut vaikutukset

Miten ohjelman teemojen valinta ja painopisteet ovat tukeneet vesien- ja merenhoidon tavoitteiden saavuttamista?

Kyselyissä ja haastatteluissa vastaajat olivat yhtä mieltä siitä, että ohjelman teemojen valinta ja painopisteet ovat yleisesti tukeneet vesien- ja merenhoidon saavuttamista hyvin. Erityisesti maatalousteemaa ja sen painopisteitä pidettiin haastatteluissa tärkeinä. Kipsiin panostaminen on perusteltua, koska sen ansiosta Saaristomeren tila tulee parantumaan, vaikka se ei vaikutakaan juurisyyhyn. Huolena on kuitenkin se, että jos KIPSI-hankkeen tavoitteet eivät toteudu, niin rahoja saatetaan suunnata muihin teemoihin.

Myös valtaosa eli 90 % hallinnon erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyyn vastaajista oli samaa mieltä siitä, että ohjelman teemojen valinnat ja painopisteet tukevat vesien- ja merenhoidon tavoitteiden saavuttamista (Kuva 9.1.). Kun vastaajia pyydettiin antamaan kouluarvosana ohjelman tavoitteille, 81 % vastaajista antoi kiitettävän arvosanan (kuva 5.2. liitteessä 5).

Kuva 9.1. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien suhtautuminen ohjelman vesiensuojelulliseen vaikuttavuuteen liittyviin väitteisiin.

Myös haastatteluissa vallitsi yksimielisyys siitä, että ohjelman teemojen valinta ja painopisteet ovat yleisesti tukeneet vesien- ja merenhoidon saavuttamista hyvin. Vaikutukset tosin näkyvät hitaasti, mutta pitkällä aikavälillä on odotettavissa muutosta parempaan. Ohjelma on kuitenkin nyt kesken, eikä tuloksia tai niiden vaikutuksia vielä tiedetä. Nyt on jo kuitenkin havaittu, että ohjelma on nostanut vesiasioiden profiilia ja lisännyt tietoisuutta vesiensuojelusta. Toisaalta korostettiin myös sitä, ettei tehostamisohjelma pysty yksinään

ratkaisemaan asioita, vaan tarvitaan jatkotyötä ja monia muitakin asioita, jotka tapahtuvat samanaikaisesti.

Eryteisesti maatalousteemaa ja sen painopisteitä pidettiin haastatteluissa tärkeinä. Kipsiin panostaminen on perusteltua, koska sen ansiosta Saaristomeren tila tulee parantumaan, vaikka se ei vaikutakaan juurisyyhyn. Huolena on kuitenkin se, että jos KIPSI-hankkeen tavoitteet eivät toteudu, niin rahoja saatetaan suunnata muihin teemoihin.

Missä määrin toiminta on täydentänyt muiden rahoittajien toimintaa?

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyyn vastaajista 94 % oli samaa mieltä siitä, että vesiensuojelun tehostamisohjelma on hyvä lisä vesiensuojelun kokonaisuuteen (Kuva 9.1.). Kun vastaajia pyydettiin antamaan kouluarvosana ohjelman tuomalle lisäarvolle, 56 % vastaajista antoi kiitettävän arvosanan ja 27 % vastaajista antoi arvosanan 8 (kuva 5.2. liitteessä 5).

Myös haastateltavien keskuudessa vallitsi yksimielisyys siitä, että ohjelma tuo merkittävää lisäarvoa vesiensuojeluun. Haastateltavat kokevat, että ohjelmalle on ollut tilausta. Merkittävää on historiallisen suuri rahallinen satsaus ja se, millaisia toimia rahoitetaan. Ohjelmalle toivottaisiin jatkoa ja nykyistä pitkäjänteisempää panostusta.

Haastatteluiden mukaan ohjelman puitteissa on toteutettu hyvin konkreettisia hankkeita, joita ei olisi voitu toteuttaa muiden rahoitusinstrumenttien alla. Eryteisesti suuri satsaus maatalouden vesiensuojelun konkreettisiin toimiin on tuonut lisäarvoa. Esimerkiksi EU-rahoitus ei ole tässä toiminut. Todennäköisesti kipsin levitys sekä rakennekalkki- ja kuituhankkeet olisivat jääneet toteuttamatta ilman tätä ohjelmaa tai olisi tehty hyvin pieniä pilotteja.

Haastatteluissa nousi esille, että tutkimusteemassa tarjotun tyyppistä ja kokoista rahoitusta olisi hankala saada muista tutkimusrahoituksen lähteistä, kuten Suomen Akatemiasta, säätiöistä tai EU:lta. Olennaista on näin laaja kotimaista toiminta ja infran käyttöä, jollaista ei ole ollut. Ohjelma luo mahdollisuuden keskittää fokusta samalle alueelle samoihin ongelmiin. Kansainvälisissä hankkeissa fokusalueet ovat ympäri Eurooppaa, mutta nyt voidaan keskittyä Saaristomereen kaikki yhdessä yhteistä infraa käyttäen.

Maa- ja metsätalouden vesienhallintateeman rahoitus ja se, että siinä yhdistetään kahden ministeriön rahoja, tuo yhden haastateltavan mukaan lisäarvoa ja poistaa raja-aitoja toisaalta maa- ja metsätalouden toimien ja toisaalta tuotannon ja vesiensuojelun väliltä. Nyt on pyritty yhteisellä rahoitusinstrumentilla edistämään kestäväää ja järkevää veden käyttöä, jossa otetaan vesiensuojelu huomioon toiminnassa itsessään. Kosteikkorakentamista olisi muutenkin tehty, mutta nyt ollaan toteuttamassa ihan eri mitassa. Maatalousalueen kaksitasouomaratkaisuille on saatu iso sysäys.

ELY-keskuksen edustajan mukaan vesistökuunnostuksen alalla on ollut saman tyyppistä rahoitusta aiemminkin harkinnanvaraisten avustusten muodossa. Nyt on kuitenkin enemmän resursseja ja voidaan taata toiminnan jatkuvuus monivuotisen ohjelman ansiosta. Lisäksi tehostamisohjelmasta on tiedotettu hyvin ja tietoisuus ja hanketoimijoiden osaaminen on kasvanut ja sitä kautta on saatu enemmän hakemuksia.

Useampi haastateltava mainitsi, että ilman vesiensuojelun tehostamisohjelman rahoitusta hylkyjen saneeraus ja siihen liittynyt toimintamallien kehittäminen olisi todennäköisesti jäänyt kokonaan toteuttamatta.

Kaupunkivesiteemassa on ohjelman avulla lisätty tietoa haitallisista aineista ja nostettu esiin hulevesiteemaa vesiensuojelun näkökulmasta. Yhden haastateltavan mielestä ilman ohjelmaa tämä ei olisi onnistunut ainakaan ajoitukseltaan näin hyvään aikaan eikä tässä laajuudessa.

Onko ohjelman teemojen keskeiset toimenpiteet kohdennettu järkevästi vesien- ja merenhoidon tavoitteiden kannalta?

Edellä todettiin, että ohjelman teemojen valinnat ja keskeiset painopisteet ovat olleet sekä kyselyyn vastanneiden että haastateltujen henkilöiden mielestä hyvin valittuja. Kun käsitellään tarkemmin toimenpiteiden kohdentamista eri teemojen sisällä, tulee vastauksiin enemmän sävyjä. Edelleen valtaosa on tyytyväinen painotuksiin tai suhtautuu niihin neutraalisti. Osa vastaajista koki, että erityisesti maatalousteeman sisällä olisi parannettavaa. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyyn vastaajista 49 % oli samaa mieltä siitä, että ohjelman eri teemojen keskeiset toimenpiteet ovat olleet järkevästi kohdennettuja ja 27 % vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa (Kuva 9.1.). Kyselyyn vastaajista 45 % oli samaa mieltä siitä, että ohjelma on kohdentanut toimenpiteitä vaikuttavimpiin vesien tilaa parantaviin toimiin ja 36 % vastaajista suhtautui väitteeseen neutraalisti (Kuva 9.1.).

Haastateltavat ovat sitä mieltä, että maatalousteeman alla olevat toimenpiteet on hyvin perustellusti valittu. On hyvä, että edistetään maanparannusaineiden käyttöä. Olisi kuitenkin hyvä voida viestiä viljelijöille, mitä muuta he voisivat tehdä. Toisaalta kipsi on vain ensiapu, jonka avulla hankitaan lisää aikaa maatalouden muiden toimien tekemiseen. Esimerkiksi fosforilannoituksen vähentäminen on sellainen pitkäaikainen toimenpide, joka vähitellen alkaa auttaa, samoin esimerkiksi kerääjäkasvien käyttö. Pitäisi siis edistää myös hyviä viljelykäytäntöjä, joilla on paljon vaikutusta maatalouden vesiensuojeluun. Ne etenevät nyt lähinnä muiden ohjelmien tiedonvälityshankkeiden avulla. Joidenkin haastateltavien mielestä rakennekalkki- ja KUITU-hankkeisiin tulisi kohdentaa reilusti nykyistä enemmän resursseja.

Toisaalta kipsin levitykseen käytetään valtava rahasumma ja saadaan vaikutuksia vain viiden vuoden päähän. Siinä on yhden haastateltavan mukaan ollut myös suuri hallinnollinen kulu per hehtaari levitettyä kipsiä. Olisiko tämä raha pitänyt kohdentaa jollain muulla tavalla, jolla olisi pitkäaikaisempi vaikutus? Esimerkiksi rakennekalkin myönteiset vaikutukset kestävät arviolta 10-20 vuotta. Oliko kipsi kustannustehokas ratkaisu?

Tehostamisohjelman rahoituksella saadaan muutettua maa- ja metsätalouden kuivatusjärjestelmää kestävämpään ja luonnonmukaisempaan suuntaan. Haastatteluissa nousi esille, että tarvitaan juuri tällaista maa- ja metsätalouden välistä yhteistoimintaa ja monivaikutteista tapaa, jolla pystytään muuttuvassa ilmastossa hallitsemaan tulvariskejä ja samalla täyttämään vesienhoito- ja monimuotoisuustavoitteita. Toisaalta eräs haastateltava totesi, että maa- ja metsätalouden vesienhallinnan kokonaisuudessa on tiettyjä riskejä, että vesienhallinta mielletään ilman muuta vesiensuojeluksi eli esimerkiksi tulvasuojelu olisi ympäristönsuojelua. Tällöin usein pyritään nopeuttamaan veden siirtymistä pelloilta, mikä on taas ympäristön kannalta vahingollista.

Yksi, mikä ponnahtaa positiivisesti esille haastatteluista, on vesistökuunnostusverkoston rahoittaminen. Tiedonvaihto on varmasti pysyvää ja verkostotoiminta on vaikuttanut

konkreettisen tekemiseen. Olisi varmaan saman tyyppisiä hankkeita rahoitettavana, mutta ELY-keskukset ovat saaneet ohjelman kautta lisäresursseja. Ne verkostot, joita on luotu, olisi voineet jäädä tekemättä. Toisaalta myös haastatteluissa todettiin, että käytännön vesistökuunnostushankkeet ovat olleet tosi pieniä, joten laaja vaikuttavuus on jäänyt saavuttamatta.

Kaupunkivesiteeman painotukset onnistuttiin valitsemaan siten että ne osuivat ajan hermolle oikein, mikä on auttanut saamaan viestejä vahvasti läpi esimerkiksi haitallisten aineiden merkityksestä ja hulevesistä vesiensuojelun näkökulmasta.

MAAMERI-hanketta olisi ehkä pitänyt suunnata enemmän soveltavaan tutkimukseen, joka palvelisi suuremmin KIPSI-hankkeen vaikutusten arviointia ja kehittäisi konkreettisia työkaluja. Nyt vaikuttaa siltä, että on aika paljon perustutkimusta.

Millaisia konkreettisia tuloksia ohjelmalla on ollut? Ovatko hankkeiden tavoitteet täyttyneet?

ELY-keskusten hallinnoimien hankehakujen kautta rahoitetut hankkeet

Hankekyselyssä kysyttiin hankkeiden konkreettisista saavutuksista, joita sai kuvailla vapaasti. Listatut asiat olivat moninaisia ja niitä on koottu taulukkoon 9.1. kolmen eri teeman alle, jotka ovat konkreettinen toiminta, hanketoiminta ja yhteistyö muiden kanssa. Teemat valikoitiin sen mukaan, miten annettuja avovastauksia oli selkeintä jaotella. Yleisesti ottaen konkreettisia saavutuksia tunnistettiin paljon ja hanketoimijat olivat tyytyväisiä hankkeiden etenemiseen.

Taulukko 9.1. Hanketoimijoiden saavutukset konkreettисessa toiminnassa, hanketoiminnassa ja yhteistyö muiden kanssa.

KONKREETTINEN TOIMINTA	HANKETOIMINTA	YHTEISTYÖ MUIDEN KANSSA
Järven kunnan heikentymisen estyminen	Projektisuunnitelmien tekeminen	Yhteistyö rannanomistajien kanssa
Veden laadun parantuminen	Asioiden esittely sidosryhmille	Paikallisten ihmisten kiinnostuksen herääminen
Konkreettiset suunnitelmat alueen tietyn lammen tai järven pelastamiseksi	Kunnallisvaalipaneelissa keskustelu teemasta	Verkostoituminen
Vesikasvien niitto, kaislojen leikkaus, vesikasvillisuuden kasvun haltuunotto	Artikkeleiden ja lehtijuttujen julkaiseminen	Verkostotoiminnan käynnistyminen maakunnassa ja paikallisesti
Veden virtauksen parantuminen	Tutkimustulosten saanti	Vapaaehtoistoimijoiden sitouttaminen
Kuormitusselvitykset	Hyvät suunnitelmat ja visiot	Yhteistyötahojen tuominen yhteen
Humuksen valumisen vähentäminen	Toimintamallien luominen	Neuvottelu ja neuvonta paikallisten toimijoiden kanssa
Kosteikon rakennus		
Järviveden kirkastuminen		
Veden virtauman palautus alkuperäiselle reitille		
Uimapaikan siivous		
Levähdys ja pesimäpaikka vesilinnuille		
Rantojen rehevöitymisen pienentyminen		
Hulevesihallinta ja ratkaisumallien esille tuominen		
Vesistöissä liikkumisen helpottaminen		
Kalojen kudun onnistumisen helpottaminen		
Kalakannan parantuminen		
Vesialueiden ennallistaminen		
Puukunnostusten ja virranohjaimia suojiin sekä puroinventointeja kunnostussuunnitelmien tekemiseksi		
Tiedon tuottaminen autopesuloiden vaikutuksista kaupunkien vesiin		

Erillishankkeet

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyssä kysyttiin erillishankkeissa mukana olevilta henkilöiltä hankkeiden onnistumisesta. Hankkeen hyväksi puoliksi mainitaan kyselyn avovastauksissa yhteistyö eri tahojen kanssa, kuten esimerkiksi tutkimuksen, teollisuuden ja

viljelijöiden kesken. Lisäksi mainitaan konkreettinen rahoitus tutkimustyöhön, hankkeen tavoitteiden saavuttaminen, hylkyjen ympäristölle aiheuttamien riskien väheneminen eli hankkeen tavoitteiden täytyminen onnistuneesti, uudet tutkimustulokset sekä hankkeen toimien näkyvyyden parantuminen. Erityisesti keuhataan konkreettista tekemistä ja vaikutusten näkemistä itse.

Koettujen haasteiden osalta mainitaan erityyppisten tutkimusintressien kokoaminen saman tavoitteen alle, seuranta-ajan lyhyys, vaikuttavuuden arvioinnin keskeneräisyys vielä tässä vaiheessa, vaikutusten arvioinnin tekoavan pohdinta, sääolosuhteiden vaikutus toimintaan ja tuloksiin, tutkimustiedon puutteet, tiedon soveltaminen käytäntöön, kenttätööhön tarkoitettujen rahojen loppuminen, koronatilanteen vaikutus sekä hankkeiden jatko. Kyselyssä kysyttiin vielä, miten hanketoimintaa voisi kehittää jatkokauden aikana ja miten ohjelma voisi tukea hanketta. Kehittämiseen liittyen nostettiin esille pitkäaikaisen seurantaohjelman merkitys, KIPSI-hankkeen tukihaun ajankohdan aikaistaminen, kipsin levityksen volyymin lisäys, resurssien lisäys, viestinnän tehostaminen eri toimijoiden ja median suuntaan (esim. tulosten koonti videomuotoon), kunnostushankkeiden linkittäminen samoille alueille (motivaation lisäys) ja kipsinlevityksen markkinoinnin lisääminen.

Maatalousteema

KIPSI-hanke on kohtuullisen hyvin onnistunut. On tehty sitä, mitä on pitänytkin tehdä ja viljelijäpalautteet ovat olleet pääosin positiivisia. Määrälliseen tavoitteeseen ei kuitenkaan päästä. Kipsihankkeen tavoitteena on, että saataisiin levitettyä kipsiä 50 000 - 65 000 hehtaarille Saaristomerren valuma-alueelle. Vuonna 2020 levitettiin 10 000 ha ja vuonna 2021 8500 ha. Tällä tahdilla ei saavuteta tavoitetta.

Haastatteluiden mukaan on useita syitä, miksi viljelijöiden kiinnostus kipsin levitykseen on jäänyt tälle tasolle. Vuosi 2021 on ollut hankala kasvukausi sääolosuhteiltaan ja silloin karsitaan kaikkea muuta. Syksyllä levityksen aikaikkuna on hyvin kapea, mikä voi arveluttaa viljelijöitä. Toisaalta viljelijät ovat saattaneet odottaa, että viljelykierto on kipsin levityksen kannalta sopivassa vaiheessa. Nykyisinhän on viljelijän oman asiantuntemuksen varassa, mille lohkolle kipsin levitystä haetaan. Sellaista ei ole, että joku olisi ajatellut, missä vaikutus olisi suurin Levityskapasiteetti olisi riittänyt tavoitemäärien levittämiseen, mutta voidaan kipsata vain niitä lohkoja, joille tuki on haettu. Lähtökohtaisesti viljelijöillä suuri muutosvastarinta ja osittain myös kipsiin liittyviä ennakkoluuloja. Tähän voi osittain liittyä se, ettei ole saatu viljelijöitä mukaan. Toisaalta maatalouden tukijärjestelmän muutos aiheuttaa epävarmuutta, koska on ollut puhetta, että kipsi, kuitu ja rakennekalkki saattaisivat sisältyä ympäristökorvausjärjestelmään.

KIPSI-hankkeessa on ollut iso tavoite ja isot odotukset saada vaikuttavia tuloksia nopealla aikataululla. Haastatteluissa pohdittiin myös, ovatko asetetut tavoitteet ylipäänsä realistisia.

“Ympäristöhallinnon puolella pitäisi olla malttia ja ymmärrystä siihen, ettei saada 20 000 ha vuodessa. Onko tarkemmin selvitetty, että kun potentiaalinen pinta-ala on tietty, niin onko siinä huomioitu ne lohkot, joille ei tiloilla voi levittää? Ovatko tavoitteet realistisia?”
(Hanketoimija, Maatalousteema)

KUITU- ja rakennekalkkihankkeet ovat KIPSI-hanketta lyhyempiä ja enemmän tutkimus- ja pilottiluontoisia. Niiden ongelmana on ollut hankkeiden lyhyys. Lyhyen hankkeen aikana ei

ole ehditty saada varsinaisia tutkimustuloksia. KUITU-hankkeessa saatiin suunnitellut pinta-alat levitettyä vasta viimeisenä vuonna.

Rakennekalkki-hankkeessa on edetty suunnitelman mukaisesti ja tehty enemmänkin. On tehty esimerkiksi lausuntotyyppisiä yhteenvetoja perehtyen esimerkiksi Ruotsissa tehtyihin tutkimuksiin. Tavoitteet toteutuivat tosi hyvin valuma-aluekohtaisessa pilotissa, johon saatiin kaikki ne pellot mukaan, jotka olivat sopivia. Menestys perustui siihen, että hanketoimijat tunsivat viljelijät entuudestaan. Viljelijöiden sitoutuminen on tärkeää ja he ovat olleet innoissaan lähtemässä mukaan.

KUITU- ja rakennekalkkihankkeissa syntyy tärkeää tietoa ja tulevaisuudessa, kun niitä on levitetty nykyistä isommalle alueelle ja on kerätty tietoa vaikutuksista, niitä uskaltaa paremmin myös suositella viljelijöille. Paras tilanne on, jos viljelijä saa tuotannollista hyötyä, kun esimerkiksi maan kasvukunto paranee ja rakenne paranee ja samalla saadaan vesiensuojelusta hyötyä.

“Mutta näillä (saaduilla tuloksilla) voi vahvistaa sitä ajatusta, että niiden aineiden käytöstä on hyötyä saatavissa vesiensuojeluun ja onko sitten kenties muutakin hyötyä viljelijälle. Silloinhan ne toimivat parhaiten, kun viljelijä voi todeta, että niistä (toimista) on muutakin hyötyä eikä ainoastaan se vesiensuojelu.” (Hanketoimija, maatalousteema)

Kaikki kolme maatalousteeman hanketta yhdessä ovat tuottaneet viljelijäoppaan, josta käy ilmi, että sopiva maanparannusaine pitää valita maalajin ja myös muiden ympäristötekijöiden mukaan. Tästä pitäisi pystyä vielä viestimään, mutta resurssit ovat rajalliset.

Tutkimusteema

MAAMERI-hanke on väliraportin mukaan edennyt suurin piirtein aikataulussa ja tutkimusta on saatu tehtyä koronatilanteen aiheuttamista ongelmista huolimatta. Täten vaikuttaa siltä, että tutkimustyö ja Saaristomerimallin kehittäminen etenevät hyvin, mutta varsinaisia tuloksia ja konkreettisia työkaluja vesienhoidon suunnitteluun on odotettavissa hankkeen jälkimmäisellä puoliskolla. Tutkimushankkeille onkin tyypillistä, että tulosten vaikuttavuus realisoituu vasta hankkeen jälkeen.

Se, mikä ei ole toteutunut suunnitellusti, on MAAMERI-hankkeen panos KIPSI-hankkeen seurannassa. MAAMERI-hankkeen ja KIPSI-hankkeen välinen yhteys ei tue KIPSI-hankkeen seurannan toteuttamista. Tämä olisi pitänyt suunnitella jo alun perin yhdessä ja varmistaa hankkeiden välinen ajallinen yhteys. KIPSI-hankkeen vaikutusten seuranta on mahdollista vasta sitten, kun levitys on tapahtunut ja sen jälkeen seurannan pitäisi jatkua useita vuosia.

MAAMERI-hankkeessa on nähtävissä merentutkimuksen käytännön yhteistyö eli se, miten on luotu käytännön yhteistyötä eri tutkimuslaitosten välillä.

Vesienhallintateema

Haastatteluiden mukaan hankkeessa Valumavesi -hankkeessa on jo saatu arvokkaita tuloksia esimerkiksi luonnon monimuotoisuudesta ja kuormituksen vähentämisestä. Hanke saavuttanut tähänastiset tavoitteensa ja viestii tuloksista maanomistajille, MTK:lle ja konsulttifirmoille. Yksi konkreettinen hankkeen lopputuote on kaksitasouomien mitoituslaskuri.

Haastatteluiden mukaan Valumavesi-hankkeessa tutkittavaa luonnonmukaista peruskuivatusta on tutkittu paljon, mutta se ei ole koskaan menetelmänä lyönyt läpi tiettyjen tekijöiden ja pullonkaulojen vuoksi. Hankkeessa pyritään nyt promoamaan ja lisäämään tutkimustietoa sekä viemään tietoa käytännön tasolle asti tehden samalla yhteistyötä useiden viljelijöiden kanssa. Hankkeessa kartoitetaan myös toteutuksen pullonkauloja ja kehitetään mahdollisia ohjauskeinoja asian edistämiseksi.

Teeman alla haastateltavat kokivat erityisen tärkeäksi monivaikutteisuuden ja valuma-alueelähtöisyyden.

“Uutta lähestymistapaa tarvitaan, monivaikutteista tapaa millä pystytään muuttuvassa ilmastossa toimimaan niin tulvariskien (suhteen) kuin vesienhoito- ja monimuotoisuustavoitteita täyttämään.” (Hanketoimija, vesienhallinta maa- ja metsätaloudessa -teema)

“Tärkeä kokonaisuus on maa- ja metsätalouden valuma-alueelähtöinen vesienhallinta, missä uudesta näkökulmasta pyritään lähestymään tätä vesienhallintaa”. (Hanketoimija, vesienhallinta maa- ja metsätaloudessa -teema)

Vesienhallintateeman alla rahoitettujen hankkeiden joukossa on haastatteluiden mukaan hyviä kokonaisuuksia. Ohjelman puitteissa on parannettu tietoperustaa ja osaamista. Metsäpuolelta osa haastateltavista olisi toivonut enemmän hankkeita, mutta hänen mukaansa ala ei ole ollut kovin aktiivinen. Suomessa on yleensäkin aika vähän metsäpuolen vesiensuojelua.

Kaupunkivesiteema

Haastatteluiden perusteella on vaikea arvioida vielä kaupunkivesiteeman tavoitteiden toteutumista, koska monet hankkeet ovat vasta alkaneet, eikä tuloksia vielä ole. Muutama hanke on myös viivästynyt koronan takia. Kolme jätevesihanketta on päätynyt ja ne pitivät yhteisen loppuseminaarin syksyllä 2021. Niistä saatiin hyviä tuloksia, jotka liittyivät asetettuihin tavoitteisiin.

Valmistuneiden hankkeiden perusteella on siis saavutettu tavoitteita. Konkretiat vaikuttavuudesta realisoituvat kuitenkin vasta tulevaisuudessa. Rahoitetut hankkeet ovat olleet tähän mennessä lähinnä selvityksiä ja kokeiluluontoisia hankkeita. Niitä voidaan yhden haastateltavan mielestä kuitenkin skaalata ja jakaa eteenpäin, kun lainsäädäntö tulevaisuudessa edellyttää toimia jätevedenpuhdistamon haitta-aineiden poistamiseksi. Direktiivin uudistukseen on tulossa puhdistustehon lisäämiseen liittyviä säädöksiä.

Viemärintielylivuotojen teeman haku on auki loka-marraskuussa 2021 ja tässä teemassa on yhden haastateltavan mukaan mahdollisuus sellaisiin kohtuullisen kokoisiin toimenpiteisiin, jotka vähentävät merkittävästi ympäristöön päätyviä öljyvuotoja.

Vesistökuunnostusteema

Vesistökuunnostushankkeet ovat usein pieniä, ja niiden vesiensuojelullinen vaikuttavuus jää paikalliseksi. Haastatteluiden mukaan teemasta puuttuvat laaja-alaiset hankkeet ja hakijat, eikä hankkeiden kustannustehokkuus ole välttämättä kovin hyvä. Erityisesti kolmannen sektorin hankkeet jäävät helposti pieniksi, yhden järven hankkeiksi. Toive on, että saataisiin

laajoja valuma-aluehankkeita. Hankehakijat eivät kuitenkaan pysty tällaiseen, vaan siihen tarvittaisiin esimerkiksi valtion tutkimuslaitoksia koordinoimaan tai isompi rahoitusosuus.

Haastatteluiden perusteella teeman tavoitteet alueellisten vesiensuojeluverkostojen suhteen ovat toteutuneet. Esimerkiksi rannikkovedet-verkoston kautta on saatu uusia toimijoita ja hankkeita mukaan, ja on myös tiedotettu enemmän. On tullut uusia verkostoja ja vesistöverkosto on koko ajan kehittynyt ja laajentunut ohjelman aikana. Uusissa verkostoissa on viety myös monimuotoisuusteemaa eteenpäin. On syntynyt uusia hankkeita, joissa on huomioitu monimuotoisuus ja yleisesti vesien tilan parantaminen ykkösenä. Tietoisuus vesistökunnostuksista on lisääntynyt merkittävästi.

Hylkyteema

HLYYT-hanke on ylittänyt saneerausten osalta asetetut tavoitteet. Haastatteluiden mukaan hankkeessa on poistettu öljy kolmesta hylystä, kun tavoitteena oli kaksi hylkyä. Hankkeessa on saatu myös tietoa siitä, mitä tällainen operatiivinen toiminta vaatii henkilöstön, viranomaisyhteistyön ja kaluston kannalta. Hankkeen aikana on muun muassa koulutettu henkilökuntaa hylkytoimintaan. Lisäksi on herännyt laajemmin keskustelua hylkyistä ja tietoisuus niiden aiheuttamasta riskistä on lisääntynyt. Hanke on myös saanut paljon medianäkyvyyttä.

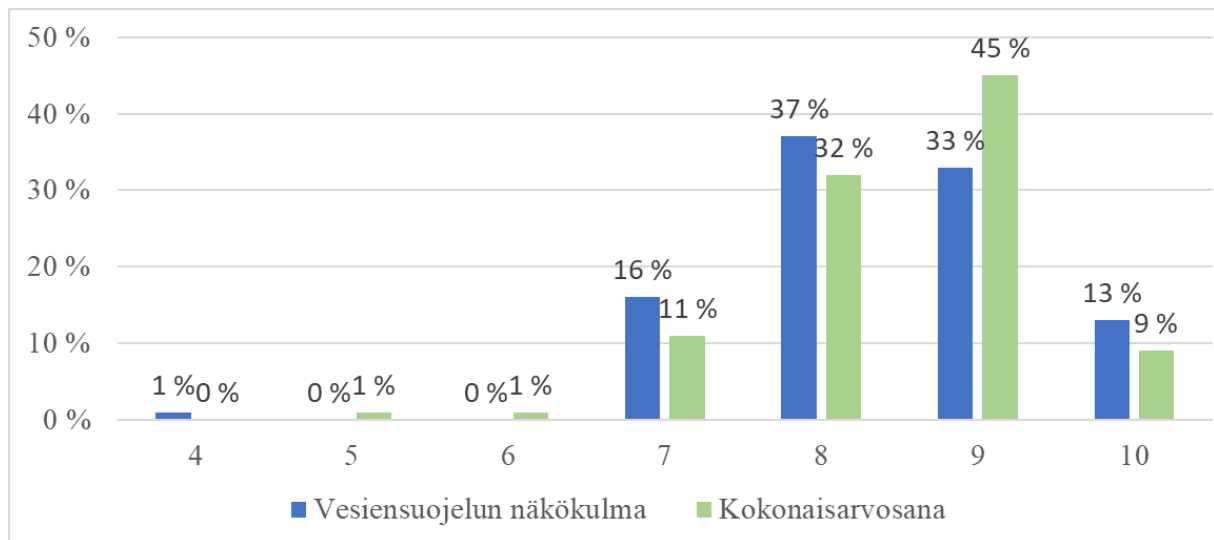
Haastatteluissa ja hankkeen väliraportissa nousi esille, että hankkeen toteutusta on vaikeuttanut hankkeen koordinaattorin jääminen eläkkeelle kesken hankkeen toteutuskauden toisin kuin hankkeen aluksi oli ennakoitu. Lisäksi toteutusta hidasti se, että viranomaisten vastuut hylkyjen saneeraukseen ja öljyvuojojen ennaltaehkäisyyn liittyen ovat olleet epäselviä sen jälkeen, kun pelastuslakiuudistuksen myötä öljyntorjuntatehtävät siirtyivät vuonna 2019 kokonaan pois ympäristöhallinnolta sisäministeriöön. Aiemmin Suomen ympäristökeskus on toteuttanut öljynpoisto-operaatioita vuotavista hylkykohteista, tai ennakoivasti suorittanut tiedustelua kohteissa, joiden on arveltu muodostavan korkean ympäristöriskivaaran. Koordinaattorin jäätyä eläkkeelle Suomen ympäristökeskuksesta puuttuu myös hylkyjen öljyntorjuntaan liittyvä erityisasiantuntemus.

Yhtenä hankkeen tavoitteena oli kansainvälinen kilpailutus, mutta sen suunnittelu on ollut vaikeaa, kun vastuita tai seuraavaa koordinaattoria ei ole selkeästi määritelty. Nyt ideana on, että aiempi projektipäällikkö toteuttaa markkinaselvityksen konsulttisopimuksella. Hankkeen oli tarkoitus järjestää myös kansainvälinen hylkyseminaari, mutta se jäi koronapandemian takia toteuttamatta.

Riippuen hankkeen jatkosta ja siitä, ketkä sitä johtavat, kansainvälinen yhteistyö saattaa jäädä vähemmälle kuin oli alun perin suunniteltu. Yhden haastateltavan mukaan keskusteluja hylky-yhteistyöstä on kuitenkin käyty Suomen ja Viron sisäministeriön välillä.

Onko ohjelma edistänyt vesien- ja merenhoidon tavoitteiden (vesien hyvä tila ja tilan heikkenemisen estäminen) saavuttamista?

Hankekyselyn perusteella ELY-keskusten hallinnoimien hankehakujen kautta rahoitetut hankkeet ovat onnistuneet kiitettävästi tai hyvin sekä yleisesti että vesiensuojelun näkökulmasta (Kuva 9.2.).

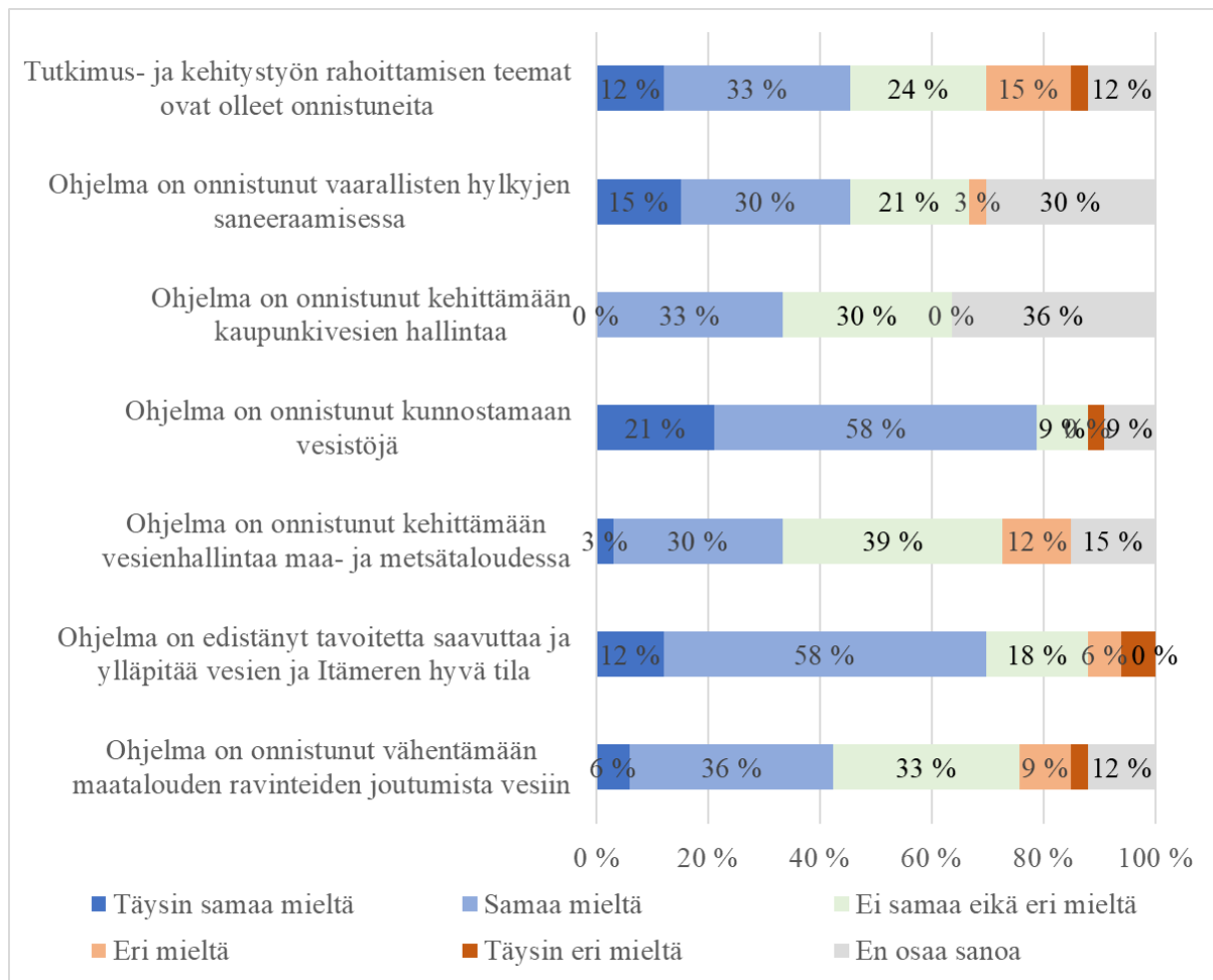

Kuva 9.2. Hankekyselyn vastaajien antamat arvostukset kouluarvosana-asteikolla hankkeen onnistumiselle tähän mennessä yleisellä tasolla sekä vesiensuojelun näkökulmasta.

Osa kyselyn vastaajista koki hankalaksi arvioida onnistumista hankkeiden vielä ollessa kesken tai alkuvaiheessa. Kommenteissa kerrotaan hyvin myönteisesti hankkeiden tavoitteiden saavuttamisesta sekä konkreettisten vaikutusten havaitsemisesta luonnossa. Toisaalta toivotaan, että asian eteen voisi tehdä vieläkin enemmän, huomioiden että tekemistä on paljon, osan mielestä liikaakin, eikä hankkeilla pystytä ratkaisemaan kaikkia haasteita. Yleisesti ottaen hankkeet koetaan kuitenkin hyvin tarpeellisiksi ja saatua rahoitusta arvostetaan paljon.

Hankekyselyn vastauksissa nousi esille kritiikkinä hankkeiden toimenpiteiden riittämättömyys. Lisäksi tuotiin esille se, että hankkeiden tavoitteet edellyttävät pitkäjänteistä toimintaa ja että osa toiminnasta ei onnistuisi ilman talkootyöläisiä ja oma-aloitteisia kansalaisia.

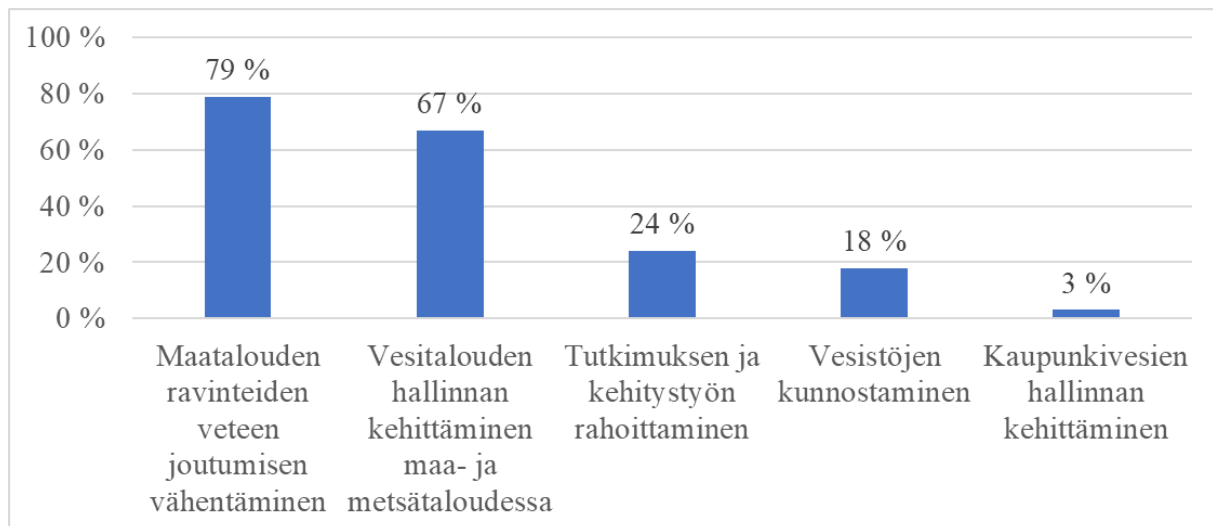
Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyn vastaajista 73 prosenttia oli samaa mieltä siitä, että ohjelma on edistänyt vesien hyvää tilaa (Kuva 9.1.) ja 71 prosenttia oli samaa mieltä siitä, että ohjelma on edistänyt tavoitetta saavuttaa ja ylläpitää vesien ja Itämeren hyvä tila (Kuva 9.3). Ohjelman alatavoitteiden toteutumiseen liittyvistä väitteistä vastaajista 79 prosenttia oli samaa mieltä siitä, että ohjelma on onnistunut kunnostamaan vesistöjä. Vähiten yksimielisiä (33%) oli väitteen kanssa, joka koski ohjelman onnistumista kehittää kaupunkivesien hallintaa, mutta tähän kysymykseen tuli myös runsaasti ”en osaa sanoa” vastauksia (36 %). Eniten erimielisiä vastauksia tuli koskien väitteitä liittyen tutkimus- ja kehitystyön rahoittamisen teemoihin, jonka osalta oli 18 prosenttia erimielisiä. Vesienhallinnan kehittämiseen maa- ja metsätaloudessa suhtautui kriittisesti 12 prosenttia vastaajista (Kuva 9.3.).

Kuva 9.3. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien suhtautuminen ohjelman tavoitteiden toteutumiseen liittyviin väitteisiin.

Vastaajia pyydettiin valikoimaan kaksi haastavinta ohjelman tavoitetta (kuva 9.4.). Selkeästi suurimpana ohjelman haasteena pidetään maatalouden ravinteiden veteen joutumisen vähentämistä, jonka oli valinnut liki 80 prosenttia vastaajista (79%). Seuraavaksi eniten vastaajat olivat valinneet vesitalouden kehittämistä maa- ja metsätaloudessa, tämän oli valinnut 67 prosenttia vastaajista.

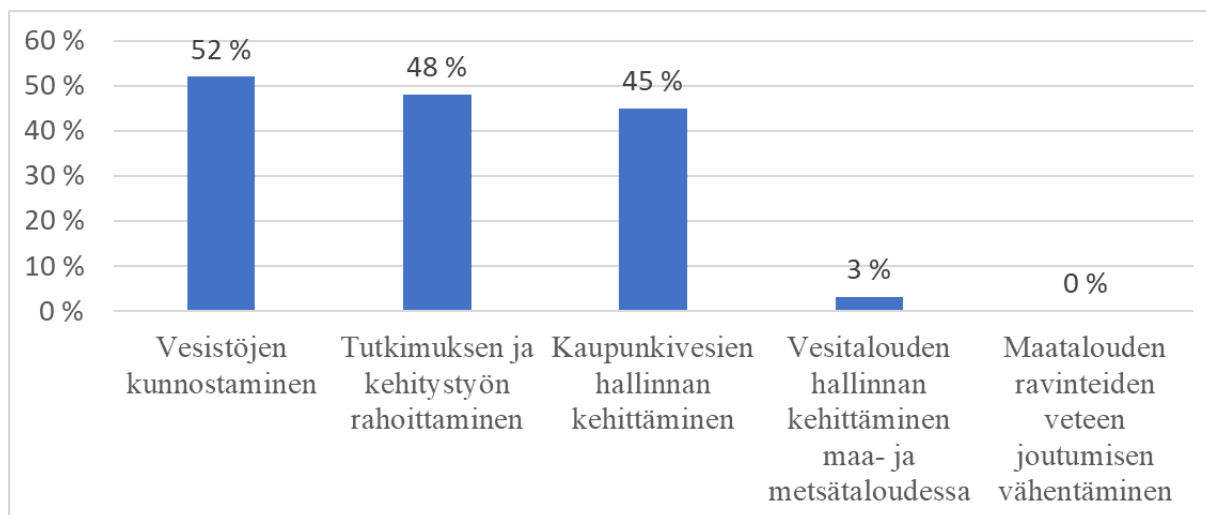

Kuva 9.4. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyn vastaajien mielestä haasteellisimmat ohjelman teemat (valikoitiin 2 kpl).

Vastausten perusteluissa nousi esille se, että muutokset tapahtuvat hitaasti ja niiden vaikutukset näkyvät viiveellä. Kyse on isoista kokonaisuuksista, jotka liittyvät usein maanomistajien toimintaan, johon vaikuttaminen on vaikeaa ja aikaa vievää. Yhtenä isona haasteena on saada viljelijät ottamaan tehokkaita keinoja käyttöön. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää joidenkin vastaajien mielestä entistä enemmän systeemistä muutosta ja investointeja. Olisi ehkä syytä edistää tekemisen integroimista pysyviin rakenteisiin hankerahoituksen sijaan.

Ohjelman keskeneräisyys näkyy myös vastauksissa, kerrotaan, että menetelmät ovat vasta alkuvaiheessa ja niitä ei ole vielä kunnolla ehditty valjastaa. Mainitaan että tutkimukseen ja kehitystyöhön suunnatut varat ovat pieniä suhteessa ongelman laajuuteen. Yhtenä mainittuna asiana olivat toiminnassa mukana olevat henkilöt ja tahot. Niiden kuvataan olevan iso joukko erityyppisiä ihmisiä ja toimijoita, joka tekee tehokkaiden ja nopeasti vaikutusta tuovien menetelmien käyttöönotosta hidasta ja haasteellista. Yksi iso asiakokonaisuus, joka tässä yhteydessä nousee esille, on sään ääri-ilmiöiden vaikutus. Niiden lisääntyminen lisää maatalouden päästöjä eivätkä esimerkiksi kaikki vesienhallintakeinot enää välttämättä toimi kuten oletetaan. Tähän liittyen tulisi tehdä lisää tutkimusta. Yleisesti todetaan myös, että on tarve saada lisää osajia sekä koulutusta nykyisille toimijoille.

Kyselyn vastaajia pyydettiin myös arvioimaan mitkä teemat he kokivat helpoimmiksi. Tässä kohtaa kolme teemaa sai liki saman määrän vastauksia, vesistöjen kunnostaminen (52%), tutkimuksen ja kehitystyön rahoittaminen (48%) ja kaupunkivesien hallinnan kehittäminen (45%) (Kuva 9.5.)

Kuva 9.5. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyn vastaajien mielestä helpoimmat ohjelman teemat.

Perusteluina esitettiin, että valittu teema oli teknisesti helppo toteuttaa, keinot selkeämpiä ja helposti tehtävissä olevia kuin muissa teemoissa. Valituissa teemoissa koettiin myös olevan vaikutukset melko helposti nähtävissä ja todennettavissa, ja Suomessa olevan sellaisia toimijoita, jotka pystyvät näissä saamaan muutosta aikaiseksi. Helpoiksi koetuista teemoista myös kerrottiin olevan enemmän kokemusta, ilmapiirin arvioitiin olevan suopea toteutukselle ja hyviä tekijöitä ja tahtotilaa löytyy valmiina näiden teemojen osalta.

Haastatteluissa todettiin, ettei ohjelma varmaankaan täytä tavoitteita siinä, miten vesien tila parantuisi ainakaan tällä aikavälillä. Varmasti päästään kuitenkin hyvään alkuun. Yksi hyvin tärkeä vaikutus on, että ihmisten tietoisuus vesien tilasta lisääntyy ja ihmiset pääsevät tekemään asioita. Lisäksi toivottiin, että konkreettiset hankkeet toimivat mallina muille.

Tosi hyviä hankkeita mukana, tärkeää työtä.... Nämä hankkeet toimivat toivottavasti lähtölaukauksena tai potkuna käytännön toimijoille. (Hanketoimija, maatalousteema)

Sekä kyselyissä että haastatteluissa todettiin, että ohjelman vaikuttavuutta on vaikea arvioida tässä vaiheessa, kun hankkeet ovat vielä käynnissä eivätkä niiden tulokset ole vielä välttämättä konkretisoituneet. Toisaalta esimerkiksi maatalouden toimenpiteet, kuten kipsin levitys, ovat sellaisia, että niiden vaikutusten todentamiseksi tarvitaan usean vuoden seurantajakso. Vaikutustiedot tulevat siten viiveellä.

Haastatteluissa nousi esille, että vaikutusten mittaaminen on vesistökuunnostuksessa aika haastavaa. Jos esimerkiksi perustetaan kosteikko jollekin pellolle, ei saada mittaustietoa sen vaikutuksista, vaan vaikutuksia voidaan arvioida ainoastaan aiempien tutkimusten perusteella. Tässä ollaan suurpiirteisellä tasolla.

Seuranta

Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyssä seuranta nousi esiin yhtenä tärkeänä kehityskohteena. Kun kysyttiin ohjelman kehityskohteita, seuranta valittiin kaikkein useimmin. 52 % vastaajista oli sitä mieltä, että seurantaa olisi kehitettävä (Kuva 5.4. liitteessä 5). Vaikuttavuuden seuranta nähdään tärkeänä vesiensuojelutyön motivaattorina.

Konkreettiset kehitysehdotukset liittyivät erityisesti seurannan kestoon ja ajoitukseen sekä rahoitukseen (Taulukko 9.2.).

Taulukko 9.2. Hallinnon, erillishankkeiden ja sidosryhmien kyselyssä esille nousseita ajatuksia seurannasta.

Kesto	Rahoitus	Motivaatio
Kun toteutetaan jokin toimenpide, sen vaikutusten seuranta pitäisi jatkaa riittävän kauan.	Jatkorahoitus seurantojen loppuunsaattamiseksi hankkeessa	Toimenpiteiden vaikuttavuuden seuranta on tärkeää, sillä vaikuttavaksi todennettu toiminta kannustaa vesiensuojelutyöhön.
Toivoisin pitkäaikaisen seurantaohjelman toteuttamista.	Resursseja seurannan lisäämiseksi tulisi saada lisää	Maatalouskuormituksen vähentäminen ei näy missään, sitä pitäisi pystyä seuraamaan vesiensuojelumotivaation lisäämiseksi
Hankkeissa on saatu luotua hyvät tutkimuspilotit ja niiden vesistövaikutusten seurantaan pitäisi pystyä sitoutumaan vähintään kymmenen vuoden ajaksi.	Valtio on leikannut niin paljon yleistä vesien tilan seurantabudjettia, ettei sillä harvalla seurantafrekvenssillä saada riittävää tietoa kunnostuskohteiden tilan kehittymisestä.	Ihmiset haluavat tietää, mihin suuntaan kotivesi on muuttunut
Tutkimusosion pitkäjänteinen rahoitus olisi hyödyllistä toimenpiteiden vaikutusten seurantaan ja ymmärtämiseen.	Kun kerran verkostoitumis-hankkeet ovat rahoitettavia, niin miksei silloin puhtaasti pelkkä kunnostustoimien seuranta olisi oma rahoitettava kategoriansa.	
Ohjelman aikana on tarkoitus seurata myös itse vesistökuunnostusten vaikuttavuutta kohdevesistön tilaan, Tämä on käytännössä mahdotonta tällaisella aikavälillä.		

ELY-keskusten koordinoimien hankehakujen kautta rahoitetut hankkeet

Haastatteluissa nousi esille, että ohjelman seuranta on käynnistynyt jälkijunassa ja seurantaindikaattoreita on ruvettu keksimään pitkin matkaa. Seuranta vaikuttaa nyt yhden haastatellun sanoin jotenkin päälle liimatulta. Vaikuttavuuden seurannan olisi alusta asti pitänyt ollut mukana katsomassa päältä hankkeiden kehittämistä, määrittelyä, hankehakuilmoitusten muotoilua jne. Siinä ikään kuin olisi integroitu vaikuttavuuden arviointi systeemiin mukaan samalla kuitenkin varmistaen, että ollaan objektiivisia.

Ohjelman alkupuolella toteutetut hankkeet tuottivat loppuraportin, mutta niillä ei ollut minkäänlaista suunniteltua seurantaa. Hankkeiden seurantalomake on nyt vasta tulossa käyttöön. Sen avulla saadaan kerättyä tietoja toteutetuista toimenpiteistä. Lomake ja sen sisältö koetaan hyödylliseksi.

Haasteena on toisaalta seurannan ajoitus ja toisaalta kokonaisuuden vaikuttavuuden seuranta. Päättäneiden hankkeiden loppuraporteissa on seurantaa siinä määrin kuin hanke on saanut aikaan. Kun toteutetaan monia hankkeita, miten selvitetään niiden kokonaisvaikutus? Hanke saattaa mitata, vaikka lääkeaineiden poistumista jätevesistä, muttei pysty tekemään johtopäätöksiä sen merkityksestä valtakunnallisesti. Jos taas otetaan seurantaan asiantuntija ulkopuolelta, hänen pitäisi olla kaikkien ohjelman teemojen asiantuntija.

“Aika monessakin hankkeessa tehdään veden laadun seurantaa, mutta yleensä se päättyy hankkeen jälkeen. Tässä on se kuoppa, joka olisi hyvä täyttää.” ELY-keskuksen edustaja, vesien kunnostusteema

Hankekyselyssä toivottiin hankkeiden arviointiin konkreettisia mittareita, jotka auttaisivat arvioimaan edistymistä tavoitteita kohti.

Erillishankkeet

Haastatteluissa nousi vahvasti esille se, että KIPSI-hankkeen vaikuttavuuden seurannassa on ajoitusongelma. Kipsiä vasta levitetään ja vaikutukset näkyvät vasta myöhemmin. Hanke ehtii loppua ennen kuin seuranta saadaan kunnolla käyntiin. Lisäksi on jonkinlainen ongelma kipsipeltojen sijoittumisessa, sillä niitä ei ole saatu riittävästi juuri niille alueille, joilla on intensiivistä vedenlaadun seurantaa. Näillä Vähäjoen ja Tarvasjoen alueilla on saatu mukaan noin 20 % kipsikelpoisesta pellostä.

KIPSI-hankkeen ja tutkimushankkeen välistä yhteistyötä resurssien jakautumista tutkimushankkeen sisällä ja tutkimushankkeen ja KIPSI-hankkeen välillä olisi pitänyt miettiä jo suunnitteluvaiheessa. Tällöin olisi voinut rakentaa integraation KIPSI- ja tutkimushankkeen välillä ja rakentaa rajapintaan kipsin vaikutusten seurantaosion, joka jatkuisi hankekauden jälkeen.

Tyrsky-Konsultointi on vuonna 2014 perustettu ilmasto- ja kestävyysalan asiantuntijapalveluita tarjoava yritys. Tuotamme asiantuntevasti tarvitsemanne selvitykset, koulutukset, työpajat ja kehittämishankkeet.

www.tyrskyconsulting.fi

